

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR
≡ THY OG HANHERRED ≡

1910

LEHMANN & STAGE, KØBENHAVN

JACOB LANGEBEK,
FØDT DEN 23. JANUAR 1710, DØD 16. AUG. 1775.

AF JENS DAMSGAARD, KLIM.

Da jeg for nogen Tid siden fik Anmodning fra „Historisk Samfund for Thisted Amt“ om at skrive en længere Artikel til Aarbogen om Præstesønnen fra Skjoldborg, Gehejmearkivar Jacob Langebek i Anledning af 200 Aars Dagen for hans Fødsel, var det ikke uden en vis Frygt, at jeg sagde ja. Thi vel tror jeg, at det danske Folk ejer en veludviklet historisk Sans, og specielt ejer Aarbogens Læsere denne medfødte danske Sans for Historieforskningens Resultater; men alligevel var det jo ret betænkelig for en Lægmand som mig at tage fat paa en populær historisk Skildring af *selve Stifteren af dansk historisk Forskning*. Til den ene Side var der den Fare, at jeg skulde forflade Skildringen af vort Lands ypperste historiske Samler, dansk Historieforskningens Fader, og til den anden Side den ikke mindre Fare at gøre Skildringen til en tør Benrad uden Kød og Blod. — —

Af trykte Kilder har jeg benyttet:

H. F. Rørdam: Breve fra Jacob Langebek.

Dansk biografisk Leksikon, X Bind.

Historisk Tidsskrift, IV Bind.

Suhms samlede Skrifter, 6. Del.

Ny danske Magazin, IV Bind.

Werlauff: Efterretninger om D. kgl. Bibliotek.

N. M. Pedersen: Dansk Literaturhistorie, IV.

Dansk Magazin, I Bind.

Salmonsens Konversationsleksikon, XV Bind.

Historisk Calender, I.

Djørup: „Thisted Amt“.

I.

I Følge hele sin Natur er Historieforskningen vel nok den Videnskab, hvis Resultater lettest tages i Eje af den almindelige Befolkning; men Historien er tillige den Videnskab, der mer end nogen anden skaber og styrker det *nationale* Liv i Folket. Vi føler det som en historisk Sandhed, naar Digteren synger:

»Stig op af Graven, du Slægt, som døde,
forkynd dit Fald og afmal din Brøde,
advar os mod Udslettelsens Dom
og vis os, hvorfra din Frelse kom.
Men I, som lyste i Tider dunkle!
som klare Nordlys ved Midnat funkler.
I store Aander, som over Jord
med Frelserens evige Banner fo'r,
der Herren mægtig sin Haand udstrakte
og Folkeaanden til Liv genvakte!
Lys atter for os i natlig Tid,
I Aandekæmper i Herrens Strid.
Og blunder atter i Blødheds Drømme
mit Fødeland ved de dybe Strømme,
hvad eller raser i vilde Lyst
forvildet Slægt mod sit eget Bryst,
da ryster Sjælen og vækker Aanden.
og styrker Hjertet og ruster Haanden
til dansk og stor og til herlig Id,
til Danmarks Frelse i Nødens Tid.

Gennem sin Vækkelse af det nationale Liv er Historieforskningen netop bleven til Næring for den danske Folkeand. Nationalitetsfølelsens Opvaagnen hører nøje sammen med, at den historiske Videnskab talte til os paa *ægte Dansk*. Og det er da Jacob Langebeks store Fortjeneste, at han i en Tid, da Videnskabsmændene skrev *Latin* og Digternes lille Skare *Tysk*, lod den historiske Videnskab tale til det danske Folk paa *Dansk*. Det bør regnes ham til Ære, at han i en Tid, da det fremmede sad i Højsædet, værnedes om Modersmaalets Ret. Til sene Tider bør enhver dansk Mand og Kvinde med Taknemlighed læse de Ord, Langebek

skrev i sit „Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog“s Love i 1745: „Alt, hvad i Selskabet forhandles, skrives eller trykkes, skal være paa ren, sirlig og forstandig Dansk, og alle fremmede Ord og Talemaader udelukkes undtagen de, der besynderligen henhøre til visse Kunster og Videnskaber, som baade forstaas af alle og enten aldeles ikke eller ej uden lang Omsvøb og Beskrivelse kunne med lige Fynd og Nethed gives i det danske Sprog. Og naar i saa Fald et kort og bekvemt dansk Ord udfindes, som tilforn var ukendt, antegnes det straks af Sekretæren i en Bog for sig selv og bruges derefter udi Selskabets Skrifter i Stedet for det fremmede.“

Gennem sit videnskabelige Arbejde som historisk Forsker fik han en firdobbelt Betydning.

Han skabte Nationalitetsfølelsen i Folket.

Han omformede og omdannede det danske Sprog.

Han fremelskede den historiske Sans i det danske Folk.

Han blev Grundlæggeren af det 19de Aarhundredes Skandinavisme.

Jacob Langebek blev født den 23. Januar 1710 i Skjoldborg Præstegaard ved Thisted. Stamfaderen Jacob Andersen tog Navnet *Langebek* efter Langebek Præstegaard i Kallehave Sogn, hvor han var Præst ved Reformationstiden.

Jacob Langebeks Fader Frederik Langebek var 1703 bleven Præst i Skjoldborg og Kallerup Sogne. Skjoldborg, hvor Præstegaarden laa, hørte til de frugtbareste Sogne i Egnen, og Embedet var ret godt efter Datidens Forhold. Hans Moder Else Skytte døde i 1726, Aaret i Forvejen var Jacob rejst hjemmefra for at komme paa Skole i Nykøbing paa Mors.

Men allerede da nærede den 15aarige Dreng stor Interesse for alt vedrørende Historieforskning. Den gamle Frederik Langebek havde selv tidlig podet det ind i Sønnen at se med Forstaaelse paa de gamle Kirker med deres Mindestene og Mindetavler. Ovre i Kallerup Kirke læste han de

mærkelige Indskrifter, der fortalte, at denne Kirke var bygget mellem de første i Svend Tveskægs Tid af Ler, men derefter ombygget af Valdemar den Første med Sten og Kalk. Og Præstesønnen vandrede paa sin Fod ud til Sjøring Volde, saa paa Kæmpehøje og Stendysser, og i de lange Vinteraftener læste han i Saksos og Arild Hvitfeldts Krøniker. Alt, hvad der smagte af Oldtid, smagte den lære-

JACOB LANGEBEK.

lystne Dreng godt og fængslede hans Opmærksomhed i en sjælden Grad. I tre Aar gik han i Nykøbing Skole, og her havde han det Held at blive undervist af en sjælden dygtig Lærer, M. Vilhelm Rogert, der af Samtiden skildres som en kundskabsrig og karakterfast Mand med stor Indflydelse over de unge.

Allerede i 1727 havde hans Fader giftet sig igen med Sabine Marie Stoltzig. Men en Maaned efter Brylluppet døde den gamle Præst, og den unge Enke blev, som Skik den Gang var, gift med hans Efterfølger i Embedet, Hr. Oluf Kamp. Af en Arvesag angaaende Jacob Langebeks

afdøde Broder Peter, ser vi af et meget venligt Brev i 1743 fra J. Langebek til Pastor Kamp, at denne har vist Opofrelse for Langebeks Familie.

Da Langebek med sin Rektors udmærkede anbefaling i 1728 drog afsted til København, havde han kun sit gode Hoved og sin Gud at stole paa. Fattig var han som en Kirkerotte. Kun ved den største Nøjsomhed og Flid kunde han vente at komme frem i Verden. Lykken var ikke med ham de første Aar. En Tid maatte han forlade København for at tjene til Livets Ophold, saa han først i 1731 fik 2den Eksamen. Men med den gode Forstand og overordentlig store Arbejdskraft, hvoraf han var i Besiddelse, lykkedes det ham allerede 1ste April 1732 at tage theologisk Attestats. Skønt han stadig maatte tjene sit Brød ved at tage Bibliotekar- og Skriveposter hos Datidens Rigmænd, fik han dog Tid til at lære ret grundig Tysk og Engelsk — der ikke den Gang lærtes paa Skolerne — samt fortsætte sit Studium af Oldtid og Middelalders Historie. Vel ingen dansk Videnskabsmand har saa tidlig som Langebek været kaldet til at sysle med Fædrelandets Oldsager og Historie, og heller ingen har trofastere fulgt Kaldelsen end han. Han har selv beskrevet os sine Barndoms minder i en Fortale, hvormed han tilegner daværende Gehejmearkivar Gram — Langebeks Velynder — en dansk Oversættelse af den islandske „Kristni Saga“. Denne Fortale er underskrevet den 5. Marts 1735.

Langebek siger deri: „Denne Oversættelse behager da Deres Velbyrdighed gunstigst at optage som en liden Prøve paa min udi det islandske Sprog allerede gjorte slette Fremgang, hvorved jeg søger at bane mig en Vej til at finde og vinde Deres Velbyrdigheds første Gunst og behagelige Kundskab til mig som hidtil ubekendt, hvilken D. Vel. Gunst og Bevaagenhed jeg saa hjertelig forønsker, som jeg hidtil højlig har behøvet den til mit foretagne Studium at fremme, som er vort kære Fædernelands Historier og Antikviteter, til hvilken jeg altid har haft saa inderlig Lyst og Inklina-

tion, endog før end jeg forlod mine Forældres Hus. Thi jeg erindrer endnu, hvilken stor Fornøjelse det var mig, naar jeg enten kunde komme til at læse i Saxo eller Hvitfeld, eller jeg kunde enten selv faa at se eller høre andre fortælle noget om de Antikviteter, som findes paa mange Steder i mit Fødeland Thy“. — Her fortæller han saa Gram en hel Del Enkeltheder vedrørende Oldtidsminder i Thy, og han slutter saa Tilegnelsen saaledes: „For det øvrige bekjendes, at mit foretagne Studium er et Studium, som en velhavende lykkeligere kan fortsætte end den, der intet haver; ikke desmindre skal mine ringe Vilkaar dog ikke hindre, afskrække og holde mig fra saa kjært et Studio, da jeg lever i det faste Haab, at den rige Gud, ved hvis naadige Bistand jeg nu paa 8 a 9de Aars Tid med Savn af Forældre og Patrimonio har slidt igennem, vil og herefter opvække de Midler til fremdeles at subsistere og at nyde Subsidia, ved hvilke mit begyndte Studium i Fremtiden kan naa sit Maal og Øjemed, som er mit kjære Fædernelands Ære og Tjeneste. Jeg ved da ingen ønskeligere at rekommandere mig og mine ringe Studeringer til end Ds. Velbyrdighed som en stor Patron af boglige Kunster, en stor Elsker af sit Fædernelands Antikviteter og en stor Befordren for enhver, som har Lyst at lægge sin Tid og Flid an paa noget, som godt og tjenligt kan være, da Ds. Velb. foruden at de selv har Bibliotheker, beneficia og andre gode Ting i Dispensation, ogsaa har Evne og Vilje at understøtte med gode Raad, tjenlige Bøger og andre behøvende subsidiis, formodende ydmigst, at D. Vlkh. ej til det værste antager enten min Dristighed i at dedicere Dem denne oversatte Kristendomshistorie eller min Vidtløftighed i Dedikationen at skrive, men at Deres Velb. gunstigt lader mit Studium sig vel befalde og til bedste Befordring være insinueret.“

Hans Gram, der foruden at være Professor i Græsk var ansat som kgl. Historieprof., Gehejmearkivar og Overbibliotekar ved det kgl. Bibliotek, tog sig fra nu af kærligt af

Langebek og banede Vejen for den Mand, der en Gang skulde blive hans Efterfølger.

II.

1735 betegner et nyt Afsnit i Langebeks Liv. Han faar nu Adgang til Grams Hus og store Bibliotek. Ja, i 1739 optager Gram ham aldeles frit i sit eget Hus. C. Paludan Møller skriver herom, at selv om Gram ikke havde haft anden Fortjeneste af vor Historie, vilde han dog alene ved at have rakt Langebek Haanden være uforglemmelig for danske Historikere.

I 1735 gør Jacob Langebek Bekendtskab med Ludvig Harboe, der fra 1743 var Biskop i Trondhjem og fra 1757 Biskop over Sjællands Stift. Sammen med Harboe udgav Langebek en kort Tid et Tidsskrift paa Tysk. De valgte det tyske Sprog, fordi Hovedhensigten med Tidsskriftet var at gøre Udlandet bekendt med dansk Literatur. Efter kort Tids Forløb fratraadte baade Langebek og Harboe Redaktionen, der overtoges af Flensborgeren Ole Henrik Møller, der den Gang var Professor i Literaturhistorie. Langebek fik nemlig Arbejde nok andre Steder. Han havde i Gram fundet den rette Mand til at hjælpe sig frem. Ved Gram kom han saaledes i Forbindelse med en af Tidens mest betydende Mænd, den lærde og *rige* Frederik Rostgaard. I dansk biografisk Leksikon menes ganske vist, at det var gennem sin trofaste Ungdomsven Oluf Brun, Huslærer hos Rostgaards Datter Enkefrue Conradine Sofie v. d. Maase, at han fik Pladsen. Naa, maaske efter begges Anbefaling.

I øvrigt giftede den samme Oluf Brun sig med Enkefruen, altsaa Rostgaards Datter. Derved paadrog de sig Rostgaards allerhøjeste Unaade.

Rostgaard forstødte fuldstændig sin Datter, der tog Bolig med sin Mand paa Gjerdrup. Selv saa sent som 1743, da Langebek besøgte Oluf Brun paa Gjerdrup, turde han ikke en Gang nævne det i et Brev til Rostgaard, men skriver

blot: „jeg agter paa førstkommende Onsdag, om Gud vil, at gøre en Rejse paa en 14 Dage her ud i Landet igennem Roskilde, Ringsted og Soer etc., paa det, om D. V. enten forinden eller paa de Veje har noget at befale, jeg da maatte være til behagelig Tjenest“. Rostgaard benyttede Langebek som en Art Kommissionær, idet han selv boede ude paa Kraagerup ved Helsingør. Mange mærkelige Kommissioner maatte han udføre for Rostgaard, hvad de opbevarede Breve vidner om. Det var i det hele en meget almindelig Ting i de Tider, at rige Folk, der boede ude paa Herregårdene, havde en saadan ung Videnskabsdyrker som deres Kommissionær. Men Langebek fik Løn for sin Ulejlighed. Med kortere eller længere Mellemrum opholdt han sig ude paa Kraagerup særlig for at ordne Rostgaards store Bibliotek og Manuskriptsamling, der siden kom i Universitetsbibliotekets Eje, og hvorover der endnu findes en af Langebek forfattet Katalog. Senere hen tog Rostgaard Langebek med som sin Medarbejder ved den store danske Ordbog. Ganske vist var Pengelønnen ikke stor, men Langebek fik gennem dette Arbejde et grundigt Kendskab til det danske Sprogs Ordforraad. Hans Ophold hos og Samarbejde med Rostgaard gjorde sit store til, at Langebek kom til at skrive Dansk smukkere og sirligere end sin Samtid.

I 1735 havde Langebek tillige faaet en Plads som Underbibliotekar ved det kgl. Bibliotek, en Plads, der vel heller ikke just gav store Indtægter, men var ham selv til Oplysning og Nytte. Fra 1739, da han tager fast Bolig i Grams Hus, begynder ret for Alvor hans Arbejde for alt Dansk mod de fremmede Sæder, Skikke og Sprog. I et Brev til Terkel Kleve skriver han den 15. Januar 1743 blandt andet:

„Den Anmærkning, min Herre behager at gøre over de Lærde i *Paris*, staar mig ret an, og hjælper meget til at stoppe Munden paa de Skriftkloge, der har alt for høje Tanker om de Parisiske Fuldkommenheder. Jeg ligger i daglig Klammeri paa mit Fædrelands Vegne, og maa med

Ærgrelse fornemme, at om de var een eller hundrede, der har været i Paris. saa er de lige gode og enige i at rose det hos Fremmede, som er liden Ros værdt, og laste det hos deres egne, som er liden Last værdt. Jeg tilstaar, at der er Klinte iblandt Hveden hos os, og jeg er vel ikke saa gal at negte, at der findes Hvede iblandt Klinten paa andre Steder. Det er ingen Kunst at blive anseet for Lærd, naar al Verden anholder Folkes ringe og opblæste Viisdom med Forundring, naar man ikke siger dem et Ord imod, giver dem Ret i alle Ting og antager hvert Ord som Orakel“. Og han skriver videre i samme Brev om Kvinderne: „Den Trætte angaaende, at vore Danske Fruentimmer i Almindelighed ikke skulle være saa vel opdragne, saa bemidlede, eller saa smukke som de Parisiske eller Engelske Piger, da lader jeg den staa ved sit Værd, og mener, at om Vores maaske skulde mangle noget i de to første Poster, give de dog Fremmede i Smukhed slet intet efter. Dette maa man dog lade de Franske Møer, at de forstaae bedre end de Danske at betjene sig af Sminke-Flasken, og altsaa kand til et Syn være smukke nok, ligesaavel som endeel af deres Mandspersoner til at høre engang kan synes temmeligen højlerde. Men naar Sminken tages af, og begge Parter betragtes ved Dagens Lys, kan der komme en slet Skikkelse nok herud“. — — Den 14de Novbr. 1742 blev efter Hans Grams Tilskyndelse oprettet „Videnskabernes Selskab for Fædrelandets Historie og Naturvidenskaberne“. Efter Grams Plan skulde Selskabet ikke blot være en Forening for Videnskabsmænd, men derimod et *arbejdende* Selskab, bestaaende af 3 Klasser af Medlemmer:

1. Æresmedlemmer.
2. Ordentlige Medlemmer.
3. Arbejdende, lønnede Adjunkter.

Som kun teologisk Kandidat *uden Stilling* var Langebek efter hele Tidens Anskuelse ikke værdig til at tage Sæde mellem anselige Embedsmænd eller Professorer. Det vilde

været omtrent ligesaa formastelig, som om en Skolelærer eller Bonde i vore Dage vilde ophøje sig selv til at sidde ved Siden af Dr. phil.'er eller andre Honoratiores i Aandernes Rige.

Langebek var *kun* teologisk Kandidat og var som saadan tiltænkt en Plads i 3die Klasse. Men denne Udrangering i de meniges 3die Klasse huede ikke vor gode Jacob Langebek, der jo var i den Alder, da Selvtillid og Stolthed let føler sig stødt. Langebek følte sig i høj Grad stødt over denne Tilsidesættelse, og han skriver i et Brev til den ovenfor nævnte Terkel Kleve den 25de Decb. 1742*): „Hvad vil nu min kjære Herre tænke om sit Fædreneland. Man har for i disse Tider at oprette et *Antikvitets-Kollegium*, hvis Præses skal være Hans Exelence Hr. Geh. v. Holstejn, og skal bestaa af 3 Slags Lemmer: De første skal være Honorarii, saasom Rostgaard, Tott, Foss og Holberg ect. De andre Ordinarii, saasom Gram, Wøldike, Pontoppidan, Scheid, Anchersen, Møllman, Henriksen skal være baade Membrum og Secetaire i Kollegio. Det tredje Slags skal kaldes adjunkti og bestaae af nogle Secetaire og Studenter, saasom Hoffmand, Fjeldsted, Thestrup, Wadskjær, Møller Flensburgensis, Mr. Olsen, og jeg uværdig bliver vel og Bud eller Fyrbøder derved. Men jeg for min Part har i Sinde at betakke mig derfor og bede, at jeg enten ganske maa være fri eller bie, indtil jeg kan fortjene Sted iblandt de rette Membra, thi i et Kollegio, som just angaar de Ting, som jeg i en 8 Aars Tid aleneste har lagt mig efter, vil jeg nødig være Dreng under mange, som næppe har kiget ind i saadanne Ting, og ikke engang har ret Smag for nogen Part af vore Antiquitæter. Justitz Raad H. Gram har aldrig lukket sin Mund op til mig i den Materie. Jeg holder og gode Miner. Ellers har jeg sagt mine Tanker til en god Ven, som gjerne maa bringe det for igjen. Den

*) Kleve boede i Paris paa den Tid.

samme bragte mig den Tidende som en stor Højtid og Naadesbevisning, at der iblandt andre var gjort Forslag paa mig at blive Adjunctus. Taksigelsen blev efter Naaden“. Som man ser, er Langebek vred over Tilsidesættelsen, og selv om han ikke lader det gaa ud over Gram personlig, saa er der ingen Tvivl om, at Langebek fra det Øjeblik var klar over, at han vilde oprette et Selskab af lignende Slags. Og den 8de Januar 1745 oprettede han da sammen med nogle Venner „Selskabet for det danske Sprogs og den danske Histories Forbedring“.

III.

Skønt Selskabets officielle Stiftelsesdag er 8de Januar 1745, saa var det dog allerede stiftet i Slutningen af 1744. Selskabet kaldte sig af Beskedenhed „det lille Selskab“, vel med Sideblik til det store Videnskabernes Selskab. Prof. C. Paludan Müller mener ganske vist, at det med „lille“ var *Ironi*. Naa, *lille* var det til en Begyndelse. Det bestod nemlig kun af 7 Medlemmer: Henrik Henriksen, Terkel Kleve, Jonas Ramus, Frands Thestrup, Jakob Vilhelm v. Aspern, Daniel von Bergen og *Jacob Langebek*, Selskabets Forstander. Det var Selskabets Formaal at samle Bøger, Haandskrifter, Dokumenter, Portrætter, Kort, Mønter og hvad andet, der kunde fremme Kundskaben om Fædrelandets Fortid og Historie. Desuden var det Meningen at udgive en Samling af historiske Kildeskrifter, affatte dem i Modersmaalet og ledsage dem med kritiske og vejledende historiske Bemærkninger. Hvor er det betegnende for Tiden, at Langebek i Fortalen til Selskabets Tidsskrift „*Danske Magasin*“ maa forsvare, at Skriftet udgives paa Dansk. Han skriver blandt andet:

„Jeg tror ikke, at nogen dansksindet Mand vil lægge mig til Last, at jeg skriver paa Modersmaalet. Meget mere maatte man støde sig over, om jeg som dansk Fædrelandsven, der skriver i et dansk Land om danske Forhold til det danske Folks Nytte, vilde bruge et andet Sprog end det danske, der er lige saa rigt, rent og skønt som noget andet i Verden.“

Jacob Langebek leder aldeles fortrinligt „Dansk Magazin“. Og Selskabets Virksomhed vinder ogsaa mellem Dagens Lærde almindelig Bifald og Paaskønnelse. Navnlig viser Gram sig som Selskabets Velynder, og giver Langebek *fri Adgang til at benytte de rige Kilder, Gehejmarkivet gemte*. Langebeks Taknemmelighed mod Gram ser vi af det Brev, der medfulgte til denne sammen med første Nr. af „Dansk Magazin“, og som lød saaledes:

6. Januar 1745.

Højædle og Velbyrdige Hr. Justitz Raad!

Den høje Indsigt, Hr. Justitz Raad fremfor andre haver i de Ting, som vi herved giver os den Frihed at levere en liden Prøve af, byder os at holde an om Deres Yndest og Befordring for dette vort Foretagende. Finder D. V., at saa ringe en Begyndelse kand føde noget vigtigere og fuldkomnere af sig, og agter det værdt at tale et Ord for hos Deres høje Venner, da holde vi os i vort Haab ingenlunde bedragne, men skatter det for en Lykke at have forhvervet os saa stor en Velynder. Og vil D. V. tillade os at sætte sit højtberømte Navn iblandt vort Selskabs første Velgjørere, forunde os fri Adgang til det uskatteerlige Lærdoms Forraad, De besidder saavel inden som uden om Deres værdige Person, og være os med Raad og Daad behjælpelige, da skal vi lade see, at saadan Godhed falder paa det rette Sted, og gjøre os en Ære af at formere Deres herlige Bibliotek med et Exemplar paa stort Papir af alt, hvad vort Selskab til Trykken

befordre, og for Resten i alle Tilfælde stræbe med en uafslædig Højagtelse at vise os.

Højædle og Velbyrdige Hr. Justitz Raads
allerydmygste og hørsomme Tjenere,
Samtlige Lemmer udi
det Lille Selskab
til det danske Sprogs og Histories Forbedring.“

Danske Magasin udkom i maanedlige Hefter paa 4 Ark. 12 Hefter udgjorde et Bind. Ved Udgangen af 1745 var første Bind færdig og udkom under Titlen: *Danske Magasin, indeholdende allehaande Smaa-Stykker og Anmærkninger til Historiens og Sprogets Oplysning. Første Bind. Udgivet af et til det danske Sprogs og Histories Forbedring samlet Selskab.* Paa Titelbladet ses et Kobberstik, der forestiller en Buket Aks. Bindet er tilegnet Hans Allernaadigste Arve- og Enevoldskonge Christian den Sjette, der i Aarets Løb havde faaet de enkelte Hefter tilsendt af Langebek. Kongen syntes saa godt om Langebeks Arbejde, at han tog Selskabet under sin særlige Beskyttelse og tillod det at antage Navnet af „Kgl. D. S. o. s. v.“ Nu ser det næsten ud til, som om den kgl. Naade er gaaet Langebek lidt til Hovedet. Han indlader sig ret ubetænksom i Strid med *Kongens Hofpræst Pontoppidan.*

Pontoppidans kirkehistoriske Annaler, der netop udkom i disse Aar, var nok ikke helt nøjagtige i Specialundersøgelserne, og nu svang saa Langebek Svøben over Hovedet paa den ansete Hofpræst. Særlig i Septemberheftet af Dansk Magasin for 1745 fremkom en Artikel, der især harmede Pontoppidan. Denne havde Aaret i Forvejen, 1744, udgivet 5. Del af sit store Værk „*Anales ecclesiae Danicae*“. Og nu skriver saa Langebek i en Artikel om Biskop Svend af Børglum (1378): „Da nu Herre Bisperne fordem vare de ypperste udi Rigets Raad og de fornemste i den gejstlige Stand, og deres Historie altsaa udgjør en anselig Del af

vores danske, saa vel Stats- som Kirkehistorie, var det Umagen værd, om nogen vilde paatage sig at forbedre de sammes Historie, hvilket dog ikke burde ske uden med en besynderlig Flid, en nøje Agtsomhed og en god Forraad af Læsning i vore gamle Tidens Skrifter, paa det andre grantseende ikke siden skulle have Anledning til paa hver Side at spore og taxere Skribentens Urigtighed eller Uformuenhed.“ — Alle var selvfølgelig klar over, at dette Sidehug var til Pontoppidan. Denne tager sig det meget nær og faar i Oluf Bangs Samlinger optaget et anonymt Brev til en unavngiven Ven angaaende „den Dristighed, hvormed Arild Hvitfelt og andre Historie-Skrivere korrigeres af danske Magasins Forfattere“. Pontoppidan tager ret overlegent paa Langebek, hvis „unge Øjne“ er saa skarpsynede for andres Fejl. I øvrigt regner han ikke andet for Original-Historie end Saxo, Hvitfelt og sin *egen Kirkehistorie*. Dette Brev var af 12. Novb. 1745 og den 7. Januar 1746 giver Kongen Langebeks Selskab som nævnt foran Navn af „Kgl.“. Langebek mener sig nu saa fast i Kongens Gunst, at han mener sig stærk nok til at optage Kampen med Hofpræsten. Og saa kommer da den 1. Februar — uden Censur — Langebeks Svar til Pontoppidans Brev. Et skarpt og meget vittigt Svar, der fuldstændig plukker Pontoppidans Paastand om Originalhistorien fra hinanden. Dette Skrift gjorde stor Opsigt og vandt i nogle Dage rivende Afsætning. Men nu træder Politiet til og beslaglægger ikke blot Langebeks, men ogsaa Pontoppidans Brev, der jo nu var tre Maaneder gl. Det var selvfølgelig et Overgreb mod Pontoppidan. Politiet kunde jo med en vis Ret standse Langebeks Brev, der var udkommen uden Censur, men Pontoppidans havde han ladet passere gennem Censuren. Det var en alm. Mening, at dette Beslag var udgaet fra selve Kongen for at kvæle den literære Fejde i Fødselen. Det blev dog ikke Resultatet. Nu fik netop Sagen en stor Betydning for Pontoppidan, der indsender en lang Klage over Langebek til

Kongen. Men samtidig indgiver Langebek ogsaa et Andragende til Kongen, hvori han forlanger Æresoprejsning, der ikke skulde gaa ud paa mindre end at Kongen skulde gøre ham til Professor ved Universitetet i Fædrelandets Sprog og Historie, men fritage ham for at holde Forelæsninger og Disputatser mod, at han hvert Aar udgav et dansk Skrift i disse Fag! Nu blev Kong Christian vred, og under 10de Febr. 1746 udgik en kgl. Reskript, der indkaldte Langebek for Konsistorium for at gøre Pontoppidan Afbigt, og begge Fejdeskrifter skulde undertrykkes. Kong Christian den Sjette havde altid stor Lyst til at vise sin „Naade“, naar han først rigtig havde tilkendegivet sin „Vrede“, og hele Sagen fik derfor heller ingen ubehagelige Følger for nogen af Parterne. Det var jo unægtelig en Ydmygelse for Langebek at møde for Konsistorium, men i Virkeligheden blev det slet ingen Oprejsning for Pontoppidan. Beslaget paa hans Brev blev jo ligesaa lidt hævet som Beslaget paa Langebeks Anmærkninger. Han blev altsaa sat lige i Uret med Langebek. Der er Historikere, som har ment, at Kongen i den Sag lod sig bruge som Redskab for en andens Hævn. Det er sikkert en ren Misforstaaelse. Men Kongen revser Langebek for det han anser for ungdommelig Næsvished mod Majestæten.

Sagen faar i Virkeligheden *ingen* ubehagelige Følger for nogen af Parterne. Og det maa siges til baade Pontoppidans og Langebeks Ære, at ingen af dem fattede Nag til Kongen for den Sags Skyld, og at de begge viste hinanden som vel forligte Modstandere alle sømmelige Hensyn. Ja, de traadte i ligefrem venskabeligt Forhold til hinanden, og Pontoppidan modtog senere fra Langebek mange værdifulde Oplysninger til sine senere Skrifter.

Med Hensyn til Langebeks Forhold til Selskabet under og efter Striden med Pontoppidan, da var der en Tid, han tænkte paa at træde tilbage som Formand og Leder. 19de Febr. 1746 skrev han til Medlemmerne af det danske Selskab:

Højtærede Herrer!

Formedels de bekjendte Omstændigheder*) havde jeg fast besluttet at træde ud af Selskabet, og herefter at udgive, hvad jeg agtede at skrive, under mit eget Navn, hvortil jeg, foruden andre gyldige Aarsager, havde saa megen større Føje, som jeg dog alene skal lide, endog for det, som kommer ud under fælles Navn. Deres Ven-skab og Godhed for mig, saa vel som de af Dennem anførte bevægende Aarsager, havde siden i Gaar saa vidt overtalet mig at profitere fremdeles af den Ære, De haver beviset mig i at indtræde med mig i Selskab, saa at jeg er villig til igjen at lægge Haanden paa Plo-ven og fortsætte den Plan, som er begyndt, dog, efter nøje Overvejelse, paa ingen anden Vilkaar, end at de gode Herrer vilde, til mit eget fri Raademaal, tilstaae mig 400 Exemplarer (hvoraf de 50 paa Skrivpapir) af alt, hvad Selskabet enten allerede har ladet eller her efter lader trykke, saa længe jeg har den Ære at være dets Forstander. Naar De behageligen vil indgaae mig denne Post, bliver jeg ej alene ved at holde Selskabet i sin Ligevegt, men skal endog, om Gud giver Liv og Lykke, stræbe for min Part at bringe det til den Anseelse, at Misundere skal græmme sig og forgjebes bemøie sig for dets Undertrykkelse. Dette vilde de have den God-hed at tage i Betænkning til næstkommende Samlings-dag, da jeg efter Løfte skal have noget færdigt til det Trettende Hefte, og imidlertid har den Ære at forblive

Højtærede Herrer
Deres tjenstforbundne og
ærbødigste Tjener
J. Langebek.

P. S. Enhver af gode Herrer vil behage ved Lejligh-ed at befordre dette til sin Nabo.

*) Sagen mod Pontoppidan.

Udskrift

Til Hr. Assessor Henriksen.

Hr. Assessor Kleve.

Hr. Assessor Ramus.

Hr. Secretaire Thestrup.

Hr. Secretaire von Asperen.

Hr. Secretaire von Bergen.

Samtlige Lemmer i det med Kongelig allernaadigst
Tilladelse indrettede Selskab.

Paaskrifter:

Jeg finder, at det er den mindste Erkiendtlighed, som Selskabet kand vise Monsr. Langebek, i at tilstaa Ham de forlangte 400 Exemplarer af alt, hvad der trykkes. Og som den Fordeel, der kand have af de 400 Exemplarer er saa liden, at den paa ingen Maade kand ansees som proemeum laboris, saa har jeg den Ehre hermed at skrive mig for 30 Rdl., som jeg aarlig vil betale til Monsieur Langebek, indtil Hand af Hs. Majestæt eller paa anden Maade bliver forsynet med emploi.

Den 19de Febr.

H. Henriksen.

Jeg ey allene icke har noget at erindre imod Monsr. Langebeks Forlangende, men skulde meget mere ynske mig af de Kræfter at kunne vise mig nogen kiendelig Prøfve til Monsieur Langebeks bedste Naar han da fremdeles hafver den Godhed at vedblifve, som forhen, det begyndte Selskabs Værch, vil jeg efter mine Omstændigheder aarligen erlægge 20 rd., hvormed han vil tage til tache, som en Kiendetegn af min Velmenighed, i Haab at Hs. Mayestæts Naade engang fuldkommen belønner hans Fortjeneste.

T. P. Kleve.

Jeg anseer Monsr. Langebeks Forlangende herudi saa billig, at jeg derimod aldeles intet har at erindre, vilde

allene ønske, at mine Omstændigheder vare saaledes, at jeg paa anden Maade kunde udviise min skyldige Erkiendtlighed imod ham.

J. Ramus.

Jeg kand ej andet end billige Monsieur Langebeks Forlangende, og ønsker at kunde have dend Leylighed at viise min Erkiendtlighed i noget større, det hand altid kand meritere, som en flittig Arbejder til Publici Tieneste og Nytte, hvilket ønskes at maatte vorde af Hans Majestætt med nogen Distenction og Naade anseet og efter Fortjeneste belønnet.

F. Thestrup.

Jeg har aldeles intet at indvende imod Monsr. Langebeks Forlangende angaaende de 400 Exemplarer, men vilde aleniste ønske, at jeg var i den Stand, at jeg kunne vise større Prøver paa mit gode Hjertelag imod ham.

J. W. von Asperen.

Liegersaa billig, som de andre gode Herrer have anseet Monsr. Langebeks Forlangende, saa villig tilstaaes og samme af mig.

D. v. Bergen.

Langebek vedblev saaledes at være Selskabets Leder, og ved Christian den VI Død 1746 gav han den afdøde Konge et særdeles smukt Eftermæle ved at skrive Skriftet „Videnskabets Tab i Christian den VI's Død“. Striden med Pontoppidan skadede heller ikke Langebek i hans Forhold til Frederik den Femte.

IV.

Den 19. Febr. 1748 døde Gehejmearkivar Gram, Langebeks mange Gange nævnte Velynder og Ven. Han havde før sin Død paa det bedste anbefalet Langebek til sin Efterfølger som Gehejmearkivar. Den 22. Febr. indgaar Langebek med Ansøgning til Frederik den Femte om Pladsen.

Han henviser deri ret udførligt til sine Arbejder paa den videnskabelige Historieforsknings Omraade. Han skriver blandt andet: „Jeg har i mange Aar gjort, hvad jeg har kundet, og langt over mine Kræfter til Videnskabers Opkomst og Studeringers Højagtelse i mit Fædreland, ikke allene ved det kongl. danske Selskab til den Nordiske Historie og Sprogs Forbedring, som D. K. Majst. selv har bevist saa stor Naade imod, hvilket jeg uværdig for mere end tre Aar siden har været Begynder til, men endog ved *det store* danske Lexikon, som jeg efter Sl. Conferents Raad Rostgaards Død ved Deres Kongl. Majestets og D. Ms. Højstsl. Hr. Faders Naade endnu haver under Hænder og ved det saakaldte *Dänische Bibliothek*, som jeg for elleve Aar siden tillige med en anden Ven ogsaa til Nationens Ære haver begyndt, foruden mange andre Ting, som jeg med megen Besværing og Nattevaagen haver samlet til Oplysning i den ældre og nyere danske Historie.“ — —

Tyskeren Chr. Ludvig Scheidt ønskede meget ivrigt at faa Pladsen som Geheimearkivar, og da Langebek blev foretrukket, forlod han misfornøjet Danmark og gik til Gøttingen, hvor han blev hannoveransk Historiograf og Bibliotekar.

Som Gehejmearkivar blev det en af Langebeks vigtigste Opgaver at fortsætte den Samling af Diplomer i Afskrift, som Gram havde begyndt. Disse var fra først af bestemt til at skulle trykkes, men de er aldrig udkommen. Samlingen opbevares nu i Rigsarkivaret under Navn af „Diplomatarium Langebekianum“. Langebek fortsatte iøvrigt Grams Arbejde med at bringe Orden i Arkivet. Og der var nok at tage fat paa.

I Slutningen af det 16. Aarhundrede, omkring ved 1580, samlede man de smaa Arkiver sammen til et Fællesarkiv paa Gottorp Slot og et Centralarkiv i København.

Under Christian den IV var Arkiverne ikke Genstand for videre Opmærksomhed. Der fortælles for aldeles be-

stemt, at Kongen i Læssevis lod samle Pergamentsbøger og Breve paa Tøjhuset for at bruge dem til *Patroner og Fyrværkeri*. Under Frederik den Tredie forandredes Forholdet. Denne, der jo selv var en lærd Mand, lod en hel Del Dokumenter, der vedrørte Riget, føre fra Hertugdømmerne til København. Ved Enevældens Indførelse 1660 indrettedes Hvælvingen i Kongens Arkiv til Rigsarkiv, og Kongen tog selv Nøglen dertil. 1663 udnævntes *Griffenfeldt* til Bibliotekar og Arkivar. Ved hans Fald i 1676 udnævntes Tyskeren Frederik Wolff til „Gehejmearkivar“ Han døde i 1677, og der udnævntes ingen ny Gehejmearkivar. Nu ved man lidt om Arkivet i de følgende Aar. Man ved ikke engang, hvad Aar det flyttedes til Rosenborgs Kælder, hvor det nævnes som opbevaret 1684. 1700 udnævntes saa den før omtalte Rostgaard til Gehejmearkivar. Han fik ved sin store Indflydelse sat igennem, at der samtidig med Opførelsen af den ny Kanceli- og Rentekammerbygning opførtes en særlig Bygning til Arkivet mellem det kgl. Bibliotek, Proviandhuset og Løngangen.

Fra Rostgaards Fald i 1725 til 1730 havde Gehejmearkivet ingen egentlig Chef, men Forretningerne varetoges af Islænderen Arne Magnussen, der blandt andet er bekendt for sit Skrift om den „Thistedske Besættelseshistorie“. 1730 udnævnes saa Gram som omtalt og efterfølges af Langebek, der nu tager fat paa at ordne det store Arkiv. Men samtidig fortsætter han med Udgivelsen af *Danske Magasin*, saa det 6te Bind udkom i 1752.

Disse 6 Bind, „det gamle danske Magasin“, som det alm. kaldes af Historikere, er det ene af Langebeks Hovedværker. De allerfleste af Artiklerne er nemlig skrevet af ham. Og alle Indledningerne, Oplysninger vedrørende Aktstykker o. s. fr. er af ham. Det gamle danske Magasin er et uvurderligt Hjælpemiddel for Historikere. Ved 1752 sluttedes Langebeks Arbejde med danske Magasin, og det danske Selskab falder i en lang Dvale for først at vaagne igen 1794. Grun-

den til, at det danske Selskab saa brat standsede, var for det første, at Selskabet mistede de Værelser, der var det indrømmet paa Charlottenborg til Møder og Opbevarelse af dets Samlinger, og endelig for det andet, at Langebek blev meget stærkt optaget andetsteds. For at fuldstændiggøre det af Gram paabegyndte ovenfor nævnte „Diplomatarium“ foretog han nemlig i 1753 og 54 en Rejse til vore Nabolande. Ved Kancelipræsident Grev J. L. Holstejns Hjælp fik han nemlig Statsunderstøttelse til at undersøge Arkiv og Biblioteker i Sverrig og Østersølandene. I 7 Maaneder opholdt han sig i Stokholm for at finde Haandskrifter. Her studerede han blandt andet den saakaldte Kong Valdemars Jordebog. Paa denne Rejse gjorde han ogsaa Bekendtskab med den unge Historiker og Arkivar Niels Reinholdt Brocmann, der blev Langebeks gode Ven og skaffede ham mange betydelige Oplysninger i Tidens Løb.

Efter sin Hjemkomst fra denne Rejse giftede han sig 45 Aar gl. med den 24aarige Helene Marie Pauli. Med hende fik han saa stor en Medgift, at han selv kunde købe sig Gaard at bo i. Hun døde i 1766. I dette Ægteskab havde han flere Børn, men kun to overlevede Faderen og forplantede Slægten. 24. Februar 1773 giftede Langebek sig 2den Gang. Denne Gang fik han en meget stor Medgift med sin Hustru, en Enke Marie Wulff, forhen gift med den rige Klokker ved Frue Kirke Niels Glud.

V.

I Anledning af 100 Aarsdagen for Enevældens Indførelse skrev Langebek i 1760 sin „Souverænitetshistorie“. Egentlig er det kun et Udkast til Souverænitetshistorien, bygget paa Aktstykker og utrykte Kilder. Det var sikkert Meningen, at det skulde været trykt, men dette skete først i 1881 i Programmet for Sorø Akademis Skole; det blev da udgivet af J. H. Bang. Af et Brev til Brocmann af 31. Oktober

1760 kan vi dog se, at Langebek selv havde tænkt paa at udgive Skriftet, men af hvad Grund det ikke skete, faar man ingen Besked om. Derimod blev det utrykte Skrift flittigt benyttet af andre. Saaledes udgav en Tysker paa et Forlag i Berlin 1776 en Bog om „Der dänischen Revolution im Jahre 1660“, hvis Indhold i det væsentlige er Langebeks Suverænitetshistorie. Forresten blev Bogen oversat paa Dansk i 1798.

I Engeltofts og J. Møllers Historisk Kalender I findes en Artikel om Erkebiskop Hans Svane, der ogsaa er bygget derpaa. I 1770 blev Langebek Etatsraad, men den følgende Tid var meget nedtrykkende for den konservative Mand. De mange Forandringer i Christian VII's første Tid, særlig da under Struense, var ham imod. Særlig maatte alt det fremmede, der under Struense kom i Højsædet, støde denne udprægede *danske Mand*, som Langebek jo var. Ja, det gik endog saa vidt, at den kolde, nøgterne Mand, som Langebek jo var, blev *Digter*. *Han gav sig til at skrive Vers*. Struense ophævede jo al Censur, og hans Modstandere benyttede sig flittigt deraf. Langebek blev revet med og udgav i Slutningen af 1771 og Begyndelsen af 1772 tre Stykker i Verseform, der vakte megen Opsigt og bidrog meget til den stærke Gæring i København, der havde Struenses Fald til Følge. Efter Paladsrevolutionen af 17. Januar 1772 udgav han alle tre Digte under sit Navn og kaldte dem med fælles Titel „Trende Skjaldedigte til Oplysning i vore Tidens Historie“. Med denne anden Udgave fulgte en Del historiske Anmærkninger til Digtene og gav dem Værd som historiske Kilder til Struenses Historie. Digtene har absolut ingen poetisk Værd.

Men dette poetiske Gennembrud fik alligevel sin Betydning derved, at hans trediveaarige Tanke om en stor Samling Skrifter til Oplysning om Danmarks Fortid nu blev til Virkelighed. I 1772 udkom det 1ste Bind af hans „Scriptores rerum Danicarum medie ævi“, der vakte megen Op-

mærksomhed mellem alle Historikere. Ved Overrækkelsen af Bindet til Kongen fik Langebek Guldmedaljen „pro meritis“ og det hannoveranske historiske Institut optog ham som Medlem, en meget stor Ære. Af de vigtigste Ting i dette 1ste Bind kan nævnes:

1. Svend Aagesens korte Danmarkshistorie.
2. Ry Klosters Aarbog.
3. De „Esromske Annaler“, der senere hen viste sig at være de samme som de „Lundske Annaler“, som Langebek ikke kendte.
4. De visbyske Fransiskanermunkes Aarbog.
5. Den gamle Roskilde Krønike, skrevet ca. 1250, altsaa før Saxo, og som omhandlede Tiden fra 826—1157, og
6. Ansgars Levned. Ialt var der 33 Stykker, 642 Foliosider.

Langebek fortsætter nu Udgivelsen med stor Kraft, saa 2det Bind udkommer allerede 1773. Den er paa 644 Foliosider og indeholder 39 Stykker.

Af det vigtigste kan nævnes:

1. Oders og Ulstans Rejse.
2. St. Remberts Levned.
3. De første Aar af Valdemar Atterdags Regering.
4. Den Skibyske Krønike og
5. Den sjællandske Krønike.

Denne sidste skal være en af de mest paalidelige Krøniker fra Middelalderens Historie. Den er skrevet omkring ved Aaret 1282. 3die Bind udkom 1774, Aaret efter, at han ved Giftermaal med Niels Gluds Enke var bleven en ret velhavende Mand.

Dette Bind indeholder 25 Stykker ialt paa 645 Foliosider. Af det vigtigste her kan nævnes:

1. Veterlagsretten (Knud den Stores Gaardsret).
2. 5 Stykker om Knud den Helliges Martyrdød.
3. Det Lundske Domkapitels Memorialbog i Kalenderform.

Nu kom Langebek ikke videre selv med sit Livs Hovedværk. Den 16de Aug. 1775 døde han, 65 Aar gl. Men da havde han allerede Stoffet samlet til 4de Bind, og 433 Sider af Bindets 632 var trykt. Staten købte det hele af Enken og overgav det til Langebeks Efterfølger Gerhard Schøning, men denne havde saa travlt med sin store Udgave af „Snorre Sturlesen“ og „De norske Kongesagaer“, at han maatte overgive det hele til Suhm, der udgav baade dem samt 5te, 6te og 7de Bind. Han var i Færd med 8de Bind, men saa kom Københavns Brand i 1795, og det meste af 8de Bind blev brændt. Først i 1834 udgav saa Engeltoft og Werlauff 8de Bind. Prof. C. Paludan Müller skriver i „Dansk Historiografi i det 18de Aarhundrede“ om Langebeks Arbejde for sit Livs store Værk: „Da Langebek udgav sine tre Tomer, stod hans Scriptorer som et Mønster blandt de da i Evropas Kulturlande udkomne Samlinger af Kildeskrifter til Middelalderens Historie, eller dog paa lige Linie med de mest ansete af disse. Men nu*) svarer Samlingen ikke længer til Tidens Fordringer. Nye Principper for Udgivelsen have gjort sig gældende i andre Lande“. Langebek var jo ikke *Historie-skriver*, han var derimod Historiegransker og Kritiker. Som Kritiker naaede han *ikke* op paa Siden af Gram. Men som Historiegransker naar ingen Langebek længere end til Skulderen. Alle, der sysler med Historie, vil blive nødsaget til at vende sig til Langebek og søge Bidrag i hans rige Skatkammer. For det store Publikum vil Langebek altid staa som dansk Historieforsknings Fader, og han fortjener ogsaa fuldt ud den Plads. — — —

Ved sine Rejser i Sverrig 1753 og 54 stiftede han Bekendtskab med mange ypperlige svenske Mænd, og han fortsatte efter Hjemkomsten Bekendtskabet gennem en meget livlig Brevveksling. Derved blev Langebek som et Slags Bindeled mellem Danmark og Sverrig. Hans Breve bærer

*) 1870.

Vidnesbyrd om, at han ønskede et venligt Forhold mellem Broderlandene og at han gjerne vilde være med til efter Evne at udjævne den Kløft, der ved Tidernes Ugunst var skabt. Man faar ved at læse Langebeks Breve det bestemte Indtryk, at han var en sjælden varm Fædrelandsven, en retsindig og tjenstvillig Mand. et elskværdigt og trofast Menneske, og sidst og ikke mindst en *gudfrygtig* Mand uden dog derfor at henfalde til nogen som helst religiøs Fanatisme.

Suhm skriver i Fortalen til 4de Bind af „Scriptores rerum Danicarum medie ævi“ med stor Varme om Langebeks Levned. Her er et lille Træk, som bør læses af danske kristne Mennesker. Denne Mand Jacob Langebek, der daglig sit Liv igennem maatte læse saa overordentlig meget, han tog sig dog hver eneste Dag Tid til at læse et Stykke i sin Bibel. Det er et kønt Træk. Vore Dages Videnskabsmænd kunde vistnok ogsaa faa Tid til det uden andet at forsømme, og vi burde alle skrive os de Ord bag Øre og forstaa, at det var maaske den lille stille Time med den gamle Bibelbog, der, naar alt kom til alt, skabte den Jacob Langebek, vi kender. Han, der som Suhm siger, ingen — end ikke Gram — nogen Sinde har overgaaet i Kundskab om Fædrelandets Fortid, og heller næppe nogen senere naar ham.

FATTIGPLEJE FOR 100 AAR SIDEN.

UDDRAG AF EN GAMMEL FATTIGPROTOKOL FRA 1804 FOR ØSLØS-VESLØS-ARUP.

VED N. SODBORG.

De gulnede og mølædte Blade i denne gamle Protokol, som der her skal gives et lille Uddrag af, viser os, hvilken mægtig Udvikling der er foregaaet i de sidste 100 Aar. De fortæller os ogsaa om megen Nød og Elendighed, men dog

ogsaa om ægte Menneskekærlighed og varmt Hjertelag for de fattige og lidende.

Sognepræsten i Øsløs, Hr. Pastor Türck, en myndig, men dygtig Mand, er som Sognekommisionens Formand den ledende og styrende Haand i Kommunens Fattigvæsen. Han fremlægger i hver Januar Maaned Forslag til Aarets Fattigforsørgelse.

Han viser sig som en udmærket Administrator, fører et smukt og nøjagtigt Regnskab og forener med disse Evner et godt Hjertelag, kan saaledes, naar andre ikke vil yde Hjælp eller staar uforstaaende, selv træde hjælpende til som et smukt Vidnesbyrd for sin Menighed.

Den gamle Protokol er af Amtmanden autoriseret til Brug d. 18. Dec. 1803, og

„Anno 1804 d. 31de Januarii var Sogne Commissionen for Øsløs, Vesløs og Arup Sognedistrict forsamlede i Øsløs Præstegaard for at regulere og fastsætte Fattigvæsenet for bemældte District i Overensstemmelse med Reglementet af 5 Julii 1803“.

Paa Hr. Kaptejn og Herredsfoged Hansens Vegne var ved Fuldmagt til Stede Sognefogden i Øsløs, Christen Bojer. Desuden var Morten Møller, Ladefoged paa Vesløsgaard, mødt paa sin Husbonds Hr. Overgaards Vegne. Disse sammen med Sognepræsten foretog nu Valg af Kommissionsmedlemmer. Disse blev følgende: Gaardmanden Bertel Jensen Sennils og Thomas Bundgaard, begge af Øsløs, Gaardmand Chr. Thomsen af Vesløs og Gaardmand Niels Wittrup af Arup.

Efter at Præsten havde fremlagt Forslag til Fattigforsørgelsen for 1804, udspandt der sig straks en Diskussion om Inger Slæth af Vesløs, som Kommissionen vilde have slettet af Fattigvæsenets Liste. Præsten derimod mente, at Inger, som var 61 Aar, men ellers frisk og rask, kunde nok paa Grund af sin Alder og som Beboer af et jordløst Hus i

„saa dyre og for fattige vanskelige Tider vel behøve en liden Understøttelse“.

Han havde derfor ment at burde yde hende 2 Skp. Rug og 4 Skp. Byg; hun havde selv forlangt 2 Tdr. Korn ialt.

Kommissionen var dog ikke af denne Mening. Vel var Inger en gammel Kone, men hun kunde dog arbejde, ja endog tage Høsttjeneste, samt væve baade for sig selv og andre, og desuden var de overbeviste om, at Inger Slæth havde „liggende Penge“, og de fandt derfor, at hun „for nærværende Tid var utrængende til Understøttelse“. Præsten frafaldt, da han hørte dette, sin Paastand, og Inger maatte finde sig i at blive slettet af Listen over trængende

Ogsaa Skomager Jakob Eliassen af Øsløs havde begæret Understøttelse i Anledning af sin Hustrus svagelige Helbred. Dog

„Commissionen kiendte, at hvad Jakob Eliasens Hustrue, hendes forlangte Understøttelse angaar, da havde hendes Mand Jakob Eliassen en god Skomager Profession i Hænderne, hvorved han ei allene hidtil havde nærret sig, men endog formodentlig ved samme bragt det saa vidt, at hans Datter, som var voxen og dygtig til at paatage sig Arbeide og Tieneste baade paa Ager og Eng, og som altsaa let hos andre kunde faa Tieneste og fornødent Ophold samt en god Løn, dog har været hjemme hos Forældrene uden at have nødvendig at begive sig ud i Verden for selv at tiene sit Brød, hvorfor bemældte Jakob Eliassen heller ikke kunde nyde Understøttelse til sin Hustrue, førend Commissionen saa, at han dertil var trængende og tillige lod sin voxne Datter komme ud at tiene, da han under nærværende Omstændigheder ikke behøvede hendes Tieneste hiemme.“

Med denne spydige Tilrettevisning maatte den gode Øsløs Skomager lade sig nøje.

løvrigt fandt Kommissionen, at Ydelserne var saa godt ansatte paa Hr. Pastorens Forslag, at de ikke fandt synder-

ligt at forandre. Dog fandt de, at Vesløsgaard var for lavt ansat, da den paa Forslaget kun stod til en Ydelse af 6 Rdl.

„Præsten erklærede, at han havde ansat Vesløsgaard paa Forslaget til 6 Rdl., dels fordi der af Gaarden forhen ikke var givet mere, da Gaarden var i forbedret Tilstand, men nu formedelst de hoverigørende Bønders Bortsælgelse af forrige Ejer var meget forringet, dels vidste Præsten, at Hr. Overgaard, som Medlem af Commissionen selv vilde, som Ejer af Gaarden, honorere sig, hvorføre og Præsten ikke vilde anføre mere end de sædvanlige 6 Rdl.“

Denne Udtalelse faldt selvfølgelig i god Jord hos Ladefogden, Morten Møller, som jo var mødt paa sin Husbonds Vegne, men Kommissionen indvendte dog herimod, at i Ligning med hele Distriktet var Vesløsgaard alt for lavt ansat, og at Summen i det mindste skulde forhøjes fra 6 til 8 Rdl., men dog troede de ogsaa, at

„om denne Ansætning skulde være for liden, vilde Hr. Overgaard selv afpasse det og honorere sig, hvorføre de og iøvrigt overlod det til Hr. Overgaards dem bekiendte medlidende Hierte mod den Fattige“.

Den Øsløs Præst forstaar at føre et smukt og propret Regnskab. Kommissionen har Møde hver 3 Maaneders Dag; Mødet er altid i Præstegaarden. Regnskabet aflægges kvartalsvis, og Distriktets Fattige er inddelte i 3 Klasser efter Ydelsernes Størrelse.

Regnskabet for hele Aaret 1804 viser følgende Udgift:

14 Td. 2¹/₂ Skp. Rug.

22 Td. 1¹/₂ Skp. Byg.

„ „ 1 Skp. Ærter.

8 Lspd. 1 Pd. Ost.

8 Lspd. 1 Pd. Smør.

22 Rdl. 17 Skl. foruden nogle Læs Tørv og Lyng.

Kassebeholdningen var ved Aarets Udgang 6 Rdl. 53 Skl.

1805 den 12. Januar var Kommissionen atter samlet i Øsløs Præstegaard. Bertel Torks Enke af Øsløs havde begæret Almisse til sin Datterdatter, men da Enken har et Hus, hvortil der er Jord, og hvorpaa der kan holdes en Ko og nogle Faar og avles det meste af Kornføden, kunde hendes Begæring ikke opfyldes.

„Ligesom ogsaa bemældte Enke, som er frisk og for saa vidt rask, har Raad til i disse saa vanskelige og dyre Tider at holde en voxen Datter hiemme at opvarte sig, hvilken Datter før havde tient og kunde endnu tiene andre. --“

Værre gaar det Maren Slæth af Øsløs; hun er kun 34 Aar, men har dog begæret Almisse.

„Vel er hun ikke saa aldeles stærk efter sin Alder, men kunde istædet for at sætte sig i en Huus Ende og saa forlange Almisse, tiene andre; nyde sin Underholdning og tage Løn efter som hun kunde tiene; da det vilde være aldeles upassende, at et saa ungt Menneske blev til sin Dødsdag paalagt Distriktet som en Byrde for at fremme Ladhed og den Magelighed, som krymper sig for at være under andres Haand og tiene andre.“

Det er jo ren Besked, men det lader dog ikke til, at de djærve Ord har frugtet, thi Maren Slæth kommer igen i 1806.

Derimod burde Thomas Eliassen af Øsløs, „som aldrende, vanfør og noget tumpet“, ikke undrages Understøttelse. Dog at der ikke tillægges ham Penge eller Korn, men at han maa gaa paa Omgang hos alle Gaardmænd i hele Distriktet og ved Arbejde hos hver enkelt fortjene Kost og Nattelogi. Denne Vandring skulde tage sin Begyndelse d. 28. Jan. i Søndergaard i Øsløs, og

„da naar Omgangen saaledes i Øsløs, Wesløs og Arup er fuldendt, vil Commissionen atter bestemme for ham det fornødne“.

Stakkels Mand! Det maa have været en drøj Tur.

Da Kommissionen den 14. Jan. 1906 var samlet, mødte Jens Kløv fra Arup personlig for denne. Han kom nemlig for at gøre Fordring paa 17 Rdl. 1 Mark 13 Skl., som han af simpel Menneskekærlighed havde udlagt for Kirsten Høeg af Amtoft, idet han havde ladet bemeldte Kvinde

„bekomme Tømmer og Fiele til hendes Huuses Opbyg-
gelse paa Amtofts Hede“.

Da Kirsten Høeg aldrig havde begæret Almisser, mente Kommissionen, som rimeligt var, at det egentlig var en Sag mellem Jens Kløv og hende og ikke dem vedrørende.

Men i Betragtning af, at Kirsten Høeg i sin Tid havde været Gaardkone i Arup og virkelig var fattig og uden fast Opholdssted og

„stræbte efter paa nogen Maade at redde sig selv, hvor-
fore hun og i sin trang især for at faa Huus og Hiem
havde vendt sig til Jens Kløv“,

saa blev Kommissionen bestemt paa „qvartaliter“ at betale til Jens Kløv til Afdrag paa hans Fordring „1 Rdl. af Distriktets Kasse, paa det at den fattige ikke skulde blive Huusvild, da ingen vilde tage hende“.

Jens Kløv takkede og erklærede sig tilfreds med denne Ordning.

Ved samme Lejlighed fremlagdes en Pro Memoria, Skrivelse fra Amtmand Faye af Thisted. Protokollen fortæller følgende:

„I Overensstemmelse med Hr. Amtmand Fayes Pro Memoria af Dato 13de Decbr. 1805, den 2den Post, saaledes lydende: Ligesom Menneskeligheden byder, og Reglementets § 3 tillader, at en omvandrende Betler bør tages til Huuse, hvis han mod Natten indfinder sig hos Een eller anden og begiærer Huuslye, saa bør ogsaa den, der saaledes har modtaget den fattige, i Overensstemmelse med Reglementets Aand, ikke tillade ham at vandre videre for at fortsætte sit Betleri, men bør i Analogie med Forordningen af 24. Septbr. 1708, 15 §,

aflevere den Fattige til Sognefogden under 1 Rdl. Mulct til Sognets Fattig Kasse, og paa det denne Bestemmelse kan erholde Lovs Kraft, anmodes Præsterne at sammenkalde samtlige Sognemænd, for i Fattig Protokollen at modtage denne Tilstaaelse, at de villigen antage denne Sogne Vedtægt og underkaste sig den deri bestemte Mulct og Udpantning for samme, om den ei godvilligen udredes.“

Onsdagen den 15. Januar mødte alle Øsløs Sognemænd i deres Skolehus og underskrev den ovennævnte Vedtægt. Derefter maatte Vesløs Sogns Beboere møde i Vesløs Skole; ogsaa de underskrev alle.

Men i Arup skete der noget ret enestaaende og vist helt uventet. Protokollen melder derom følgende:

„I Overværelse af forestaaende Arup Sogns Beboere fremstod Gaardmand Lars Andersen af bemældte Arup og erklærede, at han ikke vilde antage Sogne Vedtægten med de andre Sognets Beboere, men troede og forbeholdt sig Ret til at give enhver trængende efter eget tykke og villie.“

Desværre melder Protokollen ikke mere om denne Mand, der kæk vover at bryde ud af Rækkerne og gaa sine egne Veje; thi der maa sikkert have været noget ualmindeligt ved ham. Mulig har han været en Stivnakke, men det kan ogsaa tyde paa, at han har været noget af en virkelig Personlighed, der har haft saa meget Mod og aandelig Modenhed, at han har turdet trodse den almindelige Mening og handle efter sin Overbevisning.

Iøvrigt er det ret interessant at lægge Mærke til de mange Underskrifter, af hvilke mange næsten er ganske ulæselige.

Dejnen Langballe i Øsløs samt enkelte andre gør dog en Undtagelse, f. Eks. Lars Flyvholm i Øsløs, Lars Foged og Lars Qvolsgaard i Vesløs; disse Mænds Navne er skrevne med en sikker og helt flot Haand.

Den 2. Januar 1807 var Kommissionen igen samlet, og den gamle og Lucas Pedersens Sag blev behandlet.

Præsten oplæste en Skrivelse til Tømmerby-Lild Sognekommision. Skrivelsen gaar ud paa, at Ole Kløv af Vesløs havde anmeldt, at hans Hustru Marie Lucasdatter havde en gammel og fattig Fader, som var over 80 Aar, og som forhen havde boet i Skadhauge i Lild Sogn. Nu vilde Ole Kløv for sin Hustrus Skyld antage den gamle Mand, Lucas Pedersen, i sit Hus, skønt han selv havde nok at bære paa, da hans Hustru var meget svagelig, ligesom ogsaa hans Søn var en Krøbling, paa hvis Helbred han havde kostet meget og maatte koste endnu mere. Nu begærede Ole Kløv ogsaa, at hans Svigerfader

„maatte optages i Vesløs Menighed, deelagtiggøres i Kierkens Goder, som var næsten et Aar siden, og iøvrigt være i hans Hus fremdeles“.

Men den Øsløs Præst var forsigtig, og Kommissionen afslog derfor Ole Kløvs Begæring, undtagen Kommissionen for Tømmerby-Lild vilde afgive skriftlig Erklæring om, at den vilde antage sig Lucas Pedersen, hvis det glippede for Ole Kløv at forsørge ham. Denne Erklæring var Tømmerby-Lild villig til at afgive, og gamle Lucas Pedersen kunde saa faa Lov til at dø i sin Datters Hus.

Den 17. April samme Aar forhandlede der om en meget ubehagelig Sag, idet det havde vist sig, at Kirsten Høeg i Amtoft samt Jens Høeg og Hustru i Øsløs led af en hæsleg Sygdom.

Der skete derfor Henvendelse til Amtets høje Øvrighed, som straks sendte Distrikts-Kirurgus Sager af Thisted til Øsløs og Amtoft for at undersøge de syge Mennesker. Kirsten Høeg blev ført til Thisted Sygestue, men Familien i Øsløs blev erklæret for inkurabel.

Der kom i den Anledning en Pro Memoria fra Amtmand Faye om, at Sognekommisionen

„uopholdeligen skulde adskille begge disse elendige Menneskers endnu friske og sunde befundne Børn fra Forældrene og underholde dem paa Sognets Bekostning, ligesom og drage Omsorg for, at Forældrene nyde den Pleie, som deres hielpeløse og usle Forfatning gjør fornøden, og da disse ulykkelige Mennesker, der saa vidt muligt bør adskilles fra Byens øvrige Beboere for ei at udbrede Smitten videre, formodentlig ei kunne undvære nogen Hielp med at bringe dem de nødvendigste Levnets Midler, saa kunde den ældste Datter paalægges 2de Gange dagligen at se hen til sine Forældre for at rygte deres Ærende, dog maatte det strengeligen forbydes hende at nyde noget i deres Huus, eller at opholde sig der længere end Nødvendighed udkræver.“

Kirsten Høegs Datter, som ej var angreben, fik Befaling til

„saasart Solskin var om Dagen at udlægge sine Sengeklæder med videre, ret udbanke og lufte dem, at hun ikke skulde blive anstucken af sin Moders Smitte.“

Beboerne i Amtoft fik Paabud om at se til, at Kommissionens Vilje blev efterfulgt.

Derimod var Kommissionen i stor Forlegenhed med den syge Families to Børn, som nu skulde adskilles fra Forældrene, men som ingen vilde have.

Da den ældste Datter, som daglig skulde gaa Forældrene til Haande, helst skulde have Ophold der i Nærheden, fik Kommissionen endelig Almissemænd Lars Bundgaards Enke til at tage hende i sit Hus mod at nyde 6 Rdl. og 2 Tdr. Korn ud over hendes sædvanlige Understøttelse,

Om den yngste, 6 Aar gamle Pige, siger Protokollen:

„Hvad den mindste Jens Høegs Datter angaar, som aldeles ingen vilde tage imod, besluttede Præsten at tage hende for det første i sit Huus, imod Betaling af 18 Rdl. aarlig, eller 4 Rdl. 3 Mark quartaliter, dog at hun paa Distriktets Bekostning blev vedligeholdt med de for-

nødne og anstændige Klæder, da bemældte 4 Rdl. 3 Mark quartaliter er ikke engang 5 Skl. daglig, hvormed dette Barn ikke kan fødes; men haabede Præsten, at han ved sit Exempel at modtage dette Barn vilde betage Frygten hos andre i Distriktet, som siden vel vilde modtage hende og ogsaa faa Nytte af hende efter Leilighed og Evne, hvorved Omkostningerne for Districts Kassen og maaske kunde vorde lettede.“

Kommissionen tog med Tak mod Præstens Tilbud; forøvrigt havde allerede denne taget Barnet til sig den 23de Marts, hvad der var smukt og godt gjort af Præsten.

Det kan ses, at Udgifterne til Fattigvæsenet er i stærk og stadig Stigen.

Udgifterne for 1807 er saaledes:

8 Td. „ Skp. Rug.
 31 „ 6 „ Byg.
 „ „ 1 „ Ærter.
 24 Lspd. Brød.
 1 „ 8 Pd. Ost.
 „ „ 8 „ Flæsk.
 1 „ 15 „ Smør.

143 Rdl. 31 Skl. foruden Ildebrændsel.

Kassebeholdningen er ved Aarets Udgang 54 Rdl. 7 Skl.

Det sidste Kvartalsmøde 1807 afholdtes den 13. Oktbr. med følgende Tilførsel til Protokollen:

„Og da nu Commissionen ikke vidste mere at iværksætte den Fattige til bedste for dette Aar, saa blev saa vel dette som hele Aarets qvartal Møder til den Fattiges og Sognebeboernes Tilfredshed sluttet og tilendebragt. Datum ut antea.“

FRØKEN ZANGENBERGS SAMLING AF OLDSAGER.

Fra Formanden for „Historisk Samfund for Thy og Hanneherred“, Redaktør Aaberg i Thisted, modtog jeg for nogen Tid siden et Brev, hvori han blandt andet skriver:

„Der er en Ting, jeg vil bede Dem om, og det er: til Aarbogen 1910 at skrive noget om den store Samling af Oldsager, som De har skænket Deres Fødeby, saaledes at

FRØKEN AUGUSTA ZANGENBERG

det for kommende Generationer kan staa klart ikke alene, at det var Frøken Augusta Zangenberg, der især arbejdede for at faa et Museum i Thisted, og da det endelig lykkedes, overdrog sin Samling til Byen, men ogsaa Meddelelse om, hvem denne Dame var Saa skulde vi gerne have Deres

Billede for at faa det med i Bogen. Rart vilde det være, om De samtidig kunde fremdrage nogle Minder fra Thisted, saaledes som Byen saa ud i Deres Barndom.“

Skønt jeg ikke holder meget af at skrive om mig selv, saa skal jeg dog, saa godt jeg formaar, se at imødekomme Hr. Aabergs Ønske og først fortælle, hvad der gav Anledning til, at jeg fik Interesse for Oldsager og for vore Oldtidsmindesmærker.

I min Barndom var der ikke saa faa Gravhøje paa Markerne omkring Thisted. Hvor nu Vestre Kirkegaard har Plads, var der især mange, som nu er sløjfede, kun Resterne af én, øst for Kirkegaarden, og saa den usædvanlig store Langdysse nordvest for Kirkegaarden, er i Behold.

Det var den Gang en ufravigelig Skik, at mange af Byens ældre Borgere første Paaskedag om Eftermiddagen samledes paa Marken ved Dyssen for at spille Langbold; var Vejret nogenlunde godt, havde de gerne Kone og Børn med. Ejeren af Marken var Møller Andreas Skaarup; han og 2 ugifte Søstre var den Dag gæstfrie mod alle; det var sandelig ikke faa Kopper Kaffe (med udmærkede hjemmebagte Kager til), der blev drukket, thi naar der blev en lille Pause i Boldspillet, var der næsten Trængsel i alle Værelserne for at komme til Kaffebordene.

Efter et almindelig udbredt Sagn var der begravet en mægtig Kæmpe i Langdyssen. For at sikre sig denne Kæmpes Gunst, skulde hvert Barn, som første Paaskedag kom i Nærheden af Dyssen, medbringe nogle Knappenaale — 3 eller 5 Stykker — (altid ulige Tal), som blev stukket ned i Dyssen; det Barn, som ikke havde Naale med, turde ikke nærme sig den, thi saa blev Kæmpen vred og hævnede sig ved i det kommende Aar at lade forskellige Ulykker tilstøde vedkommende.

En Gang var jeg syg i Paaskedagene og kunde derfor ikke bringe Kæmpen de reglementerede Knappenaale, hvorover jeg var meget bedrøvet; Moder trøstede mig med, at

jeg kunde gaa til Langdyssen med Naalene, naar jeg blev rask. En Søndag Eftermiddag gik jeg saa til Dyssen; foruden de til Kæmpen bestemte Naale havde jeg ogsaa nogle med til de andre Gravhøje. Vejret var smukt, hvorfor jeg, da jeg havde anbragt Naalene i de forskellige Høje, tog Plads paa en af dem og sad nu og tænkte, hvor fornøjeligt det vilde være, om jeg kunde faa at se, hvad der var i Højen. Marken omkring den Høj, hvorpaa jeg sad, var nylig pløjet; i en Plovfure lige ved Højen fik jeg Øje paa en Sten af usædvanlig Facon, jeg tog den op, det var en lille, meget smuk, sleben Stridsøkse. Det var mit første Fund af Oldsager. Fra den Dag kom jeg aldrig forbi en Høj, hvorfra der jo findes saa mange i Thy og Hanherred, uden at jeg tænkte: naar du bliver voksen, vil du samle Oldsager, ja maaske selv være med til at undersøge nogle Gravhøje. Den Samling, jeg overlod Museet i Thisted, viser jo, at mine Barndomstanker blev realiseret. Det var dog først efter at jeg i Aaret 1872 havde begyndt min Danseundervisning, at jeg for Alvor begyndte at undersøge de Rester af Høje, hvori jeg med min Søger mærkede, at der var større Sten; i ubeskadigede Høje har jeg aldrig gravet, disse har jeg derimod søgt at faa Ejerne til at frede, da jeg er en ivrig Modstander af, at disse vore prægtige Oldtidsminder lidt efter lidt forsvinder.

I Sommeren 1878 var jeg i Vestervig. Afdøde Professor Engelhardt ledede i den Tid Udgravningen af flere Høje der paa Egnen; naar Vejret tillod det, var jeg altid til Stede ved disse Udgravninger. Da Professoren mærkede, at jeg fulgte Arbejdet med stor Interesse, og han hørte, at jeg var Samler, var han saa elskværdig at forklare mig Fremgangsmaaden ved Udgravningen af Høje; han lærte mig, hvorledes Oldsager af Bronze, Rav, Læder, Urner og flere andre Ting skal præpareres for at bevares. Undervisningen, jeg den Gang fik, har senere været til stor Gavn for mig. Det er som ovenfor bemærket kun i Resterne af de Høje, som

tildels er sløjftet, at jeg har foretaget Undersøgelser, for muligen derved at redde, hvad der endnu maatte være i Behold i Bunden af Graven, og det er ikke faa Oldsager, jeg paa den Maade har faaet for Dagens Lys, som ellers maaske aldrig vilde være blevne reddede fra Undergang. Hvad der kan findes, naar slige Pladser bliver grundig undersøgte, viser følgende: I Sommeren 1882 fik jeg Brev fra en Proprietær i Vendsyssel, hvori han spørger, om jeg ikke har Lyst til at undersøge en Plads paa hans Ejendom, hvor der forhen havde ligget mange Høje, som nu alle var sløjfede, og hvor der til Efteraaret skulde pløjes. Jeg rejste til Stedet, fik fat i Arbejdsfolk og lod dem kulegrave den store Plads; jeg fandt ikke mindre end 121 Stykker Oldsager af Sten, Bronze, Rav, Urner m. m., deraf flere meget sjældne Stykker, hvilket nedenstaaende Citat af et Brev fra Nationalmuseet i København udviser.

I flere Aar skænkede jeg nemlig mine Fund bort, først til Realskolen i Thisted, senere fik Nationalmuseet i København det meste af, hvad jeg fandt.

Det kgl. Museum for nordiske Oldsager.

København, den 3/11 1888.

Takkende for godhedsfulde Linier af 31. f. M. og meget paaskønnende Deres Interesse for Museets Forøgelse, meddeler man Dem herved, at det omspurgte af Frøkenen tidligere til Museet skænkede Stykke er en Arbejdshammer fra Broncealderen, en sjælden fremkommende Art af Oldsager; dette Stykke har saa meget større Betydning, som en Del af Træskaffet er bevaret.

E. Herbst,
Museumsdirektør.

Der findes i Samlingen i Thisted en Del af dette Fund: Økserne Nr. 15, 16 og 17, Urnen Nr. 2, Stridsøkserne med Skafthul Nr. 2 og 3, flere smaa Pilespidser, Ravperler m. m.

Blandt Stridsøkserne er der et meget stort, sort Eksempplar, Nr. 7 i Samlingen, 16 Cm. lang, 39 Cm. i Omkreds, med skarp Eg og Skafthul. Hvor og hvorledes jeg fandt den følger her. Først i Sommerferien 1893 havde jeg undersøgt forskellige Gravhøje i Brønderslev og Omegnen og fundet mange Oldsager; det havde en af d'Hrr. Redaktører i Hjørring tilfældig faaet at vide; nogle Dage derefter bragte en af Hjørring Aviser en Meddelelse om Fundene med Overskrift: „Et interessant Feriearbejde af en Dame“. Denne Artikel blev ogsaa optaget i Thisted Aviser. Kort Tid derefter rejste jeg til Thisted. Jeg fik min Broder med Kone overtalte til at følge med til Agger for at se de store Arbejder med Høfderne. Efter at være kommen til Agger, gik vi straks til Havet; her mødte jeg d'Hrr. Herredsfoged Jantzen og Pastor Riis-Lowson; de spurgte, hvorledes jeg havde det, og da de nylig havde læst Artiklen om mine Fund i Vendsyssel, siger Herredsfoged Jantzen: „Tror De ogsaa, De kan finde Oldsager i Vesterhavet?“ „Selv om jeg ikke finder Oldsager“, svarede jeg, „saa finder jeg nok noget andet interessant“. „Jeg vil sandelig forgylde Dem, om De henter Oldsager ind fra Havet“, sagde Herredsfogden, idet d'Hrr. sagde Farvel til mig. Næppe var de gaaet, før jeg saa en Ting af en ejendommelig Form skylle mellem Bølgerne cirka 15 Alen fra Land; jeg løb hurtigt ud i Havstokken og fik fat i Genstanden, det var den store Stridsøkse. Selvfølgelig bad jeg Herredsfogden om Forgyldningen. Da han saa Øksen, udbød han: „Nu har jeg, Gud hjælpe mig! aldrig kendt Mage! Her gaar vi saa mange, mange Gange uden at finde noget af Interesse, og i samme Øjeblik, De kommer til Havet, tager De et saadant Pragtstykke op!“ En meget gammel Mand, jeg senere talte med, kunde huske, at der i hans Barndom havde ligget mange Kæmpehøje paa Markerne og i Klitterne langs Havet, de var nu skyllede bort. Efter al Sandsynlighed har Øksen været i en af disse Grave, og jeg fik heldigvis fat i den,

inden den blev trukket ned i Dybet. Nogle Dage efter fandt jeg i Havstokken, omtrent paa samme Sted, den smukke Dolk af hvid Flint (Nr. 34), som ogsaa findes i Samlingen.

I Aaret 1894 fandt jeg mange Oldsager ikke alene her i Landet, men ogsaa i Norge. Først i Juni Maaned talte jeg med Hr. Proprietær Ole Pedersen, Østeraa pr. Brønderslev; han anmodede mig om at komme til Gaarden i nogle Dage for at undersøge Rester af flere Høje, der fandtes paa hans Ejendom. Jeg fik fat i nogle Arbejdsfolk, og vi kørte til Gaarden for at begynde paa Udgravningen.

I et lille Hus mellem Højene boede der en gammel Kone, der fik Aftægt fra Gaarden; da hun saa, at der skulde graves i Højene, blev hun aldeles rasende og vilde jage Arbejdsfolkene bort. „I Høji nærmest ved mi Hus bor de underjordiske“, sagde hun, „hver Nat brænner der Lys i Høji, og naar a ved Midnatstid vaagner, hører a den dejligste Musik.“ Jeg maatte hente Proprietær Pedersen for at faa ham til at tale hende til Rette, men det hjalp ikke, hun satte sig paa en af Dækstenene over Graven og truede enhver, der nærmede sig den, med en stor Stok. En af Karlene paa Gaarden fortalte, at hun var meget gerrig; for Penge kunde de faa hende til at synge gamle Viser, ja, for en 10-Øre dansede hun baade „Syv Spring“ og „Den toppede Høne“ for dem. Da jeg hørte dette, tog jeg min Pung frem, lagde 5 nye, blanke Kroner (som jeg tilfældig havde taget med) foran hende og sagde, at hun maatte faa de pæne Penge, hvis hun vilde gaa ind i sit Hus og forholde sig rolig. „Aa Herre Jemeni, ska a ha al di manne pæn Pengi“,*) sagde hun, „ja, saa ka I væsaa gue aa gravi; sikke manne Skaalful Kaffi a ka fo for di Kroner“. Saa humpede hun ved Hjælp af Stokken ind i Huset og fik straks Bud efter Bønner for at faa den kære Kaffetaar.

*) Vendelboerne paa den Egn bruger Bogstavet »i« i Slutningen af mange Stavelser.

I den sydvestlige Side uden for en af Højene laa en stor, flad Sten; jeg lod Arbejdsfolkene fjerne den og fandt 7 prægtige, fint huggede Spyd af Flint, de laa paa en lille Brolægning; det længste er 38 Cm., det laa i Midten med Spidsen vendt mod Sydvest; derefter 3 paa hver Side af det lange efter Størrelsen, saa at de korteste — der dog er 21 Cm. lange — laa yderst (Nr. 10 til 17 i Samlingen). Den store, flade Sten, som dækkede over Spydene, laa i Flugt med Markens Overflade. — I en af Højene stod en Urne; mellem Kul og Aske laa de brændte Rester af Liget i Urnen, og mellem Benene en Kniv, en Syl med Træskaft, en Niptang og en 4 Tm. lang Naal med ombøjet, spiralformet Hoved; alle Genstandene er af Bronze og smukt ornamenteret. Der var ialt Rester af 6 Grave, og Oldsager var der i dem alle.

I Norge var jeg derefter i 6 Uger ved St. Olufs Bad (Modum). En Dag gik jeg over Fossebroen, saa jeg kom over paa den nordlige Side af Snarum Elv. Lidt inde i Skoven, omtrent lige over for Badet, kom jeg omkring ved en Grusgrav; af dem findes der ikke mange i Norge, især paa den Egn er de sjældne. Da jeg flere Gange havde fundet Oldsager i Grusgrave i Danmark, kunde jeg ikke modstaa Fristelsen, men gik ned i den, og fandt virkelig 3 smaa Spyd og 2 Pilespidser af Flint. Ejeren af Badet, Doktor Thaulov, blev meget henrykt over Fundet, som jeg forærede ham.

Efter at være kommen tilbage fra Norge, tog jeg Ophold i Aalborg for at begynde min Danseundervisning i denne By. En Dag gik jeg en Tur op paa den øst for Byen beliggende „Signalbakke“. Jeg blev opmærksom paa, at der øverst paa Bakken i den sydlige Side laa flere Østers- og Muslingeskaller samt forskellige Flintflækker. Med Ejeren af Bakkegaarden Enkefru Pflügers Tilladelse gravede jeg lidt ned i Bakken paa det Sted, hvor Skallerne laa. Næppe en Fod under Grønsværet stødte jeg paa en Køkken-

mødning, eller Skaldyng, som de nu skal kaldes. Dels af Interesse for den arkæologiske Undersøgelse, dels for at give Børn, i Følge med deres Lærere og Lærerinder, fra Skolerne i Aalborg og Omegn en Lejlighed til at se et saadant Minde fra Oldtiden, og maaske derved aabne Øjnene paa nogle af dem for, hvad der ved Agtpaagivenhed kan findes, tillod Fru Pflüger, at jeg afdækkede et Stykke af Dyngen. Jeg gravede en Gang, cirka 20 Fod lang og 4 Fod bred, gennem Dyngen, som bestod af Østersskaller, Skaller af Blaamuslinger, Hjertemuslinger og Strandsnegle, en Mængde Knogler og Ben af forskellige Dyr, mange Potteskaar, hvoraf flere var smukt ornamenterede; saa var der et Væld af Flinteflækker, Skindskrabere, Slagbuler og flere Brudstykker af slebne Stenkiler m. m. m. Da jeg snart saa, at Skaldyngen maatte have stor videnskabelig Interesse, skrev jeg til Nationalmuseet om Fundet; sendte Prøver af Indholdet og tilbød at overlade den videre Undersøgelse til Museet.

Herpaa modtog jeg følgende Svar:

„Med megen Paaskønnelse har Nationalmuseet modtaget det af Dem fremdragne Fund fra Signalbakken ved Aalborg. Museet vil meget gerne fortsætte Udgravningen i kommende Sommer, ved hvilken Lejlighed hele den Række af Arkæologer og Naturforskere vil komme til Stede, som i disse Aar foretager en fortsat Undersøgelse af Stenalderens Skaldynger. Det vil sikkert interessere Frøkenen at være til Stede ved Undersøgelsen, og man vil sætte Pris paa, at De, ligesom de andre Deltagere, vil være Museets Gæst i Aalborg.“

Efter at jeg var begyndt at afdække Skaldyngen, varede det ikke mange Dage, før der stod Meddelelse om Fundet i Aviserne, og nu strømmede Folk i store Flokke til Bakken. Fra Skolerne i Aalborg og fra mange Landsbyskoler

kom der over 1000 Børn i Følge med deres Lærere for at se Skaldyngen, og det var fornøjeligt at se den Interesse, hvormed mange af Børnene betragtede alle de forskellige Ting, og hvor rolige de var, naar enten Læreren eller jeg forklarede dem, hvorledes vore Forfædre havde levet og virket. I cirka 3 Uger kørte jeg — forsaavidt Vejret tillod det — hver Morgen Kl. 6 à 7 til Pladsen og blev der til Kl. 3, saa skulde jeg ind til min Undervisning i Aalborg. For at Folk ikke skulde ødelægge de fremdragne Ting, naar jeg ikke var til Stede, maatte jeg have Mænd til at holde Vagt, indtil Skaldyngen blev dækket til, og det gennem Aviserne blev forbudt Folk at gaa paa Signalbakken.

I Juli Maaned 1885 blev Undersøgelsen af Skaldyngen fortsat af d'Hrr. Arkæologer og Videnskabsmænd. Bopladsen, der stammede fra den yngre Stenalder, indeholdt en Mængde Stenredskaber af Flint foruden en betydelig Samling Brudstykker af meget smukt ornamenterede Lerkar; Hvede- og Bygkorn, Hirze, et Væld af Ben m. m. m.

Fundet i sin Helhed interesserede i høj Grad alle Videnskabsmændene. I Museet i Thisted findes ikke saa lille en Samling af forskellige Ting, som jeg gravede frem af Skaldyngen en Tid efter, at d'Hrr. Arkæologer havde sluttet deres Undersøgelse.

Da jeg i flere Aar altid opholdt mig i Hjørring om Foraaret og først paa Sommeren, er største Parten af mine Oldsager fundne i Eggen omkring Hjørring; thi naar Vejret tillod det, gik jeg næsten hver Morgen ud til en eller anden Høj i Nærheden af Byen, som Ejeren havde givet mig Lov til at undersøge. Mærkede jeg — ved Hjælp af en lille Staalstang — at der var Stensætninger i Højen, fik jeg Arbejdsfolk til at grave for mig, og jeg fik altid et godt Resultat af Arbejdet.

I en Høj paa Vindstrup Mark, nord for Hjørring, fandt jeg i en Høj, som tildels var sløjftet, de forskellige Broncegenstande, som er paa Kartonerne Nr. 7, 8 og 17, foruden

flere Urner og andre Oldsager. Ialt fandt jeg Rester af 9 brændte Lig i den ene Høj.

En Dag gik jeg op paa Velling Højene nord for Hjørring, som den Gang tilhørte Hovmester Petersen. Paa den yderste Skrænt — mod Nord — laa der en stor, flad Sten, som Folk benyttede til Hvilested. Tilfældig stak jeg min lille Staalstang ned i Jorden ved Siden af den og mærkede derved, at der ogsaa var Sten under den. Jeg var straks vis paa, at det var et Gravkammer, hvorfor jeg gik ned til Gaarden og fik Lov til at fjerne Jorden omkring Stenene. Den store, flade Sten, som Folk i mange, mange Aar havde benyttet som Bænk, var Dækstenen over en Grav fra Bronzealderen. Mellem 5 Sten laa Resterne af et brændt Lig, og mellem Benene de Bronze-Genstande, som findes paa Kartonen Nr. 16, bestaaende af en Kniv, en Tang, en Syl, en 4 Tommer lang Naal med ombøjet, spiralformet Hoved, og et lille Miniatursværd, det hele smukt ornamenteret. En tom Urne, hvorover der var lagt en flad Kalksten som Laag, stod mellem Sidestenene, en lille Trædaase stod ved Urnen, men den var saa opløst af Fugt, at den næsten smuldrede bort, da den blev flyttet. Et Par Dage efter, at jeg havde sluttet min Danseundervisning i Hjørring, rejste jeg til Schweiz for at tilbringe Sommerferien der. Paa Vejen fra „Brunnen“ — en By, der ligger ved Vierwaldstättersøen — og op til de snedækte Alper, hvor jeg vilde bo paa „Mythenstein“, saa jeg et Sted noget, der lignede vore smaa Gravhøje; jeg fik selvfølgelig Lyst til at undersøge Stedet. Da det tilhørte Værten paa Hotellet — Hr. Granzow — tillod han gerne, at jeg lod grave i det. Da Folkene havde fjernet Jorden i en Dybde af ca. 1½ Alen, var der en „Ramme-grav“, hvori der mellem brændte Ben laa nogle Bronze-Ting, bestemt Mage til dem, jeg kort Tid i Forvejen havde fundet i Velling-Højene ved Hjørring. Da jeg ikke havde været i mit Hjem inden jeg rejste til Schweiz, havde jeg dette Fund med, og ved at sammenholde Kniv, Tang, Naal, Syl og

Miniatur-Sværdet, saa det ud, som om det var støbt i samme Form; den eneste Forskel var, at Urnen i Schweiz havde et Laag af Ler, hvor der paa Midten var en stor, rund Kugle, og at der i den laa en Vildsvine-Tand, maaske en Amulet.

Medens jeg i Foraaret 1897 opholdt mig i Hjørring, talte jeg en Dag med Hr. Proprietær Raastrup til Vinstrupgaard; han spurgte mig, om jeg ikke havde Lyst til at undersøge 2 Høje, „Tvilling-Højene“. som laa paa hans Ejendom tæt ved Gaarden. En Assistent fra Nationalmuseet havde en Gang haft Arbejdsfolk til at grave lidt ned i den, men der blev ikke fundet noget. „Det er umuligt, at to saa store Høje ikke indeholder noget“, sagde Hr. Raastrup, „kom derfor ud til Gaarden, naar De er færdig med Deres Undervisning i Hjørring, og lad os probere, om De ikke kan finde noget; naar De betaler Arbejdsfolkene Daglønnen, skal Folkene faa Kosten paa Gaarden, og findes der noget i Højene, da tilhører det Dem.“

Da jeg havde sluttet min Undervisning, tog jeg ud til Gaarden. Hr. Raastrup havde bestilt 4 Arbejdere, og vi begyndte paa Udgravningen af den Høj, der laa mod Vest. Næppe $\frac{1}{2}$ Alen fra Toppen stod der en Urne (Nr. 19 i min Samling), omgivet af 9 smaa Sten og dækket med en flad Kalksten; mellem Resterne af det brændte Lig fandtes Brudstykker af en Kniv, en Dolk, en Syl m. m., alt af Jærn. Da Hr. Raastrup vilde have Vejen, der førte ind til Gaarden, istandsat med Grus og Jord fra Højene, lod jeg Arbejderne grave en saa bred Gang gennem den, at en Vogn kunde faa Plads deri, og begyndte Udgravningen ved Højens Fod i Sydøst. Cirka 2 Alen inde i den, i Flugt med Markens Overflade, var der en „Rammegrav“, 3 Alen lang og $1\frac{1}{4}$ Alen bred; i den laa mellem Kul og Aske Resterne af det brændte Lig og en smuk Broncedolk i Læderskede. Skeden var dog saa medtaget af Fugtigheden i Graven, at der kun var nogle smaa Stykker Læder i Behold af den. Det for-

undrede mig meget, at der ikke fandtes nogen Stensætning midt i Højen, men da jeg saa gav en af Arbejderne Ordre til at grave et Hul midt i Højen, for at lægge Benene af Liget fra Rammegraven deri, hørte jeg heldigvis hans Spade støde mod Sten, og da jeg med min Staalstang mærkede, at der i en lang Strækning var store Sten, lod jeg alle 4 Mænd arbejde med at rydde Jorden bort, og $1\frac{3}{4}$ Alen under Markens Overflade var der et meget stort Gravkammer, $6\frac{3}{4}$ Alen langt, og $2\frac{1}{4}$ Alen bredt. Graven var dækket med 3 store Sten; for at faa disse fjernede, saa jeg kunde komme til at undersøge Bunden, blev der lagt en Jærnlænke omkring en af Stenene og et Par Heste spændt for, men de to kraftige Heste kunde ikke rokke Stenen, saa blev der spændt endnu et Par Heste for, og det lykkedes endelig de 4 Heste at faa Stenene — en ad Gangen — fjernede. I Graven havde der kun været nedlagt et ubrændt Lig, hvoraf der fandtes nogle ubetydelige Rester. Foruden det store Kammer var der 3 mindre Rum mod Nord, der stod i Forbindelse med det store. I det vestligste havde der været begravet et Barnelig; det eneste, der var i Behold af dette, var Kæbebenene, hvori der endnu sad nogle smaa Tænder. Om Halsen har dette Barn haft en Amulet, bestaaende af en lille tøndeformet Ravperle, gennemboret baade paa langs og paa tværs, og et lille Stykke af en af de lange, smalle Skaller, der findes ved Havet; der er i dette Stykke et Hul ved den ene Ende, det er forsiret med forskellige Streger, og har sammen med den lille Ravperle været trukket paa en Snor, lavet af Tarme; der var endnu et lille Stykke af Snoren i Behold. En lille Dolk af Flint laa ogsaa i dette Kammer. Det midterste af Sidekamrene var det største. Tæt op mod Kamrets Indgang havde Liget fra den store Grav ligget med Hovedet mod Sydvest; ved denne Indgang var anbragt en meget sjælden Flakon af Ler, det nederste af denne Flakon er formet aldeles som de store Søpindsvin, man finder paa Stranden ved Havet, og ornamenteret ligesom

Søpindsvinene med Sugehuller. Flakonen (Nr. 20 i Samlingen) var støttet af 3 Flinteflækker og en meget smuk Økse af Flint, 17 Cm. lang og 7 Cm. bred (det er Øksen Nr. 53 i Samlingen); lige inden for Indgangen, i Midter-Kamret, laa 9 store Ravperler, kun den største er forsiret med nogle smaa runde Fordybninger, ellers har alle de øvrige Perler kun den Form, som Ravet havde, da det blev fundet, med et Hul boret midt igennem, for at Perlen kan trækkes paa et Baand. I det østlige Kammer laa der to Spyd af Flint, Nr. 35 og 36, og 2 Økser, Nr. 60 og 61 i Samlingen. Udgravningen af denne Høj, som varede 4 Dage, er det interessanteste Arbejde, jeg har haft. Undergraven er fra Stenalderen, Rammegraven fra Bronzealderen og Urnen fra Jernalderen. Hele Fundet vil senere blive samlet i et Skab; der vil da blive vedføjet nøjagtige Tegninger og Maal af Højen og af de forskellige Steder i Højen, hvor Gravgodset er fundet.

Under mit Ophold i Hjørring i Maj og Juni Maaned 1899 gik jeg en Dag over Gaardejer Mikkel Sørensens Ejendom i Højen; jeg kom til en Grusgrav, hvor nogle Mænd arbejdede, og saa, at der paa Toppen af Grusgraven var et lille Lag Muldjord, og at noget, der skinnede, stak frem i Kanten af Muldjorden. Jeg fik af Ejeren, som var til Stede, Lov til at undersøge Stedet, og med megen Møje og Besvær arbejdede jeg mig fra Bunden af Grusgraven op til Muldjorden. Da Stedet, hvor Muldjorden fandtes, var undermineret, kunde jeg ikke komme dertil fra Toppen, og jeg maatte derfor i en Højde af cirka 16 Fod grave Trappetrin ind i Grusgravens lodrette Væg for at naa op til Muldjorden. Hvad jeg havde set skinne, var en meget stor Ravperle, vist den største, der er fundet i Danmark. Nogle Dage før jeg kom til Stedet var der taget Lyngtørv fra Grusgravens Top, derved var der blevet stødt et lille Stykke af Perlen, den skinnende Flade under det afstødte Stykke var det, jeg i Frastand havde set. Ved Siden af den store

Perle laa en lille 3 Cm. lang rørformet Ravperle, og Brudstykket af en lignende, samt en smuk skarpsleben, tyndnakket Økse af Flint, 19 Cm. lang, 7 Cm. bred; den ligner aldeles den fra Undergraven fra Højen paa Hr. Proprietær Raastrups Ejendom, det er Nr. 54 i Samlingen.

En Dag i Juli Maaned 1896 kørte jeg med afdøde Distriktslæge Møller i Nørre Sundby til Biersted i Kær Herred, Aalborg Amt, hvor der skulde vaccineres. I Nærheden af Skolen var der en Høj, hvor der i mange Aar om Vinteren havde været opbevaret Kartofler, derved var Jorden bleven fjernet fra nogle store Sten i Højen; jeg saa straks, at det var et Gravkammer. Da jeg fik at vide, at Højen tilhørte Gaardejer Lars Christian Petersen, kørte vi paa Hjemvejen til Nørre Sundby hen til Gaarden; jeg spurgte Manden, om jeg maatte undersøge Højen, hvad han straks gav mig Lov til; han skulde nemlig have nogle Udbygninger ombyggede, dertil vilde han benytte de store Sten i Højen. Da jeg spurgte ham om, hvorfor han ikke selv for længe siden havde undersøgt dette Gravkammer, som næsten stod ganske frit i Højen, svarede han: „Nej Tak! Hverken mæ eller noen a mi Folk maa flyt jen jenneste Stin i æ Høj, vi ska da et ha æ Troltvø te æ Goer aa gjør Fortræd“, derfor blev han glad, da en fremmed tilbød at aabne Gravkammeret, thi saa kom „de underjordiske“ ikke til hans Gaard. Da vi var ved at køre, sagde han: „Aa, hol lit, de er best, vi akoderer lit om æ Høj, der brænner Lys paa den saa manne Gang, dærfør maa der vær en stur Mængde Gul og Sol gjæmt i den, aa saa tøkkes a, at æ Guer ska ha sin Paart.“ „Findes der Guld eller Sølv i Højen“, svarede jeg, „saa maa hverken De eller jeg beholde det, det er „Dannefæ“ og skal afleveres til Nationalmuseet i København, men Museet betaler Metallets Værdi foruden en Findeløn, deraf skal jeg ikke forlange en Øre, det maa altsammen tilfalde Gaarden.“ Manden stod lidt og saa paa mig, saa udbrød han: „Hva grauer hun saa etter?“ „Jeg vil være glad ved at

finde nogle Stenredskaber eller en Urne“, svarede jeg. „En Urne! Hva' æ det for en jen?“ spurgte han. „Det er en Lerpotte“ var mit Svar. „Ja saadan noet sølle Maag, det maa hun got behol; naar a faar Gullet og Søllet, saa er a tilfreds.“ Nogle Dage derefter — den 16de Juli — kørte jeg med Arbejdsfolk til Biersted; vi tog først til Gaarden for at underrette Manden om, at Højen skulde undersøges den Dag. Vi var næppe begyndt med Arbejdet, før han kom til Stedet, og han forlod ikke Højen et Minut, saalænge der blev arbejdet med den. Da al Jorden over Stensætningen i Højen jo havde været borte i flere Aar, tog det ikke lang Tid med at faa Gravkamret aabnet. Midt i Graven laa Resterne af et brændt Lig, en Dolk og en Kniv af Jern. Lige op mod de store Sidesten (mod Øst) stod 7 Lerkar af forskellig Form og Størrelse; de findes i Samlingen i Museet fra Nr. 10 til Nr. 18, deraf er Nr. 11 en meget stor, smuk og kostbar Urne, aldeles ubeskadiget; den er 29 Cm. høj og paa Midten er der en 7 Cm. bred à la grecque-Bort. Gaardejer Lars Christian Petersen blev meget skuffet over, at han ikke fik Guld eller Sølv, han maatte trøste sig ved flere Læs Sten, som Arbejdsfolkene gravede ud af Højen til ham; jeg var meget glad over alle Urnerne, de oversteg langt mine Forventninger.

I Lindholm, en lille Landsby vest for Nørre Sundby, er der nogle høje Sandbakker, dækkede med Lyng; i disse Bakker har der ofte været fundet Urner, Glasperler m. m. Naar jeg opholdt mig hos mine Venner — Distriktslæge Møllers i Nørre Sundby — gik jeg ofte ud til Lindholm for at undersøge Bakkerne. Da jeg en Dag mærkede, at der var store Sten paa forskellige Steder, sluttede jeg den Akkord med Ejeren af Bakkerne, at disse skulde tilhøre mig for 200 Kroner, Ejerne skulde dog have Lov til, at en 6 à 8 Faar maatte tøjres deroppe. Jeg vilde straks have betalt Pengene, men da Ejeren havde solgt en anden Parcel, og den først skulde opmaales til Efteraaret, bad han

mig om at vente med Betalingen saalænge, da det for alle Parter vilde blive billigere, naar Opmaaling og Skøder blev udfærdiget paa en Gang; jeg maatte dog grave saa meget, jeg vilde, da han betragtede Pladsen som min. Da Arbejdsfolkene havde gravet flere Alen ned i Sandet, viste det sig, at der var en Mængde Grave, dannede som Baade, de saakaldte „Skibssætninger“. Den første, der blev afdækket, var 11 Alen lang og $3\frac{3}{4}$ Alen bred, indvendig Maal. I denne Grav var nedlagt 3 brændte Lig, en Urne, og forskellige Redskaber af Jern var der ved hvert Lig. Hele den store Plads er fyldt med Skibssætninger; saa hurtig en blev afdækket, stødte vi paa en anden. En Grav, hvori et brændt Kvindeligt, var dog dannet af 2 Kredse Sten; først var der i Flugt med Marken sat en aflang Kreds af store Sten; oven paa denne var der igen en Kreds af mindre Sten; mellem det brændte Lig laa Brudstykker af Jernnaale og alle de smukke romerske Perler af Mosaik og farvet Glas, der findes paa en Karton i Samlingen. Jeg skrev til Nationalmuseet, fortalte dem om Fundet og spurgte, om de havde Lyst til at fortsætte Udgravningen; men af Grunde, som jeg helst vil undlade at meddele, afslog Nationalmuseets Bestyrer — foreløbig — at undersøge den i høj Grad interessante Plads. Da næsten alle de Grave, jeg afdækkede, havde samme Form og laa tæt op ad hinanden i Flugt med Markens Overflade, er det min Overbevisning, at der i Jernalderen har staaet et Søslag ved Limfjordens Udmunding i Havet, og at alle de i Kampen faldne Krigere er blevne begravede paa dette Sted. — Da Ejeren af Lindholm Høje saa de mange store Sten, hvoraf Gravene var opsatte, og han hørte, hvilken sjælden Plads det var, saa vilde han ikke staa ved Handelen, men forlangte i Stedet for 200 Kr. nu 2000 Kr. Da jeg ikke vilde betale saa meget for nogle Flyvesands-Høje, selv om de gemte saa interessante Oldtidsminder, stansede jeg Udgravningen, efter at jeg i over 3 Uger daglig havde haft 3 à 4 Mand i Arbejde derved og ikke betalt saa lille

en Sum i Arbejdsløn. Højene blev senere solgt for 2000 Kr. til en fra Brasilien hjemvendt dansk Plantageejer. Efter en Tids Forløb skænkede han Højene til Nørre Sundby Kommune. Nu er de beplantede, og hvad der er skjult deri, kommer desværre aldrig for Dagens Lys. Dersom hele den store Plads, som Højene indtager, var bleven ryddet, og alle de mange baadformede Grave var kommen til at staa frit, og et smukt Gærde sat om hele Terrænet, da vilde Danmark have ejet et saa enestaaende Oldtidsmindesmærke, som der næppe vilde have været Mage til i noget Land. Tusinde Gange har jeg sørget over, at jeg ikke købte Højene; nu kan det desværre ikke lade sig gøre.

Hr. Fabrikant Rodskjær i Aalborg kom en Dag, medens jeg opholdt mig i denne By, og fortalte mig, at der paa Heden nord for Skørping laa en meget stor Sten, som vist dækkede over et Gravkammer. Søndagen efter, at jeg havde talt med Hr. Rodskjær, tog jeg med Toget til Skørping. Jeg fandt snart Stedet, hvor Stenen laa, og saa straks, at den hørte til Dækket over en af de store Undergrave. Manden, som ejede Gravkamret, boede ikke saa kort et Stykke Vej derfra, men jeg naaede dog Gaarden og traf heldigvis Manden hjemme. Alle Folkene i Gaarden troede ubetinget, at der boede Nisser og Trolde i Graven, som vogtede en stor Skat af Guld og Sølv. Lys brændte der ofte omkring Stenen, og Musik hørte de altid, naar de ved Nattetid kom i Nærheden af den; derfor turde de ikke røre en eneste af Stenene, endnu mindre flytte dem til Gaarden. Jeg prøbete paa at forklare dem, at de Lys, de saa ved Stenen, enten stammede fra St. Hans Orme eller fra Svovldunster fra Mosen, de saakaldte Lygtemænd, og at Musikken kom fra Vinden, der blæste ind i de hule Rum under Stenen; men de var ikke til at rokke fra Troen paa de „underjordiske“. Efter nogen Parlateren fik jeg Lov til at undersøge Gravkamret paa lignende Betingelser som ved Graven i Biersted; Guld og Sølv skulde Ejeren beholde, alt andet

var mit. Da Gravkamret var betydelig under Markens Overflade, maatte Manden ikke flytte Stenene, de skulde blive liggende urørte. Dækstenen maatte dog fjernes. Jeg vilde lade Lyngen grave bort i flere Alens Omkreds og faa en Gartner til at plante forskellige Træer og Buske omkring Graven. Som Arbejdere skulde jeg benytte to voksne Sønner og Avlskarlen fra Gaarden; 35 Øre skulde de have i Timen, men de maatte ikke flytte en eneste Skovfuld Jord, før jeg havde gravet lidt omkring Stenen. Søndagen derefter begyndte vi paa Undersøgelsen af Stedet; da den store Sten ved Hjælp af Jernstænger og Egestolper var flyttet, og jeg havde taget Tegning og Maal af hele Pladsen og alle Stenene, blev al den Jord og Grus fjernet, som var blæst ned i Graven, siden Dækstenen for mange Aar siden kom til at ligge bar. Gravkamrets Længde var $9\frac{1}{4}$ Alen, Bredden $2\frac{3}{4}$ Alen. Der var ubetydelige Rester tilbage af 3 ubrændte Lig; ved det midterste stod en tom Urne, og de Ravperler, der, trukket paa et Baand, findes i et af Skabene i Museet; ved hvert af de andre Lig laa der en stor usleben, men godt hugget Økse — Nr. 21 og 22 i Samlingen.

Da Gaardejerens Sønner var med til at arbejde, saa de jo, „at der ikke blev fundet Guld eller Sølv i Gravkamret, hvorover hele Familien blev meget skuffet.“

Da Sjørring Sø blev udtørret, gik jeg ofte med to af min Broders Sønner derud for at se paa Arbejdet. En Dag mødte vi Hr. Kaptain Jagd; jeg spurgte ham, „om han havde noget imod, at vi gik der“. Nej, gaa De kun overalt med Drengene og lad dem se paa Arbejdet; jeg skal nok selv sige til Opsynsmændene, „at jeg har givet Dem Lov til at gaa her“. Finder I to Gutter noget interessant, da maa I beholde det, naar det da ikke er den store Skat, som Sagnet fortæller, at der er sænket ned i Søen, sagde Kaptainen smilende, idet han forlod os. Den Partisan af Jærn, der findes i et af Skabene i Musæet, fandt vi i Sjør-

ring Sø. Ved Siden af Partisanen er der en Stridsøkse af Jærn, der er funden i en Gravhøj ved Tidemansholm ved Hjørring. Enkefru Skriver, som forhen har boet i Thisted, har foræret mig den.

Fra Omegnen af Thisted findes i Samlingen kun Oldsager fra 2 Steder, fra „Søgaard“ ved Nors Sø; og fra Kjelstrup Hede.

I Højen paa Kjelstrup Hede, som tilhører Hr. Proprietær Hove, var der flere Begravelsespladser. I den nordlige Side var der et større Gravkammer; da Stenene deri i flere Aar havde været afdækkede, lod jeg Arbejdsfolkene flytte en af Dækstenene, for at jeg kunde komme til at undersøge Graven; men da denne var fyldt med Vand i cirka 2 Alens Højde, maatte Vandet først ledes bort. Hvad der havde været i Graven, var aldeles opløst af Vandet, kun en Urne i Flaskeform fik jeg reddet (det er Nr. 22 i Samlingen). I den sydlige Side af Højen stod mellem nogle smaa Haandsten en Urne (Nr. 23 i Samlingen) mellem Resterne af det brændte Lig laa 3 smaa runde, ornamenterede Benpinde; de er aldeles Mage til de Naale, som Kvinderne i Broncealderen benyttede til at lave de kunstigt forarbejdede Haarnet med, som de den Gang brugte. Hr. Museumsdirektør Dr. phil Sophus Müller har afbildet og beskrevet dette Haarnet i „Vor Oldtid“, Side 245, Fig. 134. I den østlige Side af Højen stod en Urne (Nr. 27 i Samlingen), den indeholdt Rester af et brændt Lig, derimellem laa et spiralformet, dobbelt Bæltespænde (Karton Nr. 20) og en lille Urne (Nr. 26), der har Form som en Kop med Hank.

Der var ingen Sten omkring denne Urne (Nr. 27), men den stod paa en flad Granitsten og var dækket med en flad Kalksten.

Det første Bronze, jeg fandt, var i en Høj paa Søgaard Mark ved Nors Sø. Gaarden tilhørte den Gang (1893) Overretssagfører Oluf Lykke i Thisted. I den østlige Side af

Højen var en Rammegrav, som forhen havde været undersøgt, og hvori der var fundet et meget smukt, ubeskadiget Broncesværd, som Karlene paa Gaarden efter Sigende havde solgt til en Læge for 10 Kroner. Paa Bunden af Graven laa en Bronzekniv og en Broncesyl med Træskaft (Karton Nr. 1 i Samlingen). Midt i Højen stod mellem 5 smaa Sten en Urne; mellem Rester af det brændte Lig fandt jeg i Urnen en 3 Tommer lang Broncenaal med Ornament, en spiralfornet Bøjlenaal af Bronze og en dobbelt Bronceknap af samme Facon som de dobbelte Manchetknapper, der nu bruges. Disse Ting findes paa Kartonen Nr. 2.

I Aaret 1898, da Søgaard tilhørte den nuværende Ejer, Hr. Proprietær Bojer, var jeg i nogle Dage paa Gaarden og undersøgte da Resterne af en Høj, hvori der havde været nedlagt et ubrændt Lig. Drengene, der vogtede Gaardens Kreaturer, havde ofte gravet i Højen og derved væltet Stensætningen, og da Jorden, der havde dækket Liget, tillige var gravet bort, var der kun ubetydelige Rester af Liget tilbage; mellem disse Rester fandt jeg Klinge af en Broncedolk, 17½ Cm. lang (Karton Nr. 13) og en dobbelt Bronceknap, der paa Midten løber op i en Spids (Karton Nr. 12). I den sydlige Side af Højen stod en Urne (Nr. 24 i Samlingen); mellem Resterne af det brændte Lig, laa en Ravperle.

*

*

*

Da jeg nu har meddelt, hvor de bedste Oldsager i min Samling er fundne, vil jeg slutte med det Haab, at det af „Historisk Samfund for Thy og Hanherred“ grundlagte Museum i Aarenes Løb maa blive saa righoldigt, at det maa blive til Pryd for Byen og til Glæde for dem, der ofrer Tid og Penge for Sagen.

Augusta Zangenberg.

OM DE GAMLE DEGNE SAMT OM FOLKESKOLENS UDVIKLING OG VILKAAR I DET 18. AARHUNDREDE.

AF SEVERIN CHRISTENSEN, SKJOLDBORG.

Om Degnen *Michel Lauridtzøn* af Skjoldborg hedder det i en gammel Indberetning til Biskoppen 1739: „Michel Lauridtzøn (Hundborg) opfører sig i alle Maader aldeles upaa-klagelig, retsindig og skikkelig, kan meget vel forestaa Sangen i Kirken, men formedelst Alderdom og Svaghed er ganske ubekvem til at holde Skole, formedelst han er 71 Aar og ikke vel kan se, har katekiseret saadan i Kirken, at han har haft Berømmelse baade af Hr. Biskop Thestrup og Bisp Mumme, men nu han bliver gammel, er han i Tanker at afstaa Degnekaldet til en anden mod de Vilkaar, at han af samme kunde nyde lidet til Ophold for sin Levetid.“ -- Der fandtes ved denne Tid 30—40 skolesøgende Børn i Skjoldborg, og Degnens Søn, „Laurits Michelsøn, er 43 Aar gl., forstaar baade at regne, skrive, synge, læse og forstaar nogenledes sin Christendom“. Meningen med denne Oplysning har sandsynligvis været, at baade Præsten og Degnen har ønsket Laurits Michelsøn som Faderens Afløser. Dette skete imidlertid ikke. Efter Michel Lauridtzøns Død 1740 blev en Mand ved Navn Holm Degn i Skjoldborg, og Laurits Michelsøn afgik selv ved Døden to Aar efter. (Se Aarvog for 1909, pag. 25.)

1739 omtales Degnen *Søren Bech* af Sjørring i en Præsteindberetning saalydende: „Søren Bech i Sjørring har hidtil betjent og endnu betjener Degneembedet forsvarligen og opfører sig i Forhold og Omgængelse mod alle Mennesker som en saare gudfrygtig, from, stille og sagtmodig Sjæl, saa ingen har fundet mindste Aarsag at støde sig over hans Omgængelse i nogen optænkelig Maade. Det var kun

at ønske, at han til Skoleembedet fandtes saa habil af Helbred som af Vittighed, da man næppe en bedre kunde forlange. Men desværre hans Hoved er saa svagt og Helbredet saa slet og ringe (som lettelig ved første Øjekast kan skønnes), at han beklager sig umulig at kunne udstaa den Møje, som Skoleembedet medfører; han tilbyder derfor at holde en Substitut, som lønnes med 6 Rd. aarlig.“

Degnen Nr. 5 af Sjørring, *Peder Vegtorp*, var ifølge Wibergs Præstehistorie født i Tilsted 1740. Han var Søn af Degnen Ole Pedersen Veye af Tilsted, blev Student fra Aalborg Skole 1764, samme Aar Degn i Sjørring og Thorsted, og Cand. theol. 1769 med Karakteren „non contemnendus“. Efter at han havde været Capellan i Thisted fra 1781—86, blev han Sognepræst i Frøslev og Mollerup til 1794 og kom saa til Dragstrup-Skallerup, hvor han døde ugift den 22de April 1804.

Om Degnen *Nicolai Chr. Raae* af Sjørring har jeg endnu ikke fundet noget videre; han har dog ikke været Degn til 1801, men døde allerede den 22de November 1786, kun 37 Aar gl. (Se Aarb. 1909, pag. 37.)

Efter Degnen Raaes Død blev Studiosus Sign. *Peder Lauridsen Richter* Degn i Sjørring og Thorsted. Han blev trolovet den 1ste Juli 1791 med Jomfru Ide Marie Henriksdatter Stampe, der var „conditionerende“ i Sjørring Præstegaard.

Aar 1800 nævnes P. L. Richter som Degn og Skoleholder i Sjørring. Han har Capacitet og Duelighed nok til at være Skoleholder, skønt han ikke er Seminarist, er 37 eller 38 Aar gammel og underviser 20—28 Børn fra Skoledistriktet. I Sperring, Skaarup og Thorsted lejer Bønderne nogle Karle, som kan formaas til at holde Skole om Vinteren.

1801 blev *Thøger Pedersen Hillerslev* Degn i Sjørring-Thorsted. Da hans første Hustru døde i Barselseng 1802, giftede han sig igen med *Maren Jensdatter*. En lille Datter blev opkaldt efter Degnens første Hustru og fik Navnet Kristiane Katrine, men hun døde kun 17 Dage gl. den 13de April 1804. Maren Jensdatter døde 15. April 1825, 60 Aar gl. Degnen Hillerslev overlevede hende i 10 Aar og døde 11te Oktober 1835, 74 $\frac{1}{3}$ Aar gl.

Thøger Pedersen Hillerslev bliver derfor Degn Nr. 7 af Sjørring fra 1801 til 1835.

3. HUNDBORG-JANNERUP.

Deegnene:

1. *Mads Lauritzøn*. 1688—1745.

Den første Sædedegn i Hundborg hed Mads Lauritzøn. 1688, den 24de Januar, aflagde han sammen med otte andre Degneæmner her fra Thy Prøve og Embedsed hos Biskoppen i Aalborg Da ikke mindre end fire af disse unge Degne hed Lauritzøn, er der nogen Sandsynlighed for, at de har været Brødre, og i samme Retning tyder ogsaa, at de ved flere Lejligheder benævnes med Efternavnet „Hundborg“. Dette Efternavn skulde saa ifølge den Tids Skik og Brug betegne, at de var fødte i Hundborg Sogn, men da Hundborg Sogns ældste Kirkebog kun naar tilbage til 1715, kan dette Forhold ikke opklares.

Om Degnen Mads Lauritzøn foreligger der ikke nogen Beretning før i hans høje Alderdom. Sognepræsten Chr. Deinbol i Hundborg skriver 1739 i en Indberetning om ham: „Degnen Mads Lauritzøn er 73 Aar gammel og lever uforargerlig, kan forestaa Sungen i Kirken, men er aldeles ubekvem til at holde Skole, kan ej heller til nogen Nytte katekisere i Kirken, thi intet kan han gøre

derved. uden han har Bogen i Haanden, og det endda slet, formedelst han ikke vel kan se. Altsaa behøves højlig en Substitut; det jeg haver sagt ham, og er det hans Tanker, at han vil afstaa Kaldet til en anden paa den Maade, at han hos samme kunde nyde Ophold og Forplejning sin Livs Tid.“

Mads Lauritzøn var gift og havde flere Børn, men hans Hustrus Navn kendes ikke. En af Døtrene blev gift med Eftermanden i Degneembedet Peder Abraham Frejstrup.

1745 fik Mads Lauritzøn sin Afsked som Degn efter at have betjent dette Embede i 57 Aar. Endnu i 5 Aar levede den gamle Degn, men Kirkebogen beretter, at „1750, 5te Juni, blev hæderlige Hr. Mads Lauritzøn, Sogndegn for disse Guds Menigheder i Hundborg og Jannerup Sogne, begravet i Jannerup Kirke, 84 Aar, saa nær som 4 Maaneder.

2. Peder Abraham Frejstrup. 1745—1785.

Kort Tid efter hans Ansættelse som Degn i Hundborg-Jannerup trolovede han sig med den gamle Degns Datter, *Mette Marie Madsdatter*. Trolovelsen fandt Sted den 2den Decbr. 1745, og de blev derefter ægteviede den 20de Jan. 1746.

1747, den 11te Jan., havde de deres første Barn i Kirke. Det var en Datter, der blev døbt med Navnet *Birgitte Marie*. 1790 blev denne Datter gift med Knud Grøntoft af Bedsted.

1750, den 2den Sept., havde de en Søn i Kirke. Han kom til at hedde *Mathis Abraham*, blev som Voksen Færgemand ved Ø. Vildsund, og hans Efterkommere lever endnu her paa Egnen.

Det varede ikke længe, inden Frejstrups Hustru afgik ved Døden. Kirkebogen melder, at „1754, den 6te Decbr., blev Degnen, Monseur Peder Abraham Frejstrups Hustru, *Mette Marie Madsdatter*, begravet i Jannerup, 49 Aar 5

Maaneder 6 Dage gl. Faa Aar efter har Frejstrup giftet sig paany, thi 1758 havde Peder Abraham Frejstrup og Hustru *Anna Kirstine Andersdatter* en Søn i Kirke, og han blev døbt med Navnet *Andreas Bartholomæus Clemensen*.

1761 døbtes en Datter, *Frederikke Juliane*, og hun synes at have været Degnen Frejstrups yngste Barn.

Indberetninger om denne Degn har jeg ikke fundet i Arkivet, men derimod findes der flere Skrivelser af ham Degneembedet vedrørende. Frejstrup skrev en ualmindelig smuk og tydelig Haandskrift, og Ortografien var ogsaa i Orden. Beskrivelsen af Skolehusets elendige Forfatning i Aaret 1763 skyldes ligeledes Frejstrup, men findes her anført under Hundborg Skolevæsens Historie. Endvidere har han ved flere Lejligheder været Sekretær for Skoleholderen i Jannerup, Chr. Clemmensen, der døjede med at skrive sit Navn nogenlunde læseligt.

Degnen Frejstrup blev ikke nogen gammel Mand. Han døde og blev begravet i Jannerup Kirke den 23de August 1785, 63 Aar 7 Mnd. 10 Dage gl.

Hvorfor disse ældre Degne lod sig og Familier begrave i Jannerup Kirke, vides ikke. Maaske har den store og anelige Kirke i Jannerup forekommet de gamle Degne at være et mere standsmæssigt Begravelsessted end Hundborg Kirke.

3. *Peder Kyllsbech*. 1785—1800.

Denne Degn var ustuderet, ej heller Seminarist, men betegnes dog som en god Skoleholder. Han var født 1751 og blev ansat som Degn i Hundborg-Jannerup efter Frejstrups Død 1785. Hans Hustru hed *Anne Kirstine Hassing*. Med hende havde han flere Børn. 1786 blev en Søn hjemmedøbt med Navnet Christian Beverlin. 1790 døbtes en Datter Charlotte, og 1794 havde de en Søn, Frederik Andreas, i Kirke.

Kyllsbech blev i Aaret 1800 ansat som Skoleholder,

Kirkesanger, Kateket, Klokker og Graver i Thisted, hvor han døde den 25de Marts 1827, 76 Aar gl.

4. *Jens Madsen Yde* (1800—35) var den sidste Degn i Hundborg-Jannerup. Ifølge en Mindetavle*), der forhen var ophængt i Hundborg Kirke, var han født i Sallingsund Færgegaard den 15de August 1775. Han blev kaldet til Skoleholder og Sogndegn for Vang Menighed 1795 eller 96 og blev beskikket til Hundborg-Jannerup den 23de Juni 1800. Den 18de December 1802 indgik han Ægteskab med *Johanne Madsdatter*, og med hende havde han 7 Børn, hvoraf 2 døde i en ung Alder. Datteren *Ide Christine*, født 1803, Sønnen *Mads*, født 1805, død 1813, *Vilhelmine Katrine*, født 1807, død 1808, *Jens*, født 1809, *Johan Ludvig*, født 1811, *Vilhelm*, født 1813, samt endnu en Søn, der fik Navnet *Mads Yde*, og som senere blev Købmand i Thisted, var hele Børneflokket.

Degnen Jens Madsen Yde døde den 22de Juli 1835. Paa Mindetavlen læser man, at det alvise Forsyn bortkaldte ham fra sin elskede dybtsørgende Mage og sluttelig anføres et Vers, der lyder saaledes:

»Du gavned her, hist i det høje
du skuer med forklaret Øje,
det Held din Daad fortjente her,
Børn, Mage, Venner ved dit Minde
kun Trøst i denne Tanke finde,
retskafne Mand vi ser dig der.»

I Hundborg Kirkebog meddeles, at 1808, den 25de Juni, døde Sr. *Mads Yde*, 70 Aar gl., og han blev begravet i Hundborg. Denne Mand har sikkert været Degnen Ydes Fader og er sandsynligvis den samme Mads Yde, som C. Klitgaard omtaler i Hvetbo Herreds Beskrivelse II, pag. 52. Mads Yde var oprindelig Gaardejer i Salling (Sallingsund Færgegaard) og gift 1ste Gang

*) Meddelt ved Lærer Yde, Hundborg.

med Ide Kirstine Wagaard. Med hende havde han to Sønner, Mathis Wagaard Yde, der 1791 ved Giftermaal kom i Besiddelse af Herregaarden Kjettrupgaard i Vendsyssel, og Degnen Jens Madsen Yde. Sr. Mads Yde blev 1791 gift 2den Gang med Jomfru Frederikke Mathisen, der maaske var Søster til Sønnen Mathis Wagaard Ydes Hustru. 1796 boede Mads Yde i Blokhus, men da hans Søn paa Kjettrupgaard døde 1801, maa den gamle have flyttet op til den anden Søn, der ved den Tid var Degn i Hundborg.

Degneembedet:

1555 er her „et Degneboel, som *Degnen* selv bor i, og han kan saa 2 Tdr. Byg dertil, samt (modtager) 2 Skp. Byg af hver Gaard og 1 Skp. af hver Boelsmand. I Jannerup er intet Degneboel, men Præsten og Kirkeværger siger, at der er et Boel, som Michell Matzsen bor i, og som skulde være deres rette Degneboel. Samme Boel giver til Jannerup Kirke 2 Tdr. Byg. Af hver Gaardmand i Jannerup har Degnen 3 Skpr. og af hver Boelsmand 1 Skp. Byg i Løn.“

1577 udførtes Degnetjenesten af en Løbedegn fra Latinskolen i Thisted, og han nyder Indtægten af et Degneboel i Hundborg, ialt 2 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre. Desuden har Løbedegnen af begge Sogne 6 Tdr. Byg, 7 Lam og 8 Sk. i Penge.

1690 afgiver Degnen Mads Lauritzøn følgende Beretning om Degneholdet:

„Fra Reformationen indtil $17/3$ 1685, da kgl. Maj.s Befaling om Degnens Kaldsbrevs Konfirmation blev Biskoppen tilskikket, har i Hundborg og Jannerup Sogne ingen ved kgl. Kaldsbrev konfirmeret Sædedegn eller Substitut været, men Disciplene af Thisted Skole have moxen altid selv betjent Kirken med Sjungen og Ungdommen med Information i Catechismo enten i Hovedsognet eller Annexen om Søndagene.

Anm. Denne Beretning er dog sikkert urigtig, thi som foran anført nævnes der 1555 et Hus, „som Degnen selv bor i“, og da Latinskolen i Thisted blev oprettet 1549, kunde Løbedegnene først udsendes nogle Aar senere; men 1571 har Hundborg haft en Løbedegn.

Degnekorn af Hundborg Sogn 7 Tdr. Byg, 3 Tdr. Havre, af Jannerup Sogn 3 Tdr. Byg, 1 Td. Havre, og af somme Huse i begge Sogne, som endnu ere ved Magt, aarlig 2 Sk. Offer til hver af de tre store Fester af Hundborg Sogn 3 Mk., af Jannerup Sogn 1 Mk., Herregaardenes Offer undtagne. St. Hansrente af Hundborg Sogn 6 Oste, af Jannerup Sogn 3 Oste à 1 Pd., hvoraf Stykket ellers kunde købes for 4 Sk. Paaskerente af Hundborg Sogn 4 Ol Æg, 10 Kager, af Jannerup Sogn 1½ Ol Æg, 6 Kager. Disse Kager er fra 1—2 Pd., ligesom der avles til og Gaardene ere til. Herligheden af Degneboligen har fra Biskoppernes Tid fulgt Præstegaarden. Der er et Vaaningshus, nyt, 9 Fag langt og opbygget paa Kirkernes Bekostning, Lade paa 2 Gulve og et lille Rum til 2 Nød i Vesterende, er gammelagtig. Der kan saas 4 Skpr. Rug, 1 Td. Byg, 1 Td. Havre. Dens Skyld og Landgilde, 2 Td. Byg, har altid fulgt Degnen. Dens Taxt i den gamle Matricul var 1 Pund eller 2 Tdr. Hartkorn, i den ny „Td. 4 Skp. 2 Fdk., hvoraf der svares halv Skat efter kgl. Resol. af ½ 1687, Sognerytterhold, Personal- og ekstraordinære Skatter undtagne, Offer paa hver af de tre store Fester af Ulstrup 12 Sk, Raastrup 1 Mk., Faddersbøl 12 Sk. og bevilget paa 2 Aars Tid af Ulstrup ½ Td. Byg, Raastrup ½ Td. Byg. Ingen Ildingsbrand. Pension til Thisted Skole 4 Tdr. Byg.

1744. Degneboligen ligger lidt nordvest for Kirken. Raling 8 Fag, Laden er 2 Gulve og en Tærskelo, og vesten for Loen er Fæhuset i lige Bygning med Laden og saa meget som et Gulv eller et stort Fag. Bygningen er i beboelig og brugelig Tilstand, ikke ny, ej heller mærkelig brøstfældig. En Kaalhave østen Ralingen. Jordloddens Hartkorn er 4 Skp. 2 Fdk., og der kan saas 4—5 Tdr. Korn.

Anden Indtægt af Degneembedet: 17 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, Offer 14 Rd., Accidenser 2 Rd.; Paaskerente 18 smaa Brød og 5 Ol Æg; St. Hansrente 1 Lpd. Oste, thi en Del giver lidet og mange slet intet.

Til Aalborg Skole svares aarlig 3 Rd. 2 Mk.

1768 angives Indtægten af Hundborg Degneembede til 46 Rd. 2 Mk. 10 Sk.

Skoleholdet:

1737. Findes ingen Skole, endskønt der tilforn af velb. Jakob Sparre til Raastrup er den 2den Marts 1687 givet et Stykke Jord, beliggende østen Kirken og kaldes Kaasør Toft, til at sætte et Skolehus paa, som siden af Hs. Maj. blev tilligemed Kirken solgt til Assessor Molderup*). Skulde nu paa samme Sted sættes et Skolehus paa seks Fag, synes Bekostningen at ville beløbe (sig) til 100 Rd. Nordvest i Byen er (en) Degnebolig, som (der) svares kongelige Skatter af og beboes af Degnen. Skulde der bygges fire Fag til Skolestue, er (dette) beregnet til 60 Rd., men ellers synes endelig at behøves udi Klitten mod Vesterhav (Vorupør) en Skole for deres unge, saasom der bor nogle og tyve Familier af Husmænd, som nære sig en Del af Fiskeri paa Havet, en Del (af) at binde ulden Tøj, hvilke er ungefær 1 Mil fra Kirken og Byen; hos samme Familier er 30 unge Mennesker, der behøver Undervisning og kan søge Skole. Et Skolehus der at bygge, om det maatte være saadan Bygning, som Beboerne har, bekostes for 20 Rd. Degnen i Hundborg er gammel og ubekvem til Skolehold. Der vides ingen at give Forslag paa. En Skoleholder i *Klitten* (Vorupør) kan ingen fuldkommen og bekvem Person subsistere (have sit Udkomme af), men kunde vel bekvemmes en, der kunde lære de unge at læse i en Bog og give dem nogen Grund i deres Katekismo. I *Jannerup*

*) Bondeplageren fra Vestervig.

er bygget et Skolehus af 6 Fag af Fyrretræ, hvor der er en Skoleholder og gøres ingen anden Skole fornøden. Skoleholderen (Chr. Clemmensen) er ikke saa bekvem, som han efter Rescriptet bør være, nyder aarlig Løn af Kirkens Blok 10 Rd.

1744. Hundborg Skolehus er opbygget af den største Lodsejer i Sognet, velædle og velbyrdige Hr. Cancelliraad Jørgen Chr. Poulstrup til Ulstrup, er sat og bygget for sig selv noget lidet vestenfor Degneboligen, og er Bygningen af forsvarlig godt Fyrretømmer, bestaaende af 4 Fag Hus med Langhalms Tag og en Gavl i østre Ende, i Længden $9\frac{1}{2}$ Alen, i Vidden $6\frac{1}{2}$ Alen og i Højden fra Remmen til Foden $3\frac{1}{4}$ Alen. Deraf er de tre vestre Fag og en Del af det fjerde norden for Skorstenen indrettet til en Skolestue. Paa søndre Side i det østre Fag er Indgang og Forstue, og midt i samme Fag er opsat en Skorsten med muret Pibe gennem Taget. Væggene er overalt murede. Over Skolestuen er Loft af gode Fyrrebræder. Til Forstuen, Skolestuen og Skorstenen er ny Døre med behørig Hængsler, Laase og Lukkelse. Paa Skolestuens søndre Side er 4 Vinduer udi 2 Karme og i Vesterenden er 2 Vinduer udi 1 Karm, alle tre Karme er af Fyr med Egeposter.

I *Vorupør* blev der ikke bygget nogen Skole. De største af Børnene skulde gaa til Hundborg Skole.

1763. Skolehusets Bygning, som bestaar af trede smaa Fag, er brøstfældig, særdeles i vestre Side, og efter tagne Syn i afvigte Aar behøves Reparation, hvortil er købt noget Tømmer, som ligger ved Skolehuset. Skolehuset er alt for lidet til at rumme Børnene og behøver tvende Fag af ny. Skolebrændet behøver højlig en lidet Hus, at det ikke skal staa under aaben Himmel og fordærves om Vinteren.

Skolens Inventarium: Udi Skolestuen findes en meget ældgammel, forbrændt og ubrugelig *Bilægger* foruden Bunde og Overstykke, hvorfor højt nødvendig behøves en ny eller

en anden. 1 Bord, hvorved højst kan sidde 8—10 Børn, naar de skrive. De øvrige Børn har intet at sidde ved. Befindes i Skolestuen nogle faste *Bænke* og 2 *Skamler*. Befindes af Bøger aleneste en gammel forslidt Bibel.

Skoleholdere:

I Hundborg var Degnen Skoleholder. Den gamle svage-lige Degn Mads Lauritzøn, der ikke selv formaaede at holde Skole, havde i Aaret 1742 en duelig Student ved Navn *Niels Rosendal* til Skoleholder. Som Skoleholder havde Degnen 10 Rd. i Løn. Børneantallet i Hundborg Skoledistrikt Aar 1800 var 50 mellem 6 og 15 Aar.

Ved Aaret 1800 var der Omgangsskole i *Førby*, hvor *Niels Josefsen* var Skoleholder. Han var 50 Aar gammel og nævnes som en Mand, der ved egen Flid og en Del Aars Øvelse har bragt det saa vidt, at han med Held kan undervise de unge. Til dette Omgangsskole-distrikt hørte 18 Børn. Omgangsskoleholderen lønnedes med Kosten og 2 Rd. aarlig.

I *Vorupør* var der ogsaa ved Aaret 1800 Omgangsskole. Skoleholderen hed *Josef Nielsen*, var 19 Aar gammel og betegnes som ganske duelig, men det formodes, at han ved Øvelse kan blive endnu bedre. Hans aarlige Løn var 4 Rd., Renten af et Legat paa 100 Rd., som Jens Wahre, Faddersbøl og Nørhaagaard, havde stiftet til Fordel for Skoleholderen i Vorupør. Josef Nielsen var maaske en Søn af Skoleholderen i Førby Niels Josefsen. Børneantallet i Vorupør ved denne Tid var ca. 20.

Jannerup Sogn havde 1737 en Skole (se foran) og en Skoleholder, der hed *Christen Clemmensen*. Om ham skriver Præsten Chr. Deinbøl i Hundborg i Aaret 1739 saalydende:

„Ved Jannerup Skole er en Skolemester navnlig (ved Navn) Chr. Clemmensen, som var kommen dertil før min Ankomst til Sognene (1731), paa hvis Levnet jeg haver intet

ondt at sige, men jeg har aldrig kunnet være fornøjet eller tilfreds med hans Undervisning, thi foruden det, at han ikke kan skrive, som duer noget, og ganske intet regne, saa fattes ham det højt magtpaaliggende, thi han haver ikke saadan Grund i hans Christendom, at han med nogen Frugt kan give de unge nogen Undervisning derudi. Efterdi vedkommende før min Tid havde beskikket ham dertil, har jeg hidindtil undset mig for at søge at fordrive ham derfra. Det allermeste, der har holdt mig tilbage derfra, har været Medynk over hans fattige Kone og smaa Børn, men nu kan jeg og maa jeg ikke tie længere, da Sognefolkene selv klager for mig, at deres Børn kan ikke have den Nytte af deres Skolegang, som de burde. Jeg haver og sagt ham dette, og han siger, han nok fornemmer det, han ikke længere kan forestaa det, men maa lave sig til at quitere (tage sin Afsked) til næstkommende Mikælsdag, efterdi han ikke haver de requisita (fornødne Egenskaber), som hos en Skolemester efter den allernaadigste Forordnings Bydende bør findes.“

Det lykkedes dog ikke Præsten dengang at faa Skoleholderen i Jannerup afsat fra sit Embede. Enten har han paany faaet Medynk med Chr. Clemmensens Kone og de mange smaa Børn, eller har en Del af Klagepunkterne ved Biskoppens Undersøgelse vist sig at være ubegrundede. Nok er det, Chr. Clemmensen blev siddende i sit Embede, og i Aaret 1763 skriver han en Klage til Biskoppen i Aalborg, ganske vist med Degnen Frejstrup i Hundborg som Sekretær.

Denne Klage lød saaledes:

„Saa almindelig bekendt som det er, at det Skolehus, som af Jannerup Kirke var opbygget ved Kirkegaardens Dige, blev i Aaret 1761 af den ulykkelige Ildebrand, som opkom hos Annexbonden i Annexgaarden, lagt i Aske med den fattige Del, den gode Gud havde beskæret mig og min Hustru. Saa beklagelig er det, at ingen Skolehus endnu siden er opbyggt, men jeg og min Hustru paa vor Alderdom maa

leje Husly og bo saavel for os selv som for Skolebørnene hos en Bonde i Sognet, hvor det i en liden Stue er besværligt for Bonden, ubekvemt for Børnene, trang for mig og min Hustru, underdanig bedende derfor det gunstigt maatte behage den høje Øvrighed herpaa at raade nogen Bod. Fra den ulykkelige Ildebrand blev af Skolens Inventarium reddet og bjerget Skolens Kakkelovn, Bordet og en Bibel; intet videre Inventarium befindes. Hvilket allerydmygst og underdanigst insinueres af Skoleholderen Christen Clemmensen.“

I Aaret 1800 nævnes en Skoleholder, *Johannes Levring*, i Jannerup. Han er ved den Tid 57 Aar gammel, ej Seminarist, men ved Flid og mange Aars Skolehold har han faaet rosværdig Duelighed. Der er 20 Børn i Distriktet, og Skoleholderens Løn er nu 16 Rd., der svares af Kirken.

4. NØRHAA.

Degnene:

1. *Hans Thomsen*, en Bondemand, gjorde Tjeneste som Degn Anno 1690. Da der ikke fandtes nogen Degnebolig eller tilstrækkelig Indkomst til, at en Degn kunde leve deraf, boede Hans Thomsen paa en halv Ryttergaard i Sognet. 1712 var der endnu ingen Degnebolig, og Hans Thomsen udførte vedblivende Degnetjenesten. Hans Dødsaar er ubekendt.
2. *Johan Johansen Schiærsling* var den første virkelig indsatte, edfæstede Degn i Nørhaa Sogn. Han var født 1700 og fik Degneembedet i Nørhaa 1730, hvilket sidste Aar han aflagde Embedsed hos Biskoppen i Aalborg.

1739 skriver Sognepræsten om Johan Schiærsling:

„Hvad Degnen J. Schiærsling navnlig angaar, synes Kirkens Patron velb. Hr. Cancelliraad Hans C. Langballe og jeg tillige med Sognefolkene, han nok kan forestaa

Skolen her for Nørhaa By og eneste Gaarde, helst siden han, førend han blev kaldet til Degn her i Sognet, haver tjent mange Aar og Steder her i Landet at informere baade i Læsning, Skriven og Regnen. Gid han var bedre i at katekisere. Om videre hans Dygtighed — som er kun en læg Person — Vittighed og kristelig Opførsel er mit ringe Tykke, jeg med god Samvittighed ej kan give ham andet Skudsmaal end det, som godt kan være.“ I den samme Skrivelse oplyses endvidere, at „ved denne Tid fandtes der 36 Børn i Nørhaa By og i Klitten (Stenbjerg) 12 Huse og 14 Børn. Degnens Løn som Skoleholder var 2 Sk. hver Lørdag Aften for hvert Barn.“ Dette sidste kan imidlertid ikke passe; det har snarere været 2 Sk. om Ugen for at holde Skole for alle Sognets Børn. En Skoleholders Løn var ikke stor i de Dage, og Pengene havde jo ogsaa en langt større Værdi end nu.

Degnens Kone hed Anne Frandsdatter Nieber, og med hende havde han mindst 7 Børn. De gamle Kirkebøger er ofte mangelfuldt førte, saa det er ikke sjældent, at et eller andet er glemt. Saaledes ogsaa her. 1734 begravedes en Søn *Frants*, 8 Dage gammel. 1736 fødtes en Søn *Anders Schiærsling*; 1737 Sønnen *Jens Schiærsling*, der blev Faderens Eftermand som Degn i Nørhaa; 1740 en Datter *Zille Margrete*, som 1782 blev trolovet med en Mand ved Navn Niels Møller. Da den første Søn Frants døde som spæd, fik deres i 1743 fødte Søn Navnet *Frants*. 1746 nævnes en Datter *Anne Mariche Schiærsling*, der senere ved sit Giftermaal med Knud Mogensen fra Rær modtog af sin Broder, Degnen Jens Schiærsling, en Mødrenearv paa 4 Mk. 11 Sk. Endelig nævnes en Datter *Else Marie Schiærsling*, som 1771 blev trolovet med Korporal Johan Jordan af Snedsted.

Degnen Johan Schiærsling blev begravet den 15. Febr. 1765, omtr. 65 Aar gammel. Hans Hustru overlevede ham. 1768 nævnes hun boende hos Sønnen i Nørhaa.

3. *Jens Schiærsling* blev 1765 Faderens Efterfølger som Degn i Nørhaa. Han var gift med *Maren Olesdatter Hald*, som døde 1809, 73 Aar gammel. 1768 klager Jens Schiærsling over det daarlige Embede og sin store Fattigdom. Efter at have anført Embedets Indtægt til 26 Rd. 2 Mk. aarlig, skriver han: „Et lidet Brød til mig med Kone, Børn og fattige, gamle Moder, som jeg maa underholde, haver ej heller nogen Degnebolig, men bor i et Degnehus uden Jord, bygt ved Kirkegaardsdiget.“

Hvor mange Børn Jens Schiærsling har haft 1768, oplyser Kirkebogen intet om, men 1769 fødtes en Datter *Mariane*. 1770, 18. Decbr., en Søn *Johannes*, som blev Faderens Eftermand, men døde tidlig. 1772 fødtes Sønnen *Ole Hald Schiærsling*, der som voksen blev gift med Mette Nielsdatter, med hvem han havde flere Børn. Ole Hald Schiærsling døde 1842 ved en ulykkelig Hændelse og blev begravet den 9. Marts, 70 Aar gl. Han var da Enkemand og Almissemænd i Nørhaa. En Datter, *Anne Kirstine*, blev født den 26. Juli 1774 og døde den 25. Sept. s. A.

I Aaret 1800 meldes om Jens Schiærsling, at „han er Degn og Skoleholder, 63 Aar gl. Han er ikke Seminarist, men en redelig, retskaffen og flittig Lærer. Saavidt hans Alder tillader det, forsømmer han intet, men med Lyst virker størst mulige Gavn. Hans Løn som Skoleholder er nu 6 Rd. om Aaret.

Jens Schiærsling blev omsider, sikkert i en meget høj Alder, afskediget som Degn og Skoleholder i Nørhaa, og hans Søn Johannes blev hans Eftermand. Hvad Aar han blev afskediget, har jeg ikke faaet oplyst, men det maa være sket før 1814. Den 24. Maj 1822 døde han i Nørhaa, næsten 86 Aar gl.

4. *Johannes Schiærsling*, Skolelærer og Kirkesanger i Nørhaa, Søn af foregaaende, døde den 14. Juli 1815, knap 46 Aar gl. Aar 1800 nævnes han som Skoleholder i Stenbjerg.

Præsten skriver ved denne Lejlighed om ham: „Johannes Schiærsling, 30 Aar, ej Seminarist, men en ung duelig Mand, der har Lyst og Evne til at gavne. Hans Løn er 6 Rd., samlet af Byens Beboere. Desuden 4 Rd., som er Renten af Jens Wahres Kapital, tillagt Skoleholderen. Legatet er stiftet den 28. August 1765, stort 100 Rd., indestaar i Nørhaagaard. Til Skolens aarlige Reparation er af samme Jens Wahre legeret 50 Rd., hvoraf Renterne anvendes til bemeldte Brug. Der fandtes ved denne Tid 20 skole-søgende Børn i Stenbjerg.

Johannes Schiærsling var den sidste Degn og Skolelærer af dette Navn i Nørhaa. Den næste Lærer hed Jespersen, men Slægten Schiærsling lever endnu paa Egnen.

Degneembedet:

1555 var her intet Degneboel, men Kirkeværger siger, at der er en Ager, som skylder 3 Sk. til Kirken, og en af Iruks Tjenere har den at bruge. Sognemændene mener, at den skulde have været Degneboel. Hver Gaardmand giver Degnen 3 Skp. Byg og hver Boelsmand 2 Skp. Byg. Han (Degnen) fanger intet af den gamle Degnerente.

Ved denne Tid har der rimeligvis været en Degn i Nørhaa, men senere er ogsaa her kommen en Løbedegn, thi 1577 hedder det, at „Degnen af Skolen (Løbedegnen) har intet Degneboel. Hans visse Rente: Byg 4 Tdr., Lam 3 og Penge 1 Mk.

1690 gjorde Bondemanden Hans Thomsen Degnetjeneste (se foran). Nyder for sin Tjeneste Korntiende, den tredje Del imod Kirken, 8 Tdr. Byg; Paaskerente 3 Lpd. Brød, 2 Ol Æg. St. Hansrente 2 Lpd. Oste. Offer til hver af de tre store Højtider 3 Sl. Mk.

1737 findes her ingen Degnebolig, og 1744 indberetter Degnen, at „der endnu ikke er nogen Degnebolig i Nørhaa uden et Vaaning eller Hus, hvilket jeg undertegnede Johan Schiærsling næsten selv har ladet opbygge, siden jeg kom.

til Kaldet. Samme Vaaning eller Hus er beliggende paa Kirkegaardsdiget sønden Nørhaa Kirke, den ene Ende i Vester, den anden i Øster, og bestaar af ialt 8 smaa Fag, 2de Fag Bryggers og Køkkenrum, 3 Fag Stue og 1 Fag Kammer og et lidet Udbyg paa søndre Side 2de Fag, hvilket jeg og har ladet bekoste, og er samme Rollingshus brøstfældigt for Tag, Tømmer og Ler.

Desforuden har jeg en liden Jordhytte, som staar sønden for Rollingen og bestaar af 5 Fag, hvilken jeg ganske har ladet bygge, men nu er rent forfalden, saa jeg kan ikke have (det) ringeste der inde.

Degnekaldets Tillæg 1744: En liden Kaalhave har jeg ved Østerenden af Rollingen op til Kirkegaardens Dige. Der er ingen Jord, Eng eller lignende. Min fattige visse Indkomst er: Rug 1 Td., Byg 6½ Td., Offer 5 Rd. 2 Mk., Paaskerente 4 Mk., St. Hansrente 4 Mk., det uvisse 1 Rd. 2 Mk. Pension til Aalborg Skole 1 Rd. 2 Mk.“

Det er ikke saa underligt, at Degnene i Nørhaa har klaget over det usle Embede og deres deraf følgende store Fatigdom.

Embedet i Nørhaa var sikkert dengang et af de daarligste i Landet, da der manglede baade Bolig og Jordlod.

Skoleholdet:

1737 hedder det, at der skal bygges 4 Fag til det Hus, som Degnen Johan Schiærsling bebor. Dette Byggeforetagende beregnes at ville koste 60 Rd.

„I Klitten (Stenbjerg) findes saa stor en Ungdom, 16 Familier med 26 Børn, som (ej) kan søge Byens Skole. En Skole der kan efter samtlige nærværendes Tykke bygges og bekostes med 20 Rd. efter de Bygningers Beskaffenhed i samme Klitte. Degnen findes bekvem til Skoletjenesten i Byen. I Klitten ingen, der duer til at være Skoleholder.

1742. Udi Nørhaa Sogn haver velbaarne Cancelliraad

Langballe bygt til Degneboligen et nyt Skolehus, vel indrettet og i god Stand, hvor Degnen Johan Schærsling holder Skole for Nørhaa Sogns Ungdom, Klitten undtagen, udi Haab, han (Degnen) maa nyde Naadeløn med andre. Udi denne travle og dyre Tid har man nok med Klitboerne i deres Armod og Fattigdom at gøre, om de skal formaas til at holde Omgangs Skolemester til sine Børns Undervisning.

Skolehuset i Nørhaa, bygget til Vesterenden af Degnehuset, bestaar af 3 Fag, $7\frac{1}{2}$ Alen langt, $5\frac{3}{4}$ Alen bredt og $3\frac{1}{4}$ Alen højt til Remmen, Væggene murede mod Syd og Vest, lerklinede mod Øst og Nord. I Skolestuen fandtes en Jern Kakkellovn paa 1 Skpd. med Frederik 4.s Brystbillede og Ziffer paa Forstykket med muret Fod, 1 Fyrrebord med Fod, 2 Bænke, en ved søndre Side og en ved vestre Ende af Bordet, en lang Fyrreskammel med fire Ben ved nørre Side af Bordet, et Rum med 2 Hylde til Skolens Bøger, hvoraf der fandtes 2 ABC'er, 4 Katekismer, 2 Evangelibøger, 5 Spørgsmaaler og desuden 2 Blækhorn.

Skolens Skorsten var af Sparsommelighedshensyn anbragt i Degnens Kammer, hvilket Degnen beklager sig over, da Pladsen i Forvejen var kneben nok.

I 1758 ejede Nørhaa Skole: 1 Bibel, Rostochs Huspostil, 6 Pontoppidans Spørgsmaaler, 6 Evangelie Bøger, 4 Katekismer og 6 ABC'er.

5. VANG-(TVORUP).

Degnene:

1. *Christen Clemedsøn*, ansat som Degn i Vang-Tvorup ca. 1650. Han var født 1627 og døde og blev begravet i Tvorup 1714, 87 Aar gl. Hans Hustru blev begravet i Tvorup 1699. Hvor mange Børn, de har haft, kan ikke oplyses, thi Vang-Tvorup Kirkebog begynder først 1689, og ved den Tid var Chr. Clemedsøn og hans Hustru

gamle Folk. I Kirkebogen staar, at Chr. Clemedsøn havde været Degn for Vang og Tvorup i 65 Aar, men dette kan ikke være rigtigt, thi Sønnen Clemen Christensen var selvstændig Degn i hvert Fald de to sidste Aar, Faderen levede.

2. *Clemen Christensen*, Søn af foregaaende, aflagde Embedsed hos Biskoppen den 11. November 1700. Han døde 1714, samme Aar som Faderen, og blev begravet i Tvorup. Kirkebogen beretter om ham, at han havde forestaaet Degneembedet ganske i de 2 sidste Aar og i Faders Sted i 11 Aar. Han var kun 53½ Aar. gl.

Den under Jannerup Sogn omtalte Skoleholder Christen Clemedsøn var muligvis en Søn af ovennævnte, men da Kirkebogen er meget utydelig, kan dette ikke fuldt ud oplyses.

3. *Daniel Pedersen Mørk* var en af de saakaldte studerede Degne, da han i sine unge Aar havde gaaet i Thisted Latinskole. Men det har sikkert ikke været stort bevendt med hans Studeringer, hvis man forøvrigt kan tro det Skudsmaal, som Sognepræsten Hans Bang giver ham. (Præsten Hans Bang betegnes i Wibergs Præstehistorie som en retsindig Embedsmand, fortræffelig Kateket, god Husholder, samlede i sit lille Kald under megen Godgørenhed store Midler.) Dette Skudsmaal er en Slags Klage, som Præsten omkring ved Aar 1739 indsender til Biskoppen over Mørk. Klagen lyder i sin Helhed saaledes:

„Den her i Vang og Tvorup Sogne for 27 Aar siden beskikkede Degn Daniel Pedersen Mørk (har lang Tid i sine unge Aar frekventeret Thisted Skole, men med liden Frugt formedelst hans tunge Nemme og slette judicium [Dømmekraft]), kan nogenledes tone de forordnede Kirkesalmer, lære Ungdommen at læse i Bøger og skrive, men hverken regne ej heller med Frugt undervise Ungdommen i deres Børnelærdom, mindst ved Katekisation udi Kirken, eftersom han ikke formedelst sin svage Hukom-

melse kan undvære Bogen at spørge til af, ej heller kan han formedelst sit slette iudicium forandre eller fremsætte Spørgsmaal paa den Maade, som hans kongelige Maje-stæts allernaadigste Forordninger tilholder. Hans Levnet udi Embeds Tjeneste er uden Forargelse, dog er der nogen Skrøbelighed hos ham, som jeg ønsker maatte rettes. Mit Arbejde ved Ungdommens Undervisning har været temmelig tung og besværlig formedelst hans Ufuldkommenheds Skyld, thi jeg har sjælden eller fast lidet derudi nydt hans Tjeneste, men som mine Kræfter herefter nægter mig at besøge Ungdommen med den Undervisning, den burde at have baade af Præst og af Degn (thi naar jeg har forrettet de Prædiketjenester, er jeg fast ubekvem til mere Arbejde at udstaa), saa ønsker jeg gerne, at det maa gunstigst behage Deres velædle Højærværdighed saaledes at mage det, at jeg kunde nyde nogen Hjælp ved Ungdommens Undervisning. Jeg ved vel, at her var ikkun to Veje at gaa, enten remove (afsætte) Degnen eller beskikke eller imponere ham en Substitut, men som jeg holder det første for en stor Synd, saa og det andet for en Umulighed, eftersom Degnens ringe Indkomster ej taaler at holde en Substitut, lad nu være Degnens Løn kan efter allernaadigste sidste udgangne Forordning saameget forhøjes og forbedres, at han kan lønne en Substitut, saa (er der) dog ikke (noget) at føde og underholde ham med i andre Maader. Jeg drister mig til allerydmygst at gøre dette Forslag for Deres Højærværdighed: Som jeg har overtalt Degnen til at resignere fra Embedet, om han kan nyde det at leve af, som er specificeret udi min allerydmygste Indberetning til højbaarne Hr. Stiftsbefalingsmand og Deres Højærværdighed, som efter min Beregning kan ej løbe højere end til 10 Rd. aarlig, saa kunde Deres Højærværdighed gunstigst behage at beskikke en Person til Degn her for Sognet, som kunde først nyde den Forhøjelse, den allernaadigste Forordning tillægger

Degne paa deres Korntiende, dernæst de 6 Rd., Ildebrænde, Høvders Græsning og andet, Forordningen tilholder, de faa Accidentser her kan falde, desuden kunde han og tillægges af Jannerup Blok 10 Rd. aarlig, indtil Degnen afgaar ved Døden, at han kan nyde af Kaldets Indkomme. Omgangs Skolemester behøves ikke her udi Sognene, thi vel er der 5—6 Huse i Klitten, men ikke over 3 eller 4 Børn, ej heller findes her i Sognet nogen Person brugbar til Skoleholder. Jeg stiller alting hen til Deres Højærværdigheds gode Betænkning og Retsindighed, Skønsomhed med Forsikring, at overanførte Beretning er sandfærdig forfattet, og at jeg al min Tid lever (som) Deres velædle Højærværdigheds ydmygste og ærbødige Tjener. Hans Bang.“

Efter vore Begreber er den krybende Underdanighed, som gaar igennem hele Præstens Skrivelse til Biskoppen, temmelig smagløs, men saaledes var det ofte Skik og Brug i de Dage.

1742 betegnes Degnen som ringe og kan ej længer tone de ordinære Kirkesalmer. Med Hensyn til Skoletjenesten skriver Præsten 1737, at „Degnen kan ikke for Svaghed paa Øjnene foretage sig Skoletjenesten at forrette“.

Trods alle disse Lyder er Mørk dog bleven siddende i Degneembedet indtil sin Død. Nogen Medhjælper ved Degneembedet synes det heller ikke, han har haft. Derimod har maaske den senere omtalte gamle Karl i Ferregaard holdt Skole eller hjulpet Degnen dermed.

Daniel Pedersen Mørk døde og blev begravet i Vang den 28. Februar 1770. Han var da 78½ Aar gammel og havde tjent som Degn i 55 Aar 9 Maaneder.

4. *Sørensen Myhrt* var Degn i Vang efter Mørks Død. Han afgik ved Døden 1786 og blev begravet den 30. November, 46 Aar gl. Hidtil er det ikke lykkedes mig at finde mere om denne Degn. Han findes ikke nævnt i Edsbogen,

og i Kirkebogen, hvor hans Død nævnes, er hans Navn skrevet saa utydeligt, at det næppe er læseligt. Efternavnet Myhrt er derfor ikke helt paalideligt.

5. *Niels Silkeborg*, Degn i Vang-Tvorup fra 1787 til 1796. I hans Embedstid blev Kirken i Tvorup nedbrudt, da Sandflugten havde ødelagt det meste af Sognet. Efter gamle Fortællinger blev Taarnet af Tvorup Kirke flyttet til Nors 1794, og i Nors Kirketaarn findes ogsaa indmuret en Del mærkelige Sten med adelige Vaaben, fantastiske Figurer og lign. Et af disse adelige Vaaben forestiller et Dambrædt og skal efter Sagnet have tilhørt en adelig Familie, der boede paa en af de Herregaarde, som Sandflugten har ødelagt i Tvorup Sogn. Gamle Fortællinger beretter endvidere, at for mange Hundrede Aar siden, før Sandflugtens Dage, holdt der hver Søndag 7 Kareter (Herremandsvogne) ved Tvorup Kirke. Flyvesandet har nu dækket det hele til.

Niels Silkeborg var gift med *Maren Kilsgaard*. 1788 havde de en Søn, Lorentz Peter, der døde Aaret efter. 1794 havde de atter en Søn, som ogsaa fik Navnet Lorentz Peter. To Aar senere (1796) maa Silkeborg være bleven forflyttet til et andet Embede, eller han har taget sin Afsked som Degn. Han findes i hvert Fald ikke omtalt tiere under Vang Sogn.

6. *Jens Madsen Yde*. 1796—1800. Senere Degn i Hundborg-Jannerup, (Se der.)
7. *Chr. Pedersen Grønlund*. 1800—1807. Flyttede til Sennels 1807. (Se der.)
8. *Søren Abrahamsen*. 1807—? Den sidste Degn i Vang.

Degneembedet:

1555 var der et Degneboel, som Degnen har selv at bruge, og han kan saa 2 Tdr. Byg i fornævnte Boels Jord. Degnen beklager, at han sker intet Skel af sine Sognemænd,

thi de giver ham ingen Rente, hverken af den gamle Degnerente eller Korn eller nogen anden Løn.

I Tvorup var der intet Degneboel, men der er et Boel, som Lars Vinter ibor i Nørby, og som skylder til Tvorup Kirke 1 Td. Byg, og sige gamle Mænd og Kirkeværgeren i Tvorup, at det er deres rette Degneboel. Hver Gaardmand giver Degnen 4 Skpr. Byg, Boelsmænd 2 Skpr. og Gadehusmænd 1 Skp. Byg. Ingen anden gammel Degnerente har han af Sognemændene.

1571. Degnene til samme Sogne har et Degneboel i samme Sogne. Han kan saa til samme Boel: $\frac{1}{2}$ Td. Rug, $1\frac{1}{2}$ Td. Byg og ingen Eng. Hans visse Rente af begge Sogne: 6 Tdr. Byg, 10 Lam og 6 Mk.

1690. Korntiende $8\frac{1}{2}$ Td. Kvægtiende 5—6 Lam og $1\frac{1}{3}$ Mk. Offer paa hver Ofringsdag 2 Mk. St. Hansrente 8 smaa Oste à 4 Sk. Paaskerente 8 Kager, 2 Ol Æg. Ingen Degnebolig, men Degnen nyder et lidet Stykke Grønne ved Tvorup Kirke og en liden Ager i Vangs Mark, som ligger til Tvorup Kirke og skylder Kirken 1 Mk. Staar for 1 Skp. 1 Fdk. og er ej fri for Skat. Pension til Thisted Skole $2\frac{1}{2}$ Td. Byg.

1737. Degneboligen betegnes som ringe, men kort Tid efter er der bygget en ny.

1744. Degneboligen 11 Fag i forsvarlig Stand. Imellem Kirkemuren og Degneboligen er en liden Haveplads, og sønden Kirken en Ager af 4 Skp. Sædeland, Degneboligen tilhørende. Sønden Tvorup Kirke har været et til Degneboligen beliggende Stykke Jord til Græsning, som nu af Sandet er forødt. Hartkorn 1 Skp. 1 Fdk. Degnens øvrige Indtægter: 5—6 Tdr. Byg, 6 Skp. Rug, 5 Skp. Havre, 2 Sk. Husmandspenge, 5 Lpd. Brød, 5 Lpd. Ost, 8 Snese Æg. Offer hver Højtid 4 Slettedaler, 6 Rd. for Skolehold og 18 Læs Tørv til Skolekakkellovnen. Uvisse Indkomster 1 Rd.

1768 er Indtægten sat til 23 Rd. 2 Mk. 8 Sk.

Skoleholdet:

1737. Er intet Skolehus, men i Vang, som er Hovedsognet, er en ringe Degnebolig. Til den østre Ende kan efter Resc. bygges 4 Fag, som i det nøjeste beregnes til 66 Rd.s Bekostning, og ihvorvel Sognet er vidt adspredt, saa dog for begge Sognes Ringhed og i Henseende, at der er ikkun faa unge Mennesker eller faa smaa Børn, synes nærværende, at det kan være nok i det ene Skolehus af 4 Fag bygget til Degneboligen liggende straks ved Kirken i Hovedsognet. Iblandt de langt fraliggende vare fornemmelig tvende Mænd, nemlig af Ferregaard og Diernis, som crelerede, at de ej for Vejens Længde af $\frac{1}{4}$ Mil om Vinteren lade deres smaa Børn søge den publique Skole, men vilde, om det dem maatte tillades, holde hver for sig en Informator til deres Børn.

(Man ønskede at faa en Skoleholder, der siden kunde blive Degn, da ingen (Skoleholder) kan leve formedelst Sognets Ringhed.)

I Ferregaard findes en gammel Karl ved Navn Niels Lauridsøn, som baade kan regne og skrive og har længe læst for Børnene.

1744. I Vang og Tvorup Sogne er ej noget Skolehus opbygget, eftersom Degneboligen er saa fuldkommen stor, at Degnen ej alene kan have sit magelige Husværelse derudi, men endog de Børn, som søger Skolen, har fornøden Plads og Rum, hvorfor det ej er fornødent at besvære de fattige Beboere. Degneboligen bestaar af 11 Fag Hus, derudi er indrettet tvende Stuer med et Køkken og Bryggers, saavel som Vinduer paa søndre og nørre Side, vel indrettet til Ungdommens Tjeneste.

1774 befindes Skolehuset, der er ibygget Stedets Degnebolig, i ganske god og forsvarlig Stand.

Skolens Inventarium 1758 bestod af 1 Bibel, 1 bibelske Kerne, 2 Bøger, som Mads Badskjær har givet til Skolen, 1 Salmebog og 2 Skamler. Hvad andet, som er fornødent

til Skolen saavel som Skolehuset, holder jeg som Degn her ved Stedet selv vedlige (Daniel Pedersen Mørk). 1739 fandtes der i Vang-Tvorup 64 Personer mellem 6 og 15 Aar. Aar 1800 var der ca. 60 Børn, men kun 38 søgte Skolen.

6. TILSTED.

1555 omtales et Degneboel, som ligger i Tilsted, og som skylder til Sognedegnen hvert Aar 1 Lpd. Smør. Dertil haver han af hver Sognemand 2 Skpr. Byg, men intet af de gamle Degnerenter. Ved denne Tid har der altsaa været en Sognedegn i Tilsted; men da Latinskolen i Thisted blev oprettet 1549, fik Sognet en Løbedegn. Derfor hedder det 1571, at „Degnen af Thisted Skole“ har et Degneboel i Tilsted, samt 5 Mark i Penge og 1 Lam.

Indtægterne af Degnekaldet i Tilsted Sogn 1690 opgives af Degnen Fjerritslev saaledes: Offer 4 Mk., St. Hansrente 1 Lpd. Ost, 1 Lpd. Smør. Paaskerente 1½ Lpd. Brød, 1½ Ol Æg. Ingen Degnebolig eller Markjord. Kornindkomst 7 Tdr., deraf Pension til Thisted Skole 1½ Td.

Den første Degn i Tilsted, man kender Navn paa, hed *Peder Pedersen Fjerritslev*. Han var allerede Degn 1690 og døde 1702.

Derefter var Degneembedet ubesat i 28 Aar, og en Latin-skolediscipel fra Thisted udførte Degnetjenesten, men 1730 bliver *Oluf Pedersen Veye* Degn i Tilsted. Hans Hustru hed *Kirsten Christensdatter*. 1740 fødtes en Søn Peder, der som Voksen under Navnet Peder Veytorp først var Degn i Sjørring-Thorsted, senere Præst forskellige Steder. I Kirkebogen staar der nævnt endnu to Børn, en Datter Anna Katrine, født 1742, og en Datter Anne, født 1747. Oluf Veyes Hustru døde den 11te Juli 1765, 48 Aar gl.

Provsten Peder Cortsen i Thisted skriver 1739 i en Indberetning om Veye: „I Tilsted er en Sognedegn navnlig

Ole Pedersen Veye, der ikke har studeret, men har dog den Grund i sin Kristendom samt Staven og Regnen, at han til Nytte kan undervise de unge paa Landet, som han hidtil gjort haver om Vinteren, er et skikkeligt og ædrueligt Menneske og efter mine Tanker ganske bekvem til Skoleholder Embedet tilligemed Degneembedet i dette lidet Sogn“. En Indberetning fra Oluf Veye om Embedets Tilstand i Aaret 1744 gengives her i sin Helhed, da den foruden at give en Prøve paa Degnens Skrivemaade tillige giver en hel Del Oplysninger om Degneembedet i Tilsted. Denne Indberetning lyder som følger:

1. Degneboligen. Hvad sig den belanger, da eftersom Tilsted Degnehold siden forrige Sædedegn Peder Fjerritslevs Død 1702, stadig ved en Discipel som Løbedegn af Thisted nu reducirte Latinskole var bleven betjent til 1730, da jeg som Sædedegn igen blev beskikket, saa er imidlertid det Hus, som forbemeldte Degn, Peder Fjerritslev i sin Tid havde og beboede, ganske og aldeles bleven øde i Bund og Grund, hvorover der 1731 er igen formedelst liden Sømmeskud af Sognemændene, Tillæg af Sognepræsten og Bekostning af mig selv paa Loft, Vinduer og Døre besørget et Hus ganske af ny opbyggt, bestaaende af 4 ordentlige Fag og et rummeligt stort eller dobbelt Fag med Udskud over alt mod vestre Side, hvilket ligger paa samme Sted, som det forrige har staaet nordenfor Kirken 6 Favne langt fra Kirkegaardsdiget, vender i sin Længde Sønder og Nør, er i forsvarlig Stand og saaledes indrettet, at derudi er Bekvemhed til Stue, Køkken, Bagerovn og et lidet Kammer. Ved nørre Ende af samme er 1741 tilbygget 3 Fag til en Skolestue — (hvorudi findes til Inventarium, som altid bliver ved Skolen, en ny Kakkelovn, 1½ Skpd. af Beroms Jernværk med Christiani Sexti Chiffer forpaa og et langt Fyrrebord) og et Vognskur til Sognepræstens Heste, mens han Tjeneste i Kirken forretter.

2. Degnekaldets Tillæg. Da hverken jeg eller min Formand i Embedet havde noget Tillæg af Jord før næst foregaaende Aar 1743, da Provsten, velærværdige og høj lærde Hr. Peder Cortsen købte et Hus, Hartkorn 1 Fdk. 1 Alb., hvilket han af Medynk over mig og mit fattige Levebrød med alt tilhørende henlagde mig og Succesorer i Degne- og Skoleembedet, uden nogen Landgilde, Ægt og Arbejde, til fri Nytte og Brug. Bemeldte Huses tillagte Jord ligger straks ved Degneboligen, strækker sig i Længden fra Nørre-Stæth ved Kirkeporten lige mod Kirkegaardsdiget langs hen omkring Nordvest Hjørne og om til Sydvest Hjørne deraf, hvor det slipper, og i Bred den tæt fra ommeldte Kirkegaardsdige ud til omkring løbende Vej.

Desforuden er indhegnet til bemeldte Degnebolig en Kaalhave med en Brønd udi, liggende 3 Favne norden Vognskuret ved Skolestuen

3. Degnekaldets Besværing. Aalborg Skole 2 Tdr. Byg, Skatter og Tiender, Folke- og Familieskat af 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn.

4. Degnekaldets Indkomst. 8 Tdr. Byg. Af et Boelshus, som ligger til Sognepræstens Embede, til hver St. Hansdag 1 Lpd. Smør. Offer til Højtiderne 6—7 Mk. St. Hansdag 3 Lpd. Ost, Paaske 6 Lpd. Brød, 2 Ol Æg. Uvisse Indkomster 4—8 Mk.

Det Skolehus, som blev bygget 1741, maa imidlertid have været en skrøbelig Bygning, for allerede 1755 beretter Oluf Veje, at „Tilsted Skolehus er i en ynkelig Forfatning“.

1768 opgiver Oluf Veye, at Embedets Indtægt er kun 16 Rd. aarlig. Oluf Pedersen Veye maa være død eller have frasagt sig Embedet 1779, men da havde han ogsaa været Degn i Tilsted i 49 Aar. Hans Dødsaar har jeg ikke kunnet finde i Kirkebogen.

Fra 1779—81 var *Søren Jensen Yde* Degn i Tilsted. Han flyttede saa til Stagstrup, hvor han levede til 1812.

Poul Christensen Bach var Degn fra 1781—97 og blev saa Degn i Skjoldborg (se der).

Den sidste Degn i Tilsted hed *Christen Poulsen*. Da han fik sin Afsked, flyttede han til Skjoldborg, hvor han døde 1823 og blev begravet paa Tilsted Kirkegaard.

Han nævnes 1800 som Degn og Skoleholder i Tilsted og var dengang 41 Aar gl. Hans Indkomster som Degn beregnes og betragtes her som Løn for Skoleholdet, da her ingen Grund er til, da disse Embeder have af Arildstid (været) forenede, (at de skulle) nogentid adskilles. Han er ustuderet, duelig Skoleholder, ej Seminarist, med ca. 30 Børn i Skolen.

I hans Embedstid rasede en frygtelig Epidemi i det lille Tilsted Sogn. Aar 1800 døde 24 Mennesker i Tilsted. Om denne forfærdelige Dødelighed skriver Præsten i Kirkebogen: „Af disse 24 blev de 19 voldsomt bortrevne af en Febri putrida malignosa, som grasserede her og nogle flere Steder og med Rette kunde anføres som en Virkning af den idelige Regn i Aaret 1799 og den derved slet geraadede og slettere indbjergede Afgrøde. Gud velsigne Luft og Føde!“

Denne „Febri putrida malignosa“ har efter al Sandsynlighed været en ondartet Tyfusfeber. Samme Aar døde Degnen Bach i Skjoldborg af Tyfus, hvorfor man maa antage, at han har hentet Sygdommen i Tilsted. Bach havde jo boet i Tilsted fra 1781—97. Indbyggerantallet i Tilsted ved denne Tid var ca. 200, saa hvert tiende Menneske i Sognet er dette skæbnesvangre Aar død af Tyfus.

LIDT OM SKIBSFARTEN OG HANDELEN I GAMLE DAGE I THY OG VESTER HANHERRED.

AF A. MARSCHALL.

Man skulde jo synes, at Thy og Vester Hanherred, der er beskyttet af saa meget sejlbart Vand, Limfjorden og Vesterhavet, altid har haft let ved at udføre sine Produkter. Det har man ogsaa nu med de Samfærdselsmidler, man har i Nutiden, men saadan har det jo ikke været altid. Ingen Steder i Landet er der fremkommen flere højlydte Klager end netop her fra denne Egn, og det ogsaa med Rette, thi ingen Steder har Besejlingsforholdene været saa uheldige. Paa den ene Side Limfjorden, hvor Skibsfarten besværliggjordes ved de uheldige Forhold, som foranledigedes ved Løgstør Grundenes stadige Tilsanding, der igennem Aarhundreder har været en stor Hindring for Skibsfartens Udvikling for de i Limfjorden vestlig liggende Havne, og paa den anden Side Vesterhavet, hvor man ingen Havn har til at ty ind i under en Storm. Dog har Skibsfarten været langt betydeligere paa denne farefulde Kyst, end den var paa Limfjordskysterne, som vi skal faa at se i det følgende.

Ved Løgstør Grunde forstaas særlig den ca. $\frac{1}{4}$ Mil brede Barre, som er opstaaet, hvor Sejlløbet Øst fra støder til Løgstør Bredning. Barren bestaar af rent, meget fintkornet Sand; særlig ved den vestlige Side af Barren ud imod Bredningen er Sandet overordentlig fintkornet og meget letbevægeligt og har undergaaet betydelige og ofte pludselige Forandringer, især paa de urolige Aarstider.

Hvornaar disse Grunde er begyndt at opstaa, vides ikke bestemt, men man kan nogenlunde regne sig til det ved Hjælp af forskellige Omstændigheder, som tyder paa, at Forholdene har været bedre i Tiden før det 16. Aarhundrede, idet man har kunnet spore en jævn Tilbagegang med Skibsfarten siden Begyndelsen af det 17. og lige op til det 19. Aarhundrede, og som en af de vægtigste Grunde til dens

Nedgang angives altid Løgstør Grundenes Tilsanding. De større Skibe forsvinder mere og mere og erstattes af smaa, fladbundede Fartøjer, som har lettere ved at komme over Grundene. Det opadgaaende og nedadgaaende Kulminationspunkt for henholdsvis smaa og store Fartøjer synes at være omkring ved Trediverne i det forrige Aarhundrede, da der nemlig paa dette Tidspunkt sker store Omvæltninger paa Skibsfartens Omraade paa Grund af Vesterhavets Gennembrud ved Agger. Større Skibe faar herigennem Adgang fra Verdensmarkedet til de vestlige Byer i Limfjorden, og de smaa Fartøjer faar mindre og mindre Betydning. Jo større Vanskeligheder, Skibsfarten har haft at bekæmpe i Limfjorden i Fortiden, desto mere blomstrede den paa Vestkysten.

Vandstanden ved Løgstør Grunde har altid varieret meget stærkt paa Grund af Sandets Lethed til at flytte sig. Saaledes angiver Pontoppidan i „Danske Atlas“, som er skreven i Aaret 1769, Vandstanden imellem 2—4 Fod; Aagaard angiver den i 1795 til 1 Alen og i 1800 til $1\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{2}$ Alen og i Aaret 1852 var den 5 à $5\frac{1}{2}$ Fod. Man kan sige sig selv, at med saadanne Dybder kunde større Fartøjer ikke komme over; man maatte udskibe Ladningen paa store Pramme, som saa førte den til de respektive Havne, naturligvis baade til stor Sinkelse og stor Bekostning for Skibsfarten. Pontoppidan siger, at var Løgstør Grunde ikke til, saa vilde man faa 8—12 Skilling mere for en Tønde Korn af Aalborg Købmænd, og i et Andragende af 29. November 1852 til Rigsdagen om Forbedring af Forholdene ved Anlæg af en Kanal uden om Grundene siges der, at for at slippe over disse Grunde maa selv mindre Skibe benytte Lægterfartøjer, og endda ofte vente i lang Tid. Endvidere oplyses der, at et Fartøj paa 24 Kommercelæsters Drægtighed maatte regne at have en Udgift af 90 Rigsdaler for at komme over Grundene, hvilket svarede til 3 Kr. 75 Øre pr. Registertons.

Aarsagen til denne stadige Tilsanding, mente Aagaard,

stammede fra Bygholm Vejle. Han skriver nemlig herom følgende:

„Det er bekendt, at Løgstør Grunde tilsættes af det Sand, som Vinden og Strømmen fører ud af Bygholm Vejle. Vandet i denne Vejle er saa lavt, at man den meste Tid paa Rejser mellem Thy og Hanherred kører derover. Dersom nu denne Vejle kunde blive inddæmmet, da ikke alene vandtes derved en betydelig Strækning Jord, men Aarsagen til Grundenes Tilsætning hævedes, og da først vilde Opudring og Løbets Fordybning være til varig Nytte. Enten paa denne Maade eller ved at danne et nyt Løb omkring ved Løgstør vil man blive i Stand til at aabne den Velstands Kilde, som Handlen kunde og burde forskaffe Thyland.“

Bygholm Vejle er nu imidlertid bleven inddæmmet, men det viser sig endnu, at Tilsanding kan finde Sted. Det er jo ikke længere siden, end da vi i Januar dette Aar havde den stærke Snestorm, at Løbet blev saadan tilsandet, at man maatte indstille Trafikken for større Skibe i længere Tid, saa en nyere Theori, som ikke har staaet højt i Kurs, har bekræftet sig. Denne Theori paastaar, at Tilsandingen, der kun kan ske med Østenstrøm, fremkommer ved Højvande og ikke ved Lavvande. Ved Lavvande er Strømmen ikke farlig for Løbet, thi da presses det opslemmede Sand ganske simpelt med Strømmen gennem Løbet og først, naar Strømmens Hastighed taber sig og næsten bliver umærkelig, idet Vandet vælter ud i den milebrede Bredning, bundfældes Sandet og giver os Barredannelse vester paa, som altid vil være uundgaaelig. Med Højvande derimod gaar Strømmen over Løbets Rande og spreder Vandmasserne, d. v. s. forringer Strømmens Styrke, hvorved Sandet bundfældes i selve Løbet.

Et mægtigt Stød til Skibsfartens Fremme gav Naturen ved den voldsomme Stormflod den 3. Februar 1825 (nogle mener, den fandt Sted den 28. November), da Vesterhavet

brød igennem Aggertangen og dannede den saakaldte Aggerkanal. Den Virkning, som fremkaldtes herved, var meget stor og fik en udstrakt Betydning for Skibsfarten i hele den vestlige Del af Limfjorden.

Der fortælles, at den tidligst bekendte Oversvømmelse skriver sig fra det 11. Aarhundrede, men Virkningen er aldeles ubekendt. Sagnet fortæller kun, at der før den Tid var en Kanal, som forbandt Limfjorden med Vesterhavet, men det var længere nede i Harboøre Sogn ved Ferring sø, der nu ligger tæt ved Havet, og i Fortsættelse af denne Sø gaar en Aa til Limfjorden. Det er denne Landtunge, som tidligere kaldtes Haralds Eid, og det var sandsynligvis igennem denne Kanal, at Kong Harald Haarderaade gik med sine Skibe, da han var indespærret i Limfjorden af Svend Estridsen.

Saxo beretter ogsaa om en Kanal paa den Tid, og Peder Syv siger, at Knud den Helliges Flaade laa i den vestlige Side af Limfjorden. Muligvis har der paa den Tid været en Havn, hvor Skibe fra Havet kunde ty ind, og den vilde da rimeligst have været ved Harboøre, som man ogsaa mener skulde have sit Navn af det engelske Harbor eller Harbour (en Havn). Senere skal man have lukket Kanalen, hvad enten det saa er sket af Frygt for Fjender eller for Havet, og Lukningen skal være bevirket ved nedsænkede Skibe.

I Aaret 1624 skal der ogsaa have været et mindre Gennembrud. Ved Opmaaling i Aaret 1695 angives det smalleste Sted paa Aggertangen at være 1500—2000 Alen bredt, i Midten af det 18. Aarh. angiver Pontoppidan Tangens Bredde til 800 Skridt, i 1791 angives den til 800 Alen og i Aaret 1801 angiver Aagaard den til at være 600 Alen bred og saa lav, at Vandet undertiden gaar fra Havet over i Fjorden. Landtungen har ellers hidindtil været den almindelige Forbindelsesvej mellem Thy og Ringkøbing Amt, og den brugtes

endnu, skøndt mindre, lige til 1825, især af dem, der drev Stude fra Thy til Hertugdømmerne og Hamborg.

Man skulde jo synes, at Dannelsen af en Kanal igennem Aggertangen havde været den bedste Løsning for, at Skibene kunde gaa ind til Havnene vest for Løgstør, og det havde vel heller ikke været saa bekosteligt at lave en saadan Kanal ved at komme Vesterhavet noget til Hjælp, men man har været bange for, at Vestenvinden, ved at hæve Havet ved den jydsk Kyst, skulde faa Vandet i Limfjorden til at stige saa højt, at det vilde forvolde Oversvømmelser paa de lavtliggende Jorder ved Fjorden, og desuden vilde det salte Havvand tilintetgøre det daværende rige Fiskeri i Limfjorden, som næppe vilde erstattes ved de fra Havet kommende Fisk. Saaledes saa man paa dette Forhold før Gennembruddet skete, og det passer jo til Dels ogsaa, thi Limfjordskysterne har jo lidt betydeligt siden, men om Vesterhavet skulde have haft den skadelige Indflydelse paa Fiskeriet, det skal jeg lade være usagt.

Aggerkanalen blev stadig dybere og bredere. Det første Skib gik igennem den 8. Juni 1835, og endnu samme Aar passerede 19 Fartøjer ud og ind gennem Kanalen. Sejlladsen har siden tiltaget betydelig. I 1840 var der 391 Skibe med en Drægtighed af 3,823 Kommerce-Læster og i 1856 har der fundet ca. 14—1500 Gennemsejlinger Sted. I 1841 var Kanalen 800 Alen bred, 1849 var den 1400 Alen og i 1856 var den 1000 Alen. I 1851 begynder en Dampskibsfart paa England igennem Kanalen.

Udløbets Tilbøjelighed til at søge sønder paa gjorde, at en Rende, der i Stormfloden 1863 var dannet noget sydligere paa Tangen ved Thybo-Røn, efterhaanden trak Vandet bort fra Aggerkanalen. Lidt efter lidt blev denne Rende dybere og bredere, og da den tilmed var meget kortere og lettere at besejle, blev den i Foraaret 1868 aabnet for Skibsfarten under Navn af Røn-Kanalen, hvorimod Aggerkanalen tilsandede mere og mere. Den nye Kanal blev dybere, men

tillige længere og krummere end før. I Aaret 1876 var den ringeste Dybde i Kanalen $7\frac{1}{2}$ Fod ved Højvande og i Sommerens Løb ikke under 9 Fod. I 1872 blev den benyttet af 664 Skibe, i 1873 af 762, i 1874 af 537, i 1875 af 805 og i 1876 af 820. En Sandpumper er nu stationeret ved Kanalen, saa Løbet holdes mere konstant. Nu for Tiden er Vandstanden paa Højvandstiderne paa Havrevlen 3,7 Meter, i Kanalen 3,1 Meter og paa Fjordgrunden 3,1 Meter.

Agger- og Thyborøn-Kanalen fik paa tre Maader Betydning for Skibsfart og Handel i Thy og Vester Hanherred. For det første dannedes der, som nævnt, en ny Vandvej, for det andet bevirkede den paa Grund af den Strøm, der kom til at gaa igennem Limfjorden, at Løgstør-Grundene aftog en Del, saa selv Skibe af nogenlunde Størrelse kunde gaa over dem med fuld Last; Sejladsen paa Fjorden blev derved aabnet paa begge Sider til stor Lettelse for Afsætningen af dette Amts Produkter, og for det tredje fik den for Thisted By saa skadelige Skudehandel ved Vestkysten en betydelig Tilbagegang, thi mange af de norske Skippere, som havde handlet paa Vestkysten, indsaa straks, at der nu var aabnet et helt nyt Opland for dem, og Forholdene i Limfjorden var langt bekvemmere paa Limfjordskysterne end ved den farefulde Vesterhavskyst.

For at faa Besejlingsforholdene ved Løgstør forbedret, blev der i Halvtredserne bevilget Penge til Gravning af en Kanal, Frederik den 7.s Kanal, som omgik Grundene (jfr. Lov af 8. Marts 1856). Arbejdet blev paabegyndt i 1857, og i 1861 blev Kanalen aabnet for Trafiken. Kanalen udgaar ved Løgstør og følger med en Længde af ca. $\frac{2}{3}$ Mil omtrent langs Kystlinjen vest paa. Dybden blev fastslaaet til 10 Fod ved daglig Vandstand, Bundbredden til 50 Fod. En stor Del af Kanalen maatte hugges i Kalk- og Kridtlag. Det viste sig snart, at dette ikke var tilstrækkeligt, der maatte gøres noget mere, thi Besejlingen af Limfjorden fra Egholm mod Vest kunde kun ske med Skibe af ringe

Dybtgaaende. Der fremkom derfor i Aaret 1888 fra Delegerede for de ved den vestlige Del af Limfjorden beliggende Kommuner, saavel Amts- som Købstad- og Sognekommuner, et Andragende til Regeringen, hvori det gjordes gældende, at Sejlløbet i Limfjorden, af Hensyn til de store Interesser, der saavel fra Landbrugets som fra Handelens Side er knyttede til samme, burde uddybes, saaledes at en direkte Dampskibsforbindelse kunde etableres mellem de paagældende Limfjordsbyer og Udlandet, navnlig England. I Finansaaret 1889—90 blev der stillet et Beløb af 10,000 Kr. til Ministeriets Raadighed til Bestridelse af Omkostningerne ved en sagkyndig Undersøgelse af disse Forhold, og i 1898 blev der bevilget Penge til et Sejlløb af 13 Fods Dybde (jfr. Lov af 26. Marts 1898). En Sandpumper er nu stationeret dernede for at holde Løbet vedlige. At disse Forbedringer har givet Skibsfarten et ganske ordentlig Opsving, behøver kun at antydes her.

At Handelen i et saa udstrakt Land som Thy og Vester Hanherred, og med dets Beliggenhed ved Limfjorden og Vesterhavet, ikke kunde samles om et bestemt Punkt, Købstaden Thisted, er jo ganske naturligt, thi de yderste Punkter havde indtil 6 à 7 Mil til Byen. Vester Hanherred afhændede sine Produkter dels til Skudehandlerne ved Vestkysten, dels gik en Mængde pr. Vogn til Aalborg og dels blev en Del udskibet fra Øsløs eller Hovsør. Thyholm havde langt lettere ved at udskibe sine Produkter fra Lossestederne og videre til Aalborg eller ogsaa tage over Oddesund og derfra videre til de nærmeste Købstæder syd paa. Megen Handel gik over Aggertangen til Ringkøbing Amt; de fleste af de Stude, som blev udført fra Thy til Hertugdømmerne, gik denne Vej; men forøvrigt var den største Handel i Hænderne paa Skudehandlerne paa Vestkysten. Disse havde deres Agenter og Kommissionærer ude overalt for at opkøbe Landbrugsprodukterne. Naar saa dertil kommer alle de Jøder og Bissekræmmere, som oversvømmede Landet

og falbød Varer af enhver Art, samt Agenter fra Aalborg-Købmændene, der ligesom Skudehandlernes Agenter opkøbte Landbrugsartikler, hvorhos der alle Vegne, trods strenge Forbud, fandtes en Mængde selvgjorte Købmænd, saa man maa nok spørge om, hvad der kunde blive tilbage til de Thisted Købmænd, som for øvrigt selv kun var en Slags Kommissionærer for Aalborg Købmændene. Tillige fattedes der Landet i høj Grad gode Markeder. Der var ikke andre end de, der fandtes i Thisted og Vestervig, men de havde ingen rigtig Betydning. Det var paa denne Maade umuligt for Thisted, trods alle dens Privilegier, at arbejde sig op. Den kunde ikke blive en selvstændig By, men maatte finde sig i at være afhængig af Aalborg Købmændene.

Thisted, som i gamle Skrifter benævnes Tystedt, Tystath og Tidsted, fik Købstadrettigheder af Kong Frederik den I i Aaret 1524. Herom hedder det: „Aar 1524 St. Laurentii Dag (10. August) haver Kong Frederik d. I for Biskop Stygge Krumpens Skyld undt og tilladt, at hans og Børlum Biskopdoms Undersaatter, Borgmester, Raadmænd og menige Borgere udi Børlum Biskopdømes Købsted Thisted maa og skal til ævig Tid nyde, bruge og beholde fri Købsted-Ret og Byfred, Sejlads, Handling og Købmandsskab, og alle andre Herligheder, Privilegier og Friheder, ingen i nogen Maade undtagen, ligervis som Vore og Kronens Undersaatter, Borgmester, Raadmænd og Borgere udi vor Købstad Viborg have og udi alle Maader nyde og bruge.“ Og i Aaret 1528 har samme Konge paa Herredagen i Nyborg „fuldbyrdet, samtykt og stadfæstet alle de Privilegier og Friheder, som vi selver og andre fremfarne Konunger udi Danmark hannem og hans Forfædre Biskopper til Børlum Stifts Købsteder Thisted og Mariested, som tilforn kaldes Sæby, saa de ej skulde besværes med nogen Told udi vort Rige, ydermere end som vore Borgere og Undersaatter udi vor Købsted Viborg og ej skal der bygges dennem til Forfang nogen nye Købsteder udi Hoffuizør eller andetsteds, eller og bruges

nogen Forprang imod forskrevne Friheder og Privilegier.“ Som man ser heraf, har Hovsør, som i gamle Skrifter kaldes for Hoffuitzør, haft ganske anderledes Betydning i gamle Dage, end den har nu. Der er ogsaa gjort talrige Forsøg paa at fremhæve Hovsør fremfor Thisted, men Thisted laa mere centralt for Thy og havde altsaa paa denne Maade bedre Betingelser, men sikkert er det, at begge Byer hver for sig har kæmpet meget for Forrangen. Hovsør havde en væsentlig Ting forud for Thisted, og det var Havnen. Thisted Havn, hvis man i det hele taget kunde kalde den Havn, var ikke andet end en aaben Rhed uden Spor af Læ for Østenstormene, hvorimod Skibene laa godt gemt ved Hovsør inde i Lønnerupfjord. For nu at faa afgjort, hvilken af Byerne, der havde de største Muligheder for at være Købstad, blev der i Aaret 1536 baade af Hundborg og Hassing Herredstinge udstedt Tingsvidne, hvor en Mængde ansætte Mænd skulde bevidne, om det var Thisted, som laa mest belejligt som Købstad, eller om det var Hovsør. Sagen gik absolut imod Hovsør, men Stridighederne ophørte derfor ikke alligevel, og man søgte at skade hinanden paa alle mulige Maader. Men Thisted gik selvfølgelig ud af Kampen som Sejrherre, da den havde sine Privilegier at beraabe sig paa, og efterhaanden arbejdede den sig i Vejret og overfløj mere og mere Hovsør. I Aaret 1546 lod Thisted Borgere paa Hassingherreds Ting og ligesaa paa de andre Retter i Thy oplæse deres Privilegier, nemlig 1) de af Kong Hans givne Rettigheder til Viborg, givet i Aaret 1505, og som jo ovenfor nævnt var de samme som Thisted fik, 2) at ingen god Mand, Præst eller Bonde maatte købe eller sælge paa 4 Mil nær omkring deres By. Nu kom der en god Periode for Thisted, Handel og Skibsfart blomstrede, thi paa denne Tid var Byen næsten alene om Handelen, men det skulde ikke blive saaledes ved.

Som et Bevis paa Thistedes Anscelse den Gang kan nævnes, at Chr. d. III i Aaret 1549 stiftede en Latin Skole, men

da Thisted senere hen gik ned ad Bakke, blev den anset for at være overflødig og blev ophævet og henlagt under den aalborgske i Aaret 1739. Samme Aar, altsaa 1549, fik Borgerne Befaling til, at de skulde lade deres Skuder løbe ind i Mariager Fjord, og derfra føre Kalk til Koldinghus Slots Bygning; i Aaret 1565 tillod Frederik den II Thisted Borgere at sejle igennem Øresund, medens den daværende Krig varede, uagtet det i Almindelighed var forbudt, dog med den Betingelse, at de ikke maatte sejle til Rusland, Sverrig eller andre Steder og ikke føre Levnedsmidler eller Vaaben til Østersøen, hvormed Fjenden kunde blive forstærket. I Aaret 1604 fik Tolderen i Thisted By Befaling til, at han skulde oppebære Told og anden Rettighed af de Lybskes og andre fremmedes Skibe og Gods, som kom til Byen. En saadan Befaling som den sidste vilde være aldeles overflødig i det 18. Aarhundrede, thi da kunde saadanne Skibe aldeles ikke komme over Løgstør Grunde. Man maa jo forudsætte, at de lybske Skibe ikke var smaa Baade, og angaaende de andre Befalinger maa Thisted den Gang have haft en betydelig Handelsflaade, thi ellers var Befalingerne sikkert ikke komne.

Saa kom Svenskernes Indfald 1644, hvor Thisted kom meget til agters i Næring og Brug og blev haardt medtagen ved Indkvartering og store Udgifter, idet den som Følge af Krigen maatte yde store Forstrækninger af Penge til Kongen. I Aaret 1658 oversvømmede Svenskerne hele Jylland og dermed ogsaa Thy, som blev brandskattet og udsuget i en uhyggelig Grad. En svensk Oberst laa saaledes i lang Tid indkvarteret i Thisted, og Byen kom først af med ham og hans Folk, efter at den havde betalt ham 5000 Rdlr. og 70 Heste, men saa flyttede han blot til Kølbygaard, hvor han saa fortsatte. Efter Krigen kom der en svær Dyrtid for hele Landet, og den mærkedes selvfølgelig ogsaa haardt her paa Egnen. En Tønde Byg kostede saaledes 20—21 danske Mark i Thisted i Aaret 1662; desuden kommer Skovenes Ødelæggelse

paa denne Tid, hvilket vel ogsaa har haft en Del skadelig Indflydelse paa mange Haandteringer. Svenskerne faar for øvrigt en Del af Skylden for disses Ødelæggelse. Dog, alle disse daarlige Tider for Egnen havde alligevel ikke saa stor Indflydelse, thi daarlige Tider er man jo altid udsat for at faa, men disse afløses da som Regel af gode Tider. Nej, det, som havde langt mere Betydning, var Tilsandingen af Løgstør Grunde, som nu gradvis forøgedes mere og mere. Fra Naturens Haand blev der lagt en Hindring i Vejen for Skibsfarten, en Hindring, som desværre fik al for megen Indflydelse. De større Skibe forsvandt lidt efter lidt og blev efterhaanden erstattet med smaa Fartøjer, som bedre kunde besørge Farten over Løgstør Grunde. Fragten fordyredes betydelig, saa Landboerne kunde ikke faa de sædvanlige Priser for deres Produkter; de søgte da andre Steder hen for at faa bedre Priser, en Del blev fra Vester Hanherred sendt pr. Vogn til Aalborg, og til Holstebro og Ringkøbing for Thyholm og det sydlige Thys Vedkommende, noget gik til de smaa Lossepladser ved Limfjorden, men langt det meste gik til Vestkysten til Skudehandlerne, som afhændede det til Norge, som gav gode Priser for Korn, slagtede Kreaturer, Smør o. s. v., og Thisted Købmænd sank mere og mere ned til at blive Kommissionærer for Aalborg Købmændene.

Pontoppidan skriver om Thistedes Handel og Skibsfart følgende: „Som Limfjorden gaar lige op til Byen, burde den have skikkelig Sejlads, men saasom her ingen sikker Havn er og et vanskeligt Liggsted for Storm og Uvejr af Sydøst og Øst, er Sejladsen kun ringe. I det højeste har Byen 5 smaa Fartøjer, som mest farer i Limfjorden med Korn og fede Varer, og har ligesom andre Købstæder oven for Løgstør megen Ulejlighed af Løgstør Grunde, hvor de maa losse deres Varer for at komme over Grundene, hvilket er dem baade til Sinkelse og stor Bekostning. Foruden de faa Skippere her boer, maa de øvrige Skibsfolk hyres

andetsteds fra. Den liden Handel, som Købmændene i Thisted have, er med Tømmer, Tjære, Specierer, Vin, Alen-Kram og andet, som Landmanden og Bonden behøver, hvilket alt hentes fra København og Aalborg. Nogle faa handle alene med grove Varer og ingen Smaa-Kram. En har Oplaget af Røg- og Snustobak samt Spillekort og Stempel Papir til Forhandling. Det, som foruden Løgstør Grunde er Handelen i Thisted til Hinder og Aftagelse, er den store Land- og Forprang, som der gaar i Svang, indtil paa $\frac{1}{4}$ Mil nær Byen, ej alene af enhver Bondekarl, som er bleven Ejer af 20 Rigsdaler, men fornemlig af Sandskudeejerne ved Vesterhavet og deres Medinteressenter, som bestaa baade af Landets egne Bønder og Beboere saa og af Folk fra Norge, hvilket selv og ved deres Udsendte gaa omkring i Landet og opkøbe saa vel Korn som fede Varer, Huder, Kalveskind, Høns, Gæs og alt, hvad Landmanden har at sælge, hvormed de sejle til Norge og derfra igen hidbringe alle Slags norske Produkter, som de afsætte paa Landet, og saaledes har saa godt som al Landhandelen i deres Hænder, som Købmandsstanden burde have. Naar derfor saadan Landprang efter Byens gamle Privilegier kunde blive hæmmet, Løgstør Grunde opmudrede og gjort sejldybe, Bønderne tilholdte at køre til Akseltorv med deres Varer og endelig ingen Fremmede, men alene Handlende, tilladt at besøge Markederne, hvorved Landets egne Fabriker og Købmænd vilde profitere og contrabande Varers Indsnigelse afværges, da vilde det ufejlbarligen gøre meget til Thistedes Opkomst. Her er Toldstedet for denne Lands-Egn, thi alle Skippere, som bo omkring ved Vesterhavet i Hundborg og Hillerslev Herred fra Stenbjerg og Klitmøller til Thorup, Hanherred og fare med deres Sandskuder paa Norge, maa for Ind- og Udgaende hos Tolderen i Thisted klarere og erlægge Told.“ Som man ser, var Forholdene jo ikke saadan synderlig lyse i Midten af det 18. Aarhundrede, og stort bedre var de ikke paa Aagaards Tid, thi hans Skildring af

Handelslivet falder meget sammen med Pontoppidans, og saadan har det været, lige indtil Aggerkanalen bliver aabnet for Sejladsen. Ved denne Kanals Dannelse kommer der Liv i Skibsfarten, thi nu er der lukket op for større Skibe, men ikke alene det, at man kan komme vesterpaa, men tillige bevirker Aggerkanalen, at Besejlingsforholdene over Løgstør Grundene forbedres noget.

I Aaret 1769 havde Thisted 6 Skibe, i 1799: 1: i 1801 angiver Aagaard, at der er 3 Fartøjer, hvoraf en Skipper ejer et og en Købmand to, i 1834 er der 6, 1840: 14, medens 1872 møder op med 56 Fartøjer. Den store Forskel mellem 1840 og 1872 skyldes for en stor Del Havnen, som blev anlagt 1840, samt Dannelsen af Frederik den 7.s Kanal. Som tidligere nævnt fik Aggerkanalens Dannelse en skadelig Indflydelse paa Skudehandelen paa Vestkysten. Her skal blot hidsættes en lille Statistik over Skibenes Antal før og efter Aggerkanalens Aabning. I Thisted Tolddistrikt var der ved Udgangen af 1834 hjemmehørende 37 Fartøjer med tilsammen 250 Læster, heraf havde Thisted By 6 Fartøjer med tilsammen 60 Læster, paa Vestkysten 24 Fartøjer med tilsammen 163 Læster og i Limfjordens Tolddistrikt 7 Fartøjer med tilsammen 27 Læster, og ved Udgangen af 1840 var der i Thisted Tolddistrikt hjemmehørende 32 Fartøjer med en Drægtighed af tilsammen 285 $\frac{1}{4}$ Læster, deraf i Thisted By 14 Fartøjer med tilsammen 163 Læster, paa Vestkysten 13 Fartøjer med tilsammen 106 Læster og i Limfjorden 5 med tilsammen 15 $\frac{3}{4}$ Læster. Heraf ses, at Vestkystens Skibe er gaaet tilbage i Løbet af 6 Aar fra 24 til 13 og samtidig er Middeltallet af Læsterne stegne fra 6,7 til 8,9 for samtlige Skibe. I 1832 var Vestkystfarten i Thisted Tolddistrikt saaledes:

Ankomne Fartøjer	128	med ialt	761	Læster,
deraf danske	—	61	- -	496 —
- norske	—	67	- -	265 —

I 1839: Ankomne Fartøjer	69	med ialt	444	Læster,
deraf danske	—	38	- -	314 —
- norske	—	31	- -	130 —
Indførselen i 1832 af Trælast	var	442	Læster,	
—	- 1839	-	—	- 508 —
Udførselen - 1832	- Kornvarer	var	21,120	Tdr.,
—	- 1839	-	—	- 8.737 —

hvilket jo viser en vældig Tilbagegang med Kornudførslen, i 1801 angives den til 10,000 Tdr. for Thy alene, hvorimod Tilførslen af Trælast er stegen med 50 Læster.

Ser vi paa Indbyggerantallet i Thisted, saa er ogsaa det gaaet betydelig i Vejret. Indbyggerantallet i 1627 var 1276, mens det var 815 i 1769; her ses en Tilbagegang, men derefter stiger Folketallet. I 1801 var der 1068 Indbyggere, i 1850: 2342, mens Aaret 1900 møder med 6127 Indbyggere, men der er jo ogsaa sket betydelige Reformere paa Besejlingsforholdenes Omraade, ja vi kan jo ogsaa sige paa hele Trafiken, thi Thybanen er tillige bleven anlagt i denne Mellemtid, og i dette Aarhundrede er Thisted-Fjerritslevbanen bygget til stor Gavn for de Kommuner, som ligger mellem Fjerritslev og Thisted.

Enkelte af de smaa Losse- og Ladepladser ved Limfjordens Kyster kunde have en ret betydelig Skibsfart. Saaledes skriver Pontoppidan, at Thyholm havde ikke saa faa Pladser, hvorfra der skete en Del Ind- og Udførsel, særlig nævnes Styvelbæk ved Borg, samt Terri-Høl østen for Sund-Dravet. Herfra udførtes i fladbundede Baade en Del Korn, tørrede eller røgede Helt, røget Aal o. s. v. til Aalborg, og i Stedet for indførtes Tømmer, Jern, Tjære, Humle og Salt. En Del hjemmegjorte Tøjer gik til Klitmøller, hvorfra de udførtes af Sandskudeejerne til Norge. Holstebro var den Købstad, man handlede mest med herfra; denne Bys og Vestervigs Markeder søgtes gjerne af Beboerne paa Thyholm.

De smaa Gaardmænd, Boels- og Husmænd i de søndre

Sogne havde en Ekstrafortjeneste ved at opkøbe Aalene, som blev fanget i Pulsvaad baade af Holmboere og Aggerboere. De købte disse Aal for 14—16 Sk. Snesen, saltede dem lidt og røgede dem 2—3 Dage i egne dertil indrettede Røghuse, indpakkede dem i dertil indrettede lukkede Vogne og førte dem saaledes igennem hele Jylland lige ned til Kolding; 8000 Aal udgjorde et Læs. Der foretoges gærne 2 eller 3 Rejser om Sommeren. Fra Skovegnene førtes da Træsko og andre Trævarer med tilbage, og om Efteraaret Æbler og Pærer. Som et Kuriosum omtaler Pontoppidan, at Vejene var opmaalte fra Oddesund til Thy af Stamhus-Ejeren til Vestervig, og hver Fjerdingvej var betegnet ved en Slags Milepæl, som bestod af Dynger af ophobede Sten.

Af andre Ladepladser, som har haft Betydning, kan nævnes Krik, Doverodde, Gudnæs, Vildsund, Hovsør og Øsløs. Her skal Hovsør og Øsløs nærmere omtales. Hovsør, som i gamle Skrifter benævnes Hoffnitzør, har i sin Tid haft ikke saa ringe Betydning for Skibsfarten. Den laa ved Indløbet til en smal Vig, den nu inddæmmede Lønnerup Fjord, som mellem to udskydende Rev dannede en naturlig Havn paa 9 Fods Dybde. Denne Havn blev i gamle Dage anvendt som Vinterhavn for Thisted. Dens Betydning som Havn gaar lige op til det 19. Aarhundrede. Herfra dette af Naturen saa begunstigede Sted førtes i Fortiden en ganske betydelig Handel, men dens Betydning forsvandt naturligvis aldeles, da Thisted fik en Havn i Fyrrerne i forrige Aarhundrede.

I et Brev om Thisted og Hovsør, der skal være skreven i Aaret 1374, omtales disse to Byer i Flæng som to Byer, hvorfra der skal ske nogen Leverance af Kornvarer, og altsaa allerede ved den Tid har Hovsør, ligesom Thisted, været en By, der er gaaet for Havn eller Losse- og Ladeplads, og har sandsynligvis været forsynet med nogle Friheder og Privilegier. Havnen ved Hovsør gav Anledning til talrige Stridigheder, thi Thisted vilde jo være den eneste Købstad i

Thy, hvad man jo ikke kunde fortænke Borgerne i. Der fortælles, at en Borger i Thisted ved Navn Jep. Lauridssøn, da han var hjemkommen fra Herredagen i Odense, havde udbredt det Rygte, at Kongen og Rigets Raad vilde have de smaa Købstæder Grenaa, Hobro, Lemvig og Thisted afskaffede, saa at samme Byer, og i Særdeleshed Thisted, aldrig fra samme Dag skulde være Købstad eller have Tilladelse til at have nogen Købmandshandel, men skulde ene og alene ernære sig ved Avlsbrug. Derimod havde Kongen forundt ham Privilegium paa Købmandshandel i Hovsør. Han fik mange til at tro paa sig, og disse lovede at ville bygge ved Hovsør, fordi Thisted ikke længer skulde være Købstad. Derom er 1532 taget et Tingsvidne af Thisted Byting. Samme Aar blev Jep Lauridssøn med samt sine Tilhængere indstævnet til at møde for Kongen og Raadet i København og svare for de Bygninger, de havde opført ved Hovsør, og blev herefter dømt. Imidlertid finder man dog, at Kong Frederik d. I i samme Aar paa Hr. Mogens Giøes Forestilling har givet et Privilegium lydende: „at Borgerne i Hovsør udi Thy skulde være skattefrie i 5 Aar, efterdi de nu bygge og herefter byggende vorde udi Hovsør, og paa det de maatte komme til Næring og Bjerring og opbygge samme By; de skulde og i de næste 5 Aar være toldfrie over alt i Riget Danmark, undtagen paa Kgl. Maje-stæts Fiskerlejer, Falsterbo og Skanør“.

I 1542 omtales det, at der er bleven bygget 8 eller 10 Gaarde ved Hovsør til „Trængsel og Fordærv“ for Thisted, og endnu samme Aar borttager Thisted Borgere nogle Sejl og Ror ved Hovsør og blev derfor indstævnedede af Gabriel Gyldenstjerne til Viborg Landsting, hvorfra Sagen blev henvist til Thisted Byting, hvor Borgerne, saavel som for Lands-tinget, blev frikendte for denne Sag. Samtidig besværede Borgerne sig over for Kongen og Rigets Raad, at Thisted ikke kunde bestaa som Købstad, naar de ikke kunde nyde de Privilegier, som Frederik den I havde givet den. Efter

denne Sag beholdt Thisted endelig Overhaand og sine Friheder ubeskaarne. Forøvrigt er der siden efter ført ikke saa lidt Handel fra Hovsør, thi Havnens udmærkede Beliggenhed kunde jo ingen frakende den. Her har i Aarenes Løb boet en Del Skippere, som sejlede med Korn og andre Landbrugsprodukter til Aalborg og hjembragte forskellige Brugsartikler. Nu er imidlertid Lønnerup Fjord bleven inddæmmet, og Hovsør er aldeles gaaet ud af Sagaen som Handelsplads, og tilbage staar kun Erindringen om Havnens Betydning i gamle Dage.

Ved det inderste af den Bugt, som dannes mellem Amtøft paa den ene Side og Holmtange paa den anden Side, ligger den lille venlige By Øsløs, beskyttet mod Vestenvinden af høje Bakker. Naar man iagttager Byen fra de høje Bakker, vil man snart lægge Mærke til en Samling af Huse, som ligger i den østre Del af Byen. Det er Skippergade eller „Skigade“, som den kaldes i daglig Tale. Her ligger Hus ved Hus omtrent lige op af hinanden, og udgør ligesom noget for sig selv. I disse Huse havde de saakaldte Krejlere deres Boliger i gamle Dage. Ved Krejlere forstod man Folk, som i smaa Skibe sejlede omkring og falbød Sild, Potter, Træsko, Siemer, Halmsiemer, tørrede Helt og lignende. Deres Hjemstavn var ved Limfjordens Kyster, men ingen Steder har de været i saa stor en Mængde som paa Hannæs og i Særdeleshed i Øsløs. For 50—60 Aar siden boede der her henimod en Snes Krejlere. Foruden at sejle rundt og falbyde Varer var de tillige Landmænd, idet der som Regel var saa megen Jord til deres Hus, at de kunde holde 1 à 2 Køer, ja maaske ogsaa flere, saa de var sædvanligvis velstillede Folk. Thi Krejleriet var i gamle Dage en ganske pæn Forretning. Krejlerne brugte smaa Baade, der kaldtes Kaag, som for ca. 60 Aar siden var ganske aabne, men siden hen byggedes de gerne med Halvdæk, og i den nyeste Tid havde de Heldæk. De førte alle barkede Sejl. For at komme let over alle Grunde og saa nær ind til Land

som mulig, var Kaagene fladbundede, men som Følge deraf ikke særlig hurtigsejlende. At krydse op imod Vinden var næsten umuligt, saa man foretrak at stage sig frem. Mange Gange har en Krejlerskipper maattet stage sig frem fra og til Aalborg eller Løgstør med stærk Modvind. Man kunde gerne kende dem paa Afstand fra andre Baade ved, at de krængede noget paa Siden. Besætningen bestod gerne af to Mand, som kunde være i Kompagniskab, eller ogsaa af en Mand samt en halvvoxen Dreng.

Tidlig paa Foraaret lagde man Kaagene ud, de stod nemlig paa Land om Vinteren. Den første Tur, man foretog sig, var til Kvols efter Jydepotter; med disse sejlede man øster paa i Limfjorden og byttede dem med brogede Fade, Urtepotter, Tallerkener, Gryder, Syltekrukker og lignende, og solgte dem saa i den vestre Del. Naar de var færdige med den ene Tur, begyndte de paa en frisk. Det var ikke alene paa Vandet, de handlede, men de foretog sig mange Landture, hvor de opkøbte Træsko og andre Trævarer, næsten altid til Fods. Saaledes kom de ofte til Silkeborgene og syd for Aalborg, og overalt handlede de; ofte havde de Genstande med, som de byttede for andre, og disse solgte de igen paa andre Egne. Varerne, de solgte, gik gerne til Købmænd og Høkere, men desuden var de Kommissionærer for Folk, og tog ofte Passagerer med baade til Thisted, Aalborg og Løgstør. Løgstør nød særlig Fordel af Krejlerne, thi herhen tog næsten alle Krejlerne, saa en Mængde Kommissioner blev besørget her. Naar Høsten nærmede sig, vendte de hjem for at hjælpe til med at faa den til Side, og efter Høsten fortsatte man, hvor man slap. Saaledes blev de ved lige til Frosten indfandt sig, saa vendte de hjem og lagde op.

Kaagene landede gerne paa et bestemt Sted, naar de skulde lægges op for Vinteren. Dette Sted kaldtes for Kaaglanding, ja det hedder det forøvrigt endnu. Derimod benyttede de næsten altid den østre Side af Holmtange, naar de

ankrede op for en kort Tid. Oplægningen var gerne en stor Begivenhed. Alle, som havde Tid, hjalp til. Et Anker blev gravet godt ned et Stykke oppe paa Land; til dette og Kaagen blev der fastgjort Tallier og Tov, og saa spyttede man i Næverne og hev løs paa Kommando, mens nogle lagde Ryg til Kaagen. Efter at Kaagene var komne paa deres Plads og alt var i Orden, festede man. Hver Kaagejer maatte gøre Gilde, Kaagbøjl, som det kaldtes. Disse Kaagbøjler blev ofte slaaet sammen med Julegilderne og kunde vare til hen i Januar Maaned. Resten af Vinteren gik saa med at passe Bedriften, at sno Siemer og at indsamle Ordre til næste Aar samt kræve Penge op. Disse Ture foregik altid til Fods, hvad der ikke siger saa lidt, thi de havde ofte store Strækninger at tilbagelægge.

Nu hører Krejlerlivet kun Fortiden til, men endnu lever der Folk, som har haft deres Kaag i Søen. Saa vidt mig bekendt, lever der kun to, nemlig Chr. Boesen i Øsløs og Lars Boesen i Hillerslev. Endnu i dette Aar er en af de gamle Krejlere død, nemlig Lars Kold i Øsløs.

Tilbage staar nu kun at fortælle lidt om Skudehandelen paa Vestkysten, som i Fortiden har spillet saa stor en Rolle for denne Egn, ja, som i Grunden har været den bedste og dog saa besværlige Maade at faa Landets Produkter solgte paa.

Hvornaar Skudehandlen er begyndt, ved man ikke. Man har vel sagtens i Fortiden indset, at man ad denne Vej lettere kunde faa Landets Produkter solgt, end at føre dem igennem Limfjorden, hvor Forhindringerne efterhaanden var bleven saa store, som ovenfor omtalt. Man skulde jo synes, at føre en Handel paa denne Kyst, som er den vanskeligste Kyst i Danmark, uden Læ for de stærke Storme og uden Havn at søge ind i, maatte være meget risikabelt, men Fortidens Sømænd maa ikke have været ængstelige for at sætte deres Liv paa Spil, trods det, at Fartøjerne kun var smaa Skuder. Disse Fortidens Sømænd har forstaaet at udnytte

de Chancer, som her var at finde, og har forstaaet at krydse frem og tilbage mellem Danmark og Norge, ind- og udførende de Artikler, som de kunde se deres største Fordel ved at handle med. De veg ikke en Gang bort, selv om der var Krig med vore Naboer, nej, de vovede baade Liv og Skude, og mange af de smaa Skudeskipperne har ikke en Gang veget bort for en lille Kampagne med de udenlandske Magters Skuder.

Det Liv, som i gamle Dage har rørt sig her langs med Thy og Vesterhanherreds Vestkyst, hører ind under det mere romantiske, og meget kunde de tavse Klitter, som har været Vidne til mangan Sømandsdaad, og det baade af de gode og mindre gode, fortælle, hvis de kunde tale, men Klitterne er tavse, og man maa desværre nøjes med, hvad gamle Sagn og gamle Skrifter kan fortælle os om disse Tider.

Det ældste Aktstykke, man kender, er i Følge Pontoppidan fra 24. Sept. 1666, „da fik Strandmændene paa Hanstholm Bevilling til, at de fremdeles, som tilforn, maa ubehindret med deres smaa Sandskuder søge deres Næring med Fiskeri paa Havet eller sejle paa Norge, dog at de tilbørlig Told erlægge“, samt et aabent Brev af 21. Januar 1688, der bevilger, „at Bønderne i Vandfuld og Skodborg Herreder maa med Sandskuder sejle fra Bovbjerg og Harboøre til Norge for at forhandle deres Korn og andre uforbudne Varer, og derfra igen hente og paa foreskrevne Steder indføre saa meget Tømmer, som de til deres Bygninger have fornødent under Betingelse af, at de Varer, som de fra Jylland udskibe, ikke losses paa andre Steder end i Norge, hvor de igen skulde indtage deres Ladning, samt at de rigtigheden skulde angive og fortolde de Varer, som de ind- og udføre paa nærmeste Toldsted i Norge og ved Thisted Toldsted i Danmark“.

Af det første Aktstykke vil man kunne se, at Skudehandlen har været noget, som har fundet Sted længe før 1666, men rimeligt er det, at Skudehandlen paa Vestkysten

er gaaet betydelig fremad, efter som Skibsfarten er gaaet tilbage i Limfjorden paa Grund af de ulykkelige Besejlingsforhold. Forholdene gjorde, at man maatte finde en Udvej for Landbrugsprodukternes Udførsel.

Et Tingvidne af 1648 siger, at endog Norbaggere af Norge fordem har haft deres fri Sejlads paa Vestkysten fra Agger og nord efter til Vixø Bugt, har lagt til ved Stranden og solgt deres Tømmerlast og andre Varer og igen købt Korn, Mel, Gryn o. s. v. Saa man ser, at der har fundet Handelsudveksling Sted mellem Danmark og Norge for over 250 Aar siden.

Skudehandlen blev i mange Aar drevet i Overensstemmelse med Bestemmelserne i det aabne Brev af 1688, i hvert Tilfælde skal der ikke igennem Lovgivningen være gjort noget for, hverken at udvide eller indskrænke Virksomheden. Det er først ved Toldforordningen af 26. Novbr. 1768, at Beboerne i Thisted og Aalborg Amt har faaet en til Skudehandlen i Ringkøbing Amt tilsvarende, men noget videre gaaende Tilladelse. Det hedder nemlig blandt andet, „at det er dem, som udi Jylland mellem Klitmøller, Blokhus og Torneby-Strand paa en Afstand af omtrent 12 Mil ere boende, tilladt at indtage de sig af Landboerne tilforhandlende Landets egne Varer, men intet andet, og dermed sejle paa Norge, saa vel som til Købstæderne her i Riget, naar de ligeledes samme Varer ved nævnte Toldsted først angive og fortolde, og derfra Tømmerlast, Kalk, Sten til Returladning føre tilbage og sig dermed ved næste Toldsted til behørig Fortoldning anmelde“. I Begyndelsen af forrige Aarhundrede forøges Genstandene med Stangjern, Søm, Spiger og Tjære.

Det Privilegium, som det aabne Brev af 1688 og Toldforordningen af 26. Novbr. 1768 gav Kystbeboerne, blev anset for at være tilstrækkelig Hjemmel for dem til at drive Skudehandel, uden Forpligtelse til at ansøge Regeringen om Tilladelse, naar blot paagældende opfyldte de Betingelser, som hine Lovbestemmelser opstillede, og en bestemt

Regel om, at man skulde være Ejer eller have Part i en Skude, fandtes ikke før end i den nyere Tid, hvor det forlangtes, at de overfor vedkommende Herredsfoged godtgjorde, at de var Ejer af en til Kystfart tjenlig Skude.

Skudeejerne var indrullerede til Hs. Majestæts Tjeneste, men kun i Nødstilfælde blev de udskrevne til Orlogs, var fritagne for at være eksaminerede eller at holde Dug og Disk i en Købstad og var fri for at bevise med Magistratsattest, om de var Ejer af deres Ladning.

I Følge kongl. Resolution af 19. Decbr. 1705 blev der paalagt dem en saakaldet Skudeskat, der skulde betales af enhver, som deltog i Farten, men den blev ophævet ved Forordning af 9. Juli 1813. En ny skal dog senere være traadt i Stedet. Denne Skudeskat beløb sig til 10½ Mk. pr. Læsters Drægtighed aarlig.

Pontoppidan omtaler, at Skuderne, man brugte, var fladbundede, men Aagaard siger, at de var kølbyggede, dog ikke med nogen skarp Køl; det samme paastaas af gamle Folk, som har benyttet dem.*) De blev gerne byggede i Norge og kunde rumme indtil fra 200—400 Tdr. Byg. En Hovedegenskab hos dem var, at de var meget elastiske, thi man brugte Trænegler, især af Enebærtræ. Paa Grund af deres Elasticitet kunde de sættes paa Land uden at tage Skade. Da der jo ingen Havne findes paa Vestkysten, maatte man om Vinteren og hver Gang, man ikke straks vilde bort igen, trække dem op paa Land. Man lod Skuderne løbe over Revlerne, hvorefter Bølgerne selv arbejdede dem, med Siden vendt mod Søen, op til den tørre Strandbred. Herefter hjalp 30—40 Mennesker dem tæt op til Pakhuset ved Hjælp af Tove og Lægter. Naar de skulde i Vandet, maatte en lignende Styrke hjælpe til. Naar de var komne i Van-

*) Dog fortælles der af nogle, at man har brugt Skuder forsynet med Lufsværd og Skuder med Sænkekøl, hvad der jo tyder paa, at de var fladbundede.

det, maatte de lades saa hurtig som mulig, thi det gjaldt om at blive færdig og komme til Søs, inden der rejste sig en Storm. Godset blev dels kørt ud i Vogne og dels ført ud i Baade, og skete det, at Havet rejste sig, saa maatte man søge Søen med hvad man havde faaet om Bord. Lige saa besværligt var det, naar Skuderne skulde losses, thi man turde ikke løbe ind paa Land med fuld Ladning, men maatte begynde med at kaste Trælasten ud for at lette Skuden, hvilken saa senere maatte samles op paa Kysten. Selvfølgelig kunde dette ikke gøres uden med Paalandsvind. Var man saa heldig at have en ny Ladning parat og havde godt Vejr, saa lossede og ladede man i en Fart og saa af Sted igen. Man gjorde ikke gerne mere end 3—4 Rejser om Aaret.

Ved disse Losninger og Ladninger skulde der jo være en Toldmand til Stede, men det gik saa som saa; en Del blev derfor smuglet ind, saa der blev ind- og udført adskillige flere Varer, end der var tilladt.

For Landboerne var denne Handel en god Gevinst, thi deres Korn og i det hele taget alle deres Landbrugsartikler blev godt betalt i Norge, da Norge, som aldrig har været noget særlig agerdyrkende Land, havde stærkt Brug for det. Aagaard omtaler, at ¹⁴, d. v. s. ca. 10,000 Tdr., af hele Kornudførselen i Thy foregik herfra til Norge, og til Gengæld fik jo Landmændene Tømmer o. s. v. langt billigere, end hvis man skulde have det fra Thisted, saa det siger sig selv, at de købte saa vidt mulig fra Kysten. Der var her en Handlen og Tusken, som man nu til Dags ikke kender noget til. Norge kunde ikke undvære denne Handel, thi herfra kunde der tidlig om Foraaret, ja Vinteren med, ske Tilførsel, længe før man kunde faa noget fra andre Steder i Landet, og i Krigstider har denne Handel gjort sin store Nytte, da særlig i Krigene i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. I 1814 var der saaledes Kornmagasin i Vixø, hvorfra der skete Tilførsel til Norge. De Steder, hvorfra Skudehandlen

er foregaaet, var Agger, Stenbjerg, Klitmøller, Hanstholm, Vixø, Lildstrand, Thorupstrand og Slettestrand, men af dem alle var Klitmøller vigtigst.

Klitmøller havde i 1769: 13, i 1801: 7 og i 1842: 6 Skuder, Vixø havde i 1769: 4, i 1801: 4 og i 1842: 3, Stenbjerg havde kun 1 baade i 1769 og 1801, og Slettestrand havde 3 i 1769. De andre Steder har ikke nogen Angivelse. Nu eksisterer den Handel aldeles ikke mere. Begyndelsen til, at Skudehandelen gik tilbage, var væsentlig Aggerkanalens Dannelse, men langt værre var Næringsloven af 1857, hvor hele Landet blev oversvømmet af Høkere, og siden efter kom Thybanen, som begge Dele i Forening gjorde det af med Skudehandlen. Handlen har nu taget en hel anden Retning, saa Skudefarten hører kun Historien til, men endnu lever der mange gamle Folk paa Egnen, som har haft deres Skude i Vesterhavet og har handlet paa Norge. De Steder i Norge, hvorpaa Handelen foregik her fra Kysten, var Stavanger, Flekkefjord, Mandal, Kristianssand, Arendal, Kristiania samt flere andre Steder.

De sidste 50 Aar har givet mange Forandringer paa Trafikens Omraade til stor Fordel for Egnen. Handlen og Skibsfarten er kommen i en hel anden Gænge. Trafiken besørges nu af Jærnbaner og Dampskibe, og langs med Jærnbanerne har der rejst sig talrige, baade store og smaa Stationsbyer, som hver for sig danner et Handelscentrum for de forskellige Sogne. Telefonen og Telegrafen i Forbindelse med Dampskibe og Jærnbaner bringer os alle nærmere til hverandre, saa de store Afstande mærkes og regnes ikke længere, thi hvad man tidligere var Dage om, bruger man nu kun Timer til, og hvad der før tog Timer, tager nu Minutter. Vi har her i Thy og Vester Hanherred naaet en Udvikling, som ikke væsentlig staar tilbage for andre Egne i Landet, men alligevel hedder det stadig, at Farten bør sættes op, thi „time is money“ (Tid er Penge), som Englænderne siger.

FRU ANNE SØE.

Af M. AABERG.

Blandt de thylandske Sagnskikkelser indtager Fru Anne Søe — vi tror at turde sige — ubestridelig første Plads. Ganske vist er det ikke saa overmaade længe siden, hun levede, ti først 1736 døde hun paa Kjølbysgaard i den høje Alder af 92 Aar, men hun hører alligevel i fremtrædende Grad Sagnhistorien til. Man har nemlig om Anne Søe talrige Folkesagn, medens det, man i Virkeligheden ved om hendes Liv og Færd, er saare lidet og nærmest indskrænket sig til de mest haandgribelige Data. I al Almindelighed kan det siges, at der er Grund til at tro, at Anne Søe har været en hel Del bedre end hendes Rygte, ti der foreligger ikke nogen paa Kendsgerninger bygget Efterretning om, at hun nogen Sinde har gjort sig skyldig i noget slet. Hendes Samtid paastod om hende, at hun var „i Ledtog med den onde“, men selvfølgelig stammede denne Beskyldning fra Tidens Overtro, og den finder tillige sin naturlige Begrundelse deri, at Anne Søe ganske utvivlsomt har været en ualmindelig dygtig og klog Kvinde, der i saa Henseende stod langt over sin Samtid.

Uden Tvivl har Anne Søe været udstyret med en usædvanlig økonomisk Sans; hun har forstaaet at samle Penge, og naar hun i Folkesagnene beskyldes for Paaholdenhed, er det næppe uden Grund. Men ganske naturligt har dette ikke bidraget til at stille hende i et bedre Lys hos hendes Samtid, som snarere er bleven misundelig og forbitret over, at denne Kvinde og hendes Slægt samlede sig saa store Rigdomme paa en Tid, hvor ellers hele Egnen heroppe ikke kendte til andet end den yderste Fattigdom.

Havde Anne Søe tilhørt det jævne Borgerskab og havde hun levet et halvt Aarhundrede tidligere, er det ikke godt at vide, hvorledes det var gaaet hende, ti de Beskyldninger for Trolddom og for at staa i Forbund med den onde, som hvirvledes op imod hende, var jo paa de Tider uhyre

farlige. Mangfoldige gamle Kvinder blev i det 16. og lige til hen imod Slutningen af det 17. Aarhundrede her i Landet brændt for Trolddom. Men Anne Søe stod sine Fjender for højt og var dem for stærk, saa hun var ikke til at faa Ram paa. Hendes Mand var Borgmester og Justitsraad og blev sluttelig adlet, og han og Anne Søe havde gjort sig adskillige høje Herrer af Adelen forbundne ved at laane dem Penge, ganske vist mod betryggende Sikkerhed og brugelig Rente. Det var altsaa Folk, der ikke vilde savne formaaende Talsmænd, naar det behøvedes. De kunde da rolig lade Almuen snakke.

Anne Søe var født i Aaret 1644. Hun blev opdraget hos sine Bedsteforældre, Povl Jacobsen og Hustru Ingeborg Kristensdatter Søe, antagelig i Thisted. Man mener, at Navnet Søe stammer fra Herregaarden Søe paa Mors. Anne Søe skal i sin Ungdom have været meget smuk, og de Billeder, man har af hende, tyder ogsaa derpaa.

I en ung Alder blev hun gift med Raadmand Søren Bugge i Thisted og havde i dette Ægteskab to Børn, en Søn, der blev Præst, og en Datter, der blev gift med Herren til Kokkedal, Diderich Braese. Den fra „den Thistedske Besættelsessag“ noksom bekendte Magister Ole Bjørn skal, efter hvad der fortælles, have friet til denne Datter, men er bleven afvist af Anne Søe, og det skal have været Ønsket om at faa Hævn over den stolte Frue, der har faaet Præsten til at lave hele den famøse Besættelseshistorie. Anne Søe tilligemed flere andre fornemme Kvinder blev af de besatte udraabte som Hekse, og det har jo nok været Hensynet til disse Historier, der fik Højesteret til ved sin Dom, der afsagdes 1698, at bestemme, at alt, hvad der fandtes indført i Retsprotokollerne om denne Sag, skulde udslettes. I Thisted Bys Tingbog for Tiden fra December 1696 til Juli 1703 findes der ogsaa 13 Sider aldeles over-

smurte med Blæk, saa at kun enkelte Ord kan læses. Ligeledes er i Hillerslev-Hunborg Herreders Justitsprotokol fra den Tid en Del Sider oversmurt med Blæk. Har det virkelig været Præstens Hensigt at ramme Anne Søe, hvad der i hvert Fald har været den almindelige Mening, er han kommen ynkelig tilkort, hvilket han paa Forhaand maatte kunne have sagt sig selv vilde blive Resultatet. Selv blev han dømt til livsvarigt Fængsel, hvilken Straf dog senere af Kongen forandredes til Landsforvisning.

Efter den første Mands Død 1678 ægtede Anne Søe 1679, 35 Aar gammel, Justitsraad og Borgmester i Thisted Enevold Nielsen Berregaard, som den Gang var 26 Aar gl. Berregaard var Søn af Niels Petersen Bjerregaard, Præst i Gjøl, og Hustru Mette Sørensdatter. Sidstnævnte giftede sig efter Bjerregaards Død i 1656 efter Datidens Skik med Eftermanden, Præsten Lauritz Pedersen Aalborg, som døde 1684, og overlevede ogsaa den sidste Mand, idet hun først døde 1687. Slægten Bjerregaard var velstaaende, og Sagnet fortæller, at Formuen skyldes et Skrin med en betydelig Kapital, som en af Forfædrene, en Møller i Vendsyssel, havde fundet paa Stranden ved Vesterhavet. Denne Kapital satte ham i Stand til at lade sine Sønner studere. Navnet Bjerregaard havde de efter en Gaard, som Mølleren erhvervede sig. Det fortælles, at der indtil for en Del Aar siden paa Kjølbysgaard fandtes en Jærnkiste, ophængt i en Lænke, og at det ikke paa Kisten kunde ses, hvorledes den skulde aabnes. Denne Kiste sættes i Forbindelse med hint Fund.

Da Ægteskabet fandt Sted mellem Berregaard og Anne Søe, ejede han Kjølbysgaard, medens hun var Ejerinde af Vesløggaard. Der hørte til disse to Gaarde tilsammen 780 Tdr. Hartkorn. Parret har utvivlsomt allerede dengang været meget velstaaende, og deres Formue er, vistnok nærmest ved Anne Søs stærkt fremtrædende økonomiske Sans, vokset Aar for Aar. Ægteparret fik efterhaanden

store Kapitaler udestaaende i forskellige af Landets Godser, og den 19. Avgust 1726 blev Berregaard optaget i Adelsstanden.

Fem Aar senere døde Berregaard. Han havde med Anne Søe to Sønner. Den første, Kristian Berregaard, født 1683, blev Assessor i Højesteret og Borgmester i København. Han købte Aaret efter Faderens Død for 33,000 Rigsdaler Herresædet Borreby ved Skelskør med det dertil hørende betydelige Jordtilliggende. Den anden Søn, Fride-rich Berregaard, blev Officer. Slægten er nu uddød paa Sværdsiden, medens den paa Spindesiden lever fremdeles.

Anne Søe skal have vist en Del Godgørenhed. Et Vidnesbyrd i saa Henseende har vi i Fundatsen for de af hende — og tildels tillige af hendes Mand — oprettede Legater. Fundatsen omfatter:

- 1) 1000 Rigsdaler til Hunstrup, Østerild og Hjørdemaal Sognes fattige.
- 2) 1000 Rigsdaler til Thisted Kirke, Renten at anvende udelukkende til Kirkens indre Prydelse.
- 3) 200 Rigsdaler Courant til de fattige i Hunstrup og Østerild.
- 4) 200 Rigsdaler til fattige i Thisted.
- 5) 200 Rigsdaler, som er henlagt til Berregaards og Anne Søes Familjebegravelse i Thisted Kirke, og
- 6) Til Thisted Kirke yderligere 40 Slettedaler.

I Aaret 1736 døde Anne Søe paa Kjølbysgaard, 92 Aar gl. Hun efterlod sig i Følge en den 6. Juli samme Aar, 30 Dage efter hendes Død, foretagen Opgørelse, som findes i Stiftsarkivet i Viborg, en rørlig Formue paa 175,011 Rigsdaler, der fordeler sig som følger:

Obligationer og resterende Renter 170,342 Rdl.

Rede Penge 3713 Rdl.

Guld og Juveler 452 Rdl.

Linned og Sengeklæder 305 Rdl.

FRU ANNE SØB.

Efter Maleriet paa Epitaphiet i Thisted Kirke.

Bøger 28 Rdl.

Møbler 139 Rdl.

Forskelligt 32 Rdl.

Som man vil se, var dette en efter Datidens Forhold overordentlig stor Formue. Maalt med Nutidens Alen var Anna Søe ved sin Død langt mer end Millionær.

Det Berregaardske Fideikommis, der oprettedes i Følge kgl. Resolution af 1799 og 1810, udgør 780 Tdr. Hartkorn sammen med en Kapital af 166,669 Kr. 79 Øre.

Der findes hos den Berregaardske Slægt nogle Familieoptegnelser, som skyldes Skovridder Frederik Villum Berregaard (1819—1892), og som ejes af en af Berregaardernes sidste Ætlinge paa Spindesiden, Fru Fernanda Krieger, født Berregaard, hos hvem Forf. af nærværende har haft Lejlighed til at se dem. Her siges det bl. a. om Fru Anna Sø:

„Sandsynligvis var hun en skøn og klog Kvinde med store kraftige Ævner, stolt, herskelysten, viljefast, altid i Virksomhed, lidenskabelig og let at ophidse til Voldshandlinger. Det er en naturlig Følge af en saadan Karakter i Forening med stor Rigdom og den Magt, som Rigdom og høj Stand giver, levet i en lidet oplyst og overtroisk og heksetroende Tidsalder, at der om hende udbredte sig en Mængde Historier, der kun lidet har med Sandheden at gøre.“

Videre hedder det om Anne Søe, at der med Hensyn til hende „findes saa store Modsigelser, at det er umulig at udlede Sandheden“.

En af Berregaards og Anne Søes Efterkommere, Ritmester Frederik Berregaard, født 1750, død i København Nytaarsaftens Dag 1805, havde i et Papir, der fandtes i hans Brystlomme, forlangt at blive begravet i de Klæder, han gik i, og at blive gravet langt ned i Jorden med store Sten og Kalk ovenpaa Kisten, „saa at hans Ben aldrig kunde komme for Lyset“, en Fordring, som ogsaa skete Fyldest, da han

kort efter sin Død blev begravet paa St. Mikael's Kirkegaard i Slagelse.

Dette besynderlige Forlangende sættes i Forbindelse med en stærk Tilbøjelighed til Hallucinationer, der var stærkt fremtrædende hos Frederik Berregaard, men som iøvrigt skal have været til Stede hos flere af Anne Søes Efterkommere.*) I de ovennævnte Familieoptegnelser meddeles, at Frederik Berregaard ofte saa sig selv, og at han ogsaa blev set af andre „paa forskellige Steder til samme Tid“. Det hedder videre herom:

„Det er intet Opspind, at han levede dobbelt. Foruden min Fader har mange troværdige Vidner fortalt mig herom, og det sanddrue, oplyste Mænd. Man tænke og man sige herom, hvad man vil; det, som her fortælles, er ligefremme Fakta — der kan ikke tvivles. Om denne Ejendommelighed tidligere har været knyttet til Slægten, vides ikke bestemt; det troes dog, og fra *Anne Søb* er maaske denne Arvelod falden til hendes Afkom“. Farfaderen saa meget ofte sig selv, men han var saa vant dertil, at det slet ikke indvirkede paa ham. Han havde den Vane at gaa frem og tilbage i sit Værelse og af og til stille sig ved Kakkellovnen. Gik han nu saadan i Tanker, kunde han, naar han vendte sig, se sig selv staa ved Kakkellovnen. Kom han ind i sit Værelse, kunde han se sig selv sidde ved Skrivebordet. „Er du nu der igen, din Carnaille!“ kunde han saa raabe halvt spøgende, idet han kastede sin Kalot efter Synet.

Saa fortæller Optegnelserne videre: „Men det mærkelige og usædvanlige var, at andre ogsaa saa ham dobbelt, saa ham paa Steder fjernt fra, hvor han virkelig befandt sig.“ Det blev fortalt, at Folk har hilst paa hans tomme Vogn, hvori de mente tydeligt at se ham sidde, at hans Søn som Dreng har set ham vinke fra Gaarden, medens

*) Jeg har tilladt mig at gengive dette Stykke efter Avg. Fjelstrups Bog om »Borrebys og dets Ejere«.

Faderen sad rolig ved sit Skrivebord, at flere Folk paa Gaarden en Dag tydeligt saa ham sidde paa Ridehesten, som kom løbende og vilde ind i Stalden, men at Kammerherren i samme Øjeblik aabnede et Vindue og raabte ned til dem, og at den gamle Tjener, som var Kammerherrens højre Haand, aldrig kunde blive fortrolig med dette „Spøgeri“. Optegnelserne meddeler, at adskillige af Familiens Medlemmer har haft lignende psykiske Anfægtelser med Hallucinationer, Fjernsynethed o. s. v.

— — —

Det foranstaaende er alt, hvad det hidtil har været mig muligt at erfare af nogenlunde paalidelige Efterretninger om Anna Søe og hendes nærmeste paarørende. At tilvejebringe en mere indgaaende Skildring af den mærkelige Kvindes Liv og Karakter har derimod vist sig fuldstændig umulig.

Til Slutning hidsættes nogle af de Sagn, der er opbevaret om Anne Søe:

Anne Søe var bange for Døden. Hun skal have sagt engang, at hvis den læle Død ikke var, saa vilde hun lade Kjølbysgaard sætte op paa fire Guldstolper. Da hun skulde dø, befalede hun sin Kusk at spænde for Stadsvognen og køre bag efter en sort Hund, der var kommen for at vise Vej til hendes fremtidige Opholdssted. Det var en bælgmørk Nat, Hunden løb hele Tiden foran Vognen, men omsider standsede Vognen foran et stort sort Hus, hvor der kun var Lys i et eneste Vindue. Fruen steg ud af Vognen og forsvandt i det mørke Hus. Kusken ventede længe paa, at hun skulde komme tilbage, men da hun ikke kom, og Natten led, gik han hen til det oplyste Vindue og saa der sin Frue sidde paa en Stol midt paa Gulvet, og to sorte Karle var i Færd med at rede hendes Haar med gloende Redekamme. Kusken blev forskrækket, løb tilbage til Vognen og kørte i flyvende Fart bort fra det frygtelige Hus. Fruen saa man ikke mere.

Et Stykke Jord, som Fru Anne Søe fik lagt til Vesløgsgaard, blev hende tildømt paa følgende Maade. Hun allagde Ed paa, at hun stod paa sin egen Jord, da hun og Rettens Folk var komne for at tage det omtvistede Jordstykke i Øjesyn. I en vis Forstand havde hun Ret, thi hun havde taget Jord i sin egen Have og hældt i sine Sko, men Jordstykket, hun vandt paa denne Maade, kaldte man siden »Trædejorden«.

I Thieles Folkesagn, 1. Del, fortælles under Overskrift „Kjølbygaard“:

Fru Anne Søe havde gjort nogle af sine Børn Uret, ja endog forskudt en af sine Sønner, hvorudover denne tog sig selv ynkeligen af Dage der paa Gaarden. Derfor kan Fru Anne, som ligger begravet i Thisted Kirke, ikke hvile roligt i sin Grav, men maa hver Julenat kiøre op til Gaarden for at aftvætte Blodpletterne paa Salsgulvet og paa Tapeterne.

Endvidere hedder det om Justitsraad Enevold Berregaard og Fru Anne Søe:

Disse Folk skulle have været overmaade rige, men og have gjort sig meget til deraf. I Forstuen siges den Tid at have staaet adskillige store »Ørker« eller Kister, fyldte med Penge; men disse Penge vare bankede saa fast ned deri, at det ikke var muligt at tage noget deraf med bare Hænder. Det skal derfor have været en jevnlig Spas der paa Gaarden, naar der kom Fremmede, at lukke Kisterne op og at byde Gæsterne at tage saameget deraf, som dem lystede.

I Thieles Folkesagn, 2den Del, findes flere Sagn om „Fruen paa Kjølbygaard“, uden at hun dog nævnes ved Navn. Om hende fortælles bl. a.:

Blandt Tyendet paa Gaarden var der en Karl, som stod i hendes særdeles Yndest, og han viste hun derfor ofte en stor Kiste med Sølvpenge, sigende, at han maatte tage saamange han vilde; men han var aldrig istand til at løfte en eneste op af Kisten. Naar han da stundom sagde, at han vel ønskede at have saa mange Penge, eftersom Livet da ret maatte blive lysteligt, sukkede hun altid og svarede: »Vel sandt! hvis der ikke var den gruelige Død!«

En Aften kom en af hendes Fæstebønder til Gaarden for at betale Rentepenge, men det var mørkt, og alle vare tilsengs. Han gik da omkring, indtil han kom ind i et lidet Kammer, hvor han saae Lys at brænde. Der blev han vaer, at der stod en Skieppe midt paa Gulvet, og strax kom en Hund af forfærdeligt Udseende ind i Kammeret, gik hen til Skieppen og gæede ned i den. Men hver Gang den saaledes havde giøet, kom der flere Sølvpenge i Skieppen ud af Hundens Flab, og gik den ikke bort, førend Skieppen var fuld. Da paakom Manden Lyst til at tage nogle af disse Sølvskillinger, og han tog tredive nye Stykker og glemte dem i sin Pung. Om Morgen gik han da til Fruen for at betale hende Renter; men da hun saa de nye Penge, paastod hun, at de vare tagne fra hende. Karlen fortalte da, hvad han om Natten havde set, hvor-

over hun blev saa forskrækket, at hun skienkede ham den Gaard, han havde i Fæste, forat han skulde tie med det, han havde erfaret, saalænge hun levede.

Da Fruen var bleven høit til Aars, befoel hun en Aften sin Karl at spænde for, da hun vilde kiøre en Tour. Karlen indvendte, at det var saa mørkt, at han ikke vilde kunne finde Veien, men hun svarede, at Hestene nok skulde kiende Vejen. Da kiørte hun i mere end to Timer over Stok og Sten, indtil Hestene standsede ved en oplyst Gaard, som Karlen aldrig havde seet tilforn. Der kiørte de ind, Fruen steg af og gik ind i Storstuen, som var oplyst. Imidlertid ventede Karlen med Vognen, og da det varede noget længe, listede han sig til Vinduet og kigede ind. Da saa han Hendes Naade sidde afklædt midt paa Gulvet; ved Siden af hende brændte et Baal, og en Mand stod hos og redte hendes Haar. Strax efter fik Karlen Ordre, at han kun skulde kiøre hiem, men siden den Tid var der ingen, der saa noget til Fruen, og Karlen var af den Formening, at hun samme Nat var ført til Helvede. Rigtignok blev der af hendes Slægtninge fortalt, at hun var kommen tilbage til Gaarden, hvor hun strax efter var bleven syg og var død, men der var dem, som paastode, at der kun laa en Visk Halm i Liigkisten ved hendes pragtfulde Begravelse.

MEDLEMSLISTE.

Æresmedlem: Frøken Augusta Zangenberg.

Paa Landet i Thy.

Abildhauge, Sagf., Vestervig.	Jørgensen, Sognepræst, Visby.
Andersen, A., Styvelgaard.	Jørgensen, Lærer, Lyngs.
Andersen, L., Lærer, Odby.	Kallerup, Hornshøjg., Hvidbjerg.
Andersen, Lærer, Klitmøller.	Kierkegaard, A. K., Folketings-
Bach, Grosserer, Vestervig.	mand, Agger.
Bendixsen, Postm., Vestervig.	Kjær, Vilh., Læge, Hurup.
Blaaberg, Lærer, Skovsted.	Kløjgaard, Kr., Gaardbst., Stag-
Bloch, Postmester, Hurup.	strup.
Bluhme-Knudsen, Distriktsl.,	Kløcker, Kr., cand. pharm.,
Vestervig.	Koldby.
Bruun, Skovfoged, Hovmarks-	Kragholm, Mejeribest., Vandet.
gaard, Ydby.	Krarup, Sognepræst, Nors.
Christensen, Lærer, Skjoldborg.	Krarup, Sognepræst, Hvidbjerg
Christensen, Lærer, Villerup.	v. Aa.
Dahl, Sognepræst, Sennels.	Lauritzen, Stenshøjgaard, Hvid-
Dam, Laur., Sognef., Boddum.	bjerg.
Ditlevsen, Lærer, Elsted.	Leerskov, M., Propr., Færgg.
Engelsted, Frue, Vestervig.	Lings, Gaardejer, Heltborg.
Frøkjær, Gaardejer, Vestervig.	Lomholt, Sognepr., Snedsted.
Fuglsang, Forst., Galtr. Højsk.	Lützhøft, Proprietær, Tandrup,
Graversen, Købm., Hvidbjerg.	Bedsted.
Grøn, A., Lærer, Nørhaa.	Madsen, J., Husmand, Styvel.
Hancke, L., Købm., Vestervig.	Møller, Chr., Købm., Koldby.
Hansen, Propr., Egebaksande.	Nielsen, O., Lærer, Sønderhaa.
Harkjær, Jens, Propr., Todbøl.	Nielsen-Hvid, Lærer, Hvidbjerg
Hoelgaard, Gaardejer, Barslev.	v. Aa.
Hoppe, Lærer, do.	Nielsen, Læge, Koldby.
Hornstrup, Gaardejer, Hørdum.	Nielsen, M., Lærer, Hokser.
Høryk, Sognepræst, Bedsted.	Nygart, Andersen, Landstings-
Jensen, Poul, N. Skjoldborg.	mand, Nygaard, Hvidbjerg.
Jensen, Lærer, Hvidbjerg Th.	Nørgaard, Proprietær, Raastrup.
Jensen, Gæstgiver, Stenbjerg.	Odgaard, J., Hvidbjerg Th.
Jensen, Lærer, Nors.	Odgaard, Proprietær, Smerup.
Jespersen, Overkliff., Søvang.	Pedersen, P., Lærer, Brond.

Petersen, Lærer, Vandet.
 Poulsen, L., Grdj., Skjoldborg.
 Poulsen, Munk, Lærer, Vorupør.
 Poulsen, Hotelejer, Vorupør.
 Poulsen-Nørbjerg, Direktør,
 Hurup.
 Rasmussen, Lærer, Skjoldborg.
 Rasmussen, Sognepræst, Hun-
 strup.
 Rasmussen, Lærer, Nors Bi-
 skole.
 Riis, M., Lærer, Smerup.
 Rysgaard, Lærer, Snedsted.
 Sandberg, Apoteker, Koldby.
 Schou, Eugen, Overretssagf.,
 Hurup.
 Secher, Propr., Ulstrup, Sned-
 sted.
 Sindbjerg, Proprietær, Kallerup.

Skadholm, J. P., Propr., Møgel-
 vanggaard
 Sloth, N., Gaardejer, Barslev.
 Sloth, Sparekassedirektør og
 Gaardejer, Styvelgaard.
 Smidt, Lærer, Silstrup.
 Stender, Propr., Hunstrupgaard.
 Søgaard-Christensen, Dyrslæge,
 Koldby.
 Sørensen, Gaardejer, Hvidbjerg.
 Sørensen, Magnus, Lærer,
 Skjoldborg.
 Sørensen, Lærer, Hinding.
 Sørensen, Lærer, Hou.
 Sørensen, Propr., Vestervig Kl.
 Tilly, Lærer, Hørsted.
 Toft, E., Læge, Vestervig.
 Tolbøl, J. B., Købm., Fjerritslev.
 Vestergaard, Chr., Handelskom-
 mis, Sønderhaa.

Hanherred.

Bach, Joh., Købmand, Vesløs.
 Broeng, Plantør, Torup.
 Damsgaard, Jens, Lærer, Klim.
 Gade, Overretssagf., Fjerritslev.
 Guldhammer, Skræder, Øsløs.
 Hansen, W., Sognepr., Kærup.
 Hansen, Sognepræst, Kjettrup.
 Jacobsen, J. C., Lærer, Øsløs.
 Jensen, N., Kollerup.
 Jensen, G. P., Lærer, Husby.
 Kjelstrup, L. J., Lærer, Arup.

Larsen, Sagfører, Fjerritslev.
 Leth, H., Provst, Aggersborg.
 Marchall, Apoteker, Frøstrup.
 Nielsen, A. C., Lærer, Kjettrup.
 Nielsen, Pastor, Øsløs.
 Nørhave, J. P., Folketm., Vust.
 Sodborg, Lærer, Vesløs.
 Stevens, W., Ingeniør, Bygholm
 Vejle.
 Søndergaard, A., Propr., Søn-
 dergaard, Øsløs.

Thisted Købstad.

Aaberg, M., Redaktør.
 Agerholm, M. Lærerinde.
 Andersen, Kunstmaler, Lærer.
 Bach, A., Grdj., Kristianslyst.
 Bache, C., Amtmand.
 Bang, Ole, Partikulier.
 Bendixsen, C. F., Bankdirektør.
 Bendixsen, Carl, Fabrikant.
 Bendixsen, K., Enkefrue.
 Berg, O., Amsforvalter.

Bjerregaard, S., Herredsfuld. m.
 Bjørndahl, Lærerinde.
 Bloch, E. H. V. S., By- og Her-
 redsfoged.
 Boesen, J. C., Kæmner.
 Bunch, C. K., Kunstdejer.
 Børresen, Th., Overlærer.
 Christensen, pens. Lærer.
 Christensen, Orgelfabrikant.
 Dela, Carl, Urmager.

Faddersbøl, H., Partikulier.
 Frederiksen, N. S., Købmand.
 Galster, J. G., Amtsfuldmægtig.
 Givskov, Herredsfuldmægtig.
 Grabow, Læge.
 Gram, L. H., Fotograf.
 Hald, P. L., Lærer.
 Hansen, Jac., Sognepræst.
 Helstrup, Konsul, Vinhandler.
 Hencke, M., Lærerinde.
 Holdt, cand. theol., Realskolelærer.
 Hove, T., Direktør.
 Høyer, Slagteridirektør,
 Jansen, Billeskov, Overretssagf.
 Jølsen, J., Lærerinde.
 Jensen, Laurits, Maler.
 Jensen, C., Billedhugger.
 Jespersen, Gartner.
 Johnsen, M., Landstm., Konsul.
 Kamp, L., Klasselotterikollektør.
 Karner, K., Amtsfuldmægtig.
 Kirkegaard, Jens, Snedker.
 Kjærgaard, A. N., Købmand.
 Knakkergaard, Snedker.
 Larsen, Anton, Gasmester.
 Lavrsen, Jens, pens. Lærer.

Leerhøy, F. C., Manufakturhdl.
 Lund, M., Skibsmægler.
 Møller, Poul, Lærer.
 Nielsen, N. S., Redaktør.
 Nielsen, H. J. E., Direktør.
 Nielsen, P., Lærer.
 Nørgaard, Chr., Lærer.
 Nørgaard, Gr., Overlærer.
 Nørgaard, A. F., Sagfører.
 Olesen, Chr. A., Boghandler.
 Petersen, Gartner, Avstraliasm.
 Petersen, H., Lærer.
 Petersen, Sparekasseboghd.
 Preuss, M., Lærerinde.
 Rasmussen, R., Handelsbest.
 Selmer, N. C., Skråder.
 Skaarup, N., Urmager.
 Spangberg, N. L., Købmand.
 Spanggaard, K., Lærer.
 Sørensen, M., Guldsmed.
 Tarp, Driftsbestyrer.
 Thomsen, Th., Sagfører.
 Thygesen, H. P., Lærer.
 Thykier, N. J., Manufakturhdl.
 Topp, Wilh., Skomager.
 Vøhtz, Konsul, Vinhandler.

I det øvrige Land.

Andersen, N., Etatsraad.
 Breinholt, K., Frk., Esbjerg.
 Fryd, Telegrafbestyrer, Aalborg.
 Hansen, C. A., Fyrmester, Vejro
 Fyr pr. Fejø.
 Hansen, C. B. V., Etatsraad,
 Hellerup.
 Klitgaard, Postassistent, Aalborg.
 Landsarkivet for Jyll., Viborg.
 — » Fyn, Odense.
 — » Sjælland, Kø-
 benhavn.
 Lundbye, Jørgen, cand. theol.,
 København.
 Mikkelsen, Kr., Lærer, Haurum
 pr. Hammel.

Møller, C. V. V., Biskop, Aalborg.
 Pedersen, H., Dr. phil., Apo-
 theker, Frederikssund.
 Overgaard, J. C., Høttrupgaard,
 Gramrode St.
 Rasmussen, Sgnpr., Bornholm.
 Rigsarkivet, København.
 Salling, By- og Herredsf., Hobro.
 Simony, Stiftamtmand, Kammer-
 herre, Odense.
 Sunesen, S. K., stud. mag., Wal-
 kendorfs Kolleg., Kbh.
 Svendsen, I. P., Rentier, Kbh.
 Tidemann, cand. polit., Mos-
 ager, Hammel.
 Tovsig, Kommunalærer, Kbh. S.

REGNSKABS-OVERSIGT FOR 1909.

	Indtægt.	Kr. ø .
1. Medlemsbidrag		381 45
2. Solgt Aarbøger for.....		3 00
Afgregning fra Lehmann & Stage.....		15 44
3. Tilskud fra Staten til Aarbogen.....		300 00
— - Thisted Kommune.....		50 00
— - Sparekassen for Thisted Amt.....		25 00
4. Kontant Kassebeholdning fra 1908		54 66
5. Kontant Laan af Kassereren		76 61
	<u>Ialt Indtægt</u>	<u>906 16</u>

	Udgift.	
1. Indkøbt Oldsager for		148 97
2. Bøger om Oldtidsvidenskab		16 95
3. Inventar til Musæet		23 00
4. Istandsættelse af Lokalet		61 43
5. Udgift ved Aarbogen		409 33
6. Opsyn & Rengøring af Musæumslokalet.....		57 00
7. Renter & Afdrag		147 05
8. Andre Udgifter		42 43
	<u>Ialt Udgift</u>	<u>906 16</u>

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
Jacob Langebeck. Af Jens Damsgaard	3
Fattigpleje for 100 Aar siden. Ved N. Sodborg	27
Frøken Zangenbergs Samling af Oldsager	37
Om de gamle Degne samt om Folkeskolens Udvikling og Vilkaar i det 18. Aarhundrede. Af Severin Christensen, Skjoldborg	57
Lidt om Skibsfarten og Handelen i gamle Dage i Thy og Vester Hanherred. Af A. Marschall	85
Fru Anne Søe. Af M. Aaberg	109
Medlemsliste for Historisk Samfund for Thy og Hanherred . .	119
Uddrag af Historisk Samfunds Regnskab for 1909	122
